

НАЦІОНАЛЬНИЙ
“ОСТРОЗЬКА

УНІВЕРСИТЕТ
АКАДЕМІЯ”

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Серія “Політичні науки”

Випуск IV

“Перспективи та загрози
демократії у
постпомаранчевий період в
Україні”

Острог, 2010

УДК 32(082)

ББК 66

Н 34

**Наукові записки. Серія “Політичні науки”.
“Перспективи та загрози демократії у постпомаранчевий
період в Україні”. – Острог: Видавництво НаУОА, 2010. –
Вип.ІV. – ????с.**

До збірника включені матеріали І Всеукраїнської студентської наукової конференції “Перспективи та загрози демократії у постпомаранчевий період в Україні”. Розглядаються особливості політичного процесу в Україні у постпомаранчевий період.

Рекомендовано науковцям, викладачам, студентам.

Редакційна колегія:

Мацієвський Ю.В., кандидат політичних наук, доцент
(головний редактор)

Рибак А.І., кандидат політичних наук, ст. викладач

Мартинюк Р.С., кандидат політичних наук, доцент

Лебедюк В.М., викладач

Рибачок С.Л., викладач

Токар О.В., викладач

Кардаш С.Ю., викладач-стажист

Рецензенти:

Старіш О.Г., доктор політичних наук, в.о. професора
Кримського інституту бізнесу

Бортніков В.І., доктор політичних наук, професор
Волинського національного університету ім. Л. Українки

Дем’янчук О.П., доктор політичних наук, доцент
кафедри політології Національного університету “Києво-
Могилянська академія”

© Видавництво Національного університету “Острозька
академія”, 2010

Зміст

Білійчук Ростислав Васильович

Перспективи та загрози для демократії в Україні після президентських виборів 2010 р.

Власюк Тетяна Сергіївна

Національні програми побудови інформаційного суспільства (порівняльний аналіз країн СНД).....

Герасимчук Юлія Володимирівна

Трансформація урядової еліти після “Помаранчевої революції” в Україні.....

Карповець Володимир Васильович

Структуризація парламенту в Україні: політико-правовий аспект (2006-2010 рр.).....

Ключник Руслан Максимович

Інститут парламентаризму в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку.....

Коваль Роман Миколайович

Абсентеїзм в Україні: особливості та динаміка.....

Левицький Андрій Валерійович

Пролог і епілог президентських виборів 2010.....

Ліннік Юрій Володимирович

Політична криза - 2008 в Україні : чи чекає Україну світле майбутнє?.....

Луговський Ігор Олегович

Вертикальний та горизонтальний виміри політичної влади як складові її ефективної діяльності.....

.....

Малиновська Наталія Вікторівна

Групи інтересів як важлива складова громадянського суспільства: теоретичний аспект....

Мозоль Михайло Леонідович

Клієнтелістські мережі в період президентства В. Ющенка.....

Невядомська Юлія Юріївна

Освітня політика у постпомаранчевий період: здобутки та недоліки.....

Письменна Ольга Анатоліївна

Вплив євроінтеграційних процесів на формування інституційного дизайну України в постпомаранчевий період.....

.....

Рибак Галина Вікторівна

Особливості політичного режиму в Україні в період президентства В. Ющенка.....

Сверба Людмила Вікторівна

Вплив “помаранчевої революції” на політичну активність українців.....

Селіна Ксенія Андріївна

Раціоналізація політичної взаємодії як засіб подолання кризи та умова модернізації в Україні.....

Сіменіхіна Марина Геннадіївна

Політична опозиція в Україні: загроза чи розвиток демократії?.....

Титова Владлена Сергіївна

Трансформація політичного режиму в Україні після президентських виборів 2010 року: “повернення до авторитаризму” – міф чи реальність?.....

Троцюк Марія Миколаївна

Стан національної безпеки України в постпомаранчевий період.....

Чиріця Ірина Дмитрівна

Особливості електоральної поведінки громадян України на президентських виборах у 2010

р.....

Штевіна Альона Ігорівна

Загрози інформаційній безпеці держави у перехідний період.....

Білійчук Ростислав Васильович

*студент Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича,
спеціальність “політологія”*

**Перспективи та загрози для демократії в
Україні після президентських виборів 2010 р.**

В статті висвітлюється питання перспектив та загроз демократичного розвитку України після президентських виборів 2010 року. Розглядаються основні здобутки демократії в постпомаранчевий період та шляхи можливого розвитку демократичних процедур. Мета статті – показати теоретичні та практичні засоби для утвердження демократичного розвитку України.

Ключові слова: демократія, постпомаранчевий період, перспективи, загрози, консолідоване суспільство, політична еліта.

Сучасна Україна, не дивлячись на масштабні зміни в політичній системі, характеризується як держава «перехідного типу». Це зумовлено в першу чергу недооформленістю формування демократичної політичної системи, несприйняттям значною частиною населення ліберальних цінностей, слабкістю політичних еліт в консолідуванні суспільства, невідповідністю політичних інститутів демократичним стандартам. Демократія, згідно з висловом А. Лінкольна, – це правління народу, обране народом і для народу. Проте це визначення не цілком підходить для сучасної України, особливо критерій «для народу». Демократія в Україні представляє собою нестабільний та нестійкий процес, що характеризується ідеологічною та інституціональною незавершеністю, а також культурними та політичними особливостями.

Проблемою даного дослідження – є вивчення та аналіз існуючого стану демократичних перетворень,

визначення, за підсумками президентських виборів, перспектив та потенційних загроз для демократії в Україні. Демократія в Україні перебуває на «перехідному етапі», який з деякими затримками та деформаціями проходить в плинні всесвітнього демократичного процесу. Тому вивчення перспектив та загроз для вітчизняної демократії є досить актуальним в сучасних умовах зміни політичного та ідеологічного правління країни.

Методичну основу даного дослідження складають концептуальні положення західних вчених з проблем демократії та функціонування політичних систем. В якості загальнотеоретичних основ вивчення демократії були використанні ідеї Р. Даля та Г. Беккера, теорія еліт В. Парето. Основними методами дослідження були описовий, порівняльний, статистичний.

Корисними для характеристики політичної системи України виявляються думки класиків політичної думки. Наприклад, характеризуючи

політичну еліту України, можна зробити висновок, що наразі спостерігається ситуація, що була названа В. Парето як плутодемократія: «Демократія – міф, сентиментальна ідеологія. Суспільство завжди керувалося і буде керуватися елітами, що переслідують свої корисливі інтереси, що не відповідають інтересам народу. Демократія – це найбільш порожнє з усіх порожніх понять. Існуючі демократичні режими насправді – «плутодемократичні», при них владою володіє еліта «спекулянтів», що підтримує свою владу пропагандою, політичними комбінаціями і маневруванням»[2, с. 28]. Водночас, функціонування політичної системи, співвідношення діяльності основних політичних акторів, дають змогу виділити в Україні ознаки поліархії. Поліархія, згідно Р. Далю, це правління меншості, що обирається народом на конкурентних виборах. Вона поширюється на сучасні конституційні держави з загальним виборчим

правом і суперництвом за владу політичних партій. Демократія ж, на відміну від поліархії, це ідеал, що припускає рівну участь усіх громадян у керуванні [1, с. 410]. Слабкість політичної освіти населення дає простір для політичного маневрування та поширення владних політичних комбінацій. Як справедливо зазначає Г. Беккер: «Нові системи були скоріше олігархічними, ніж демократичними. Вони вважали, що народ, суспільство залишається неосвіченим, алогічним. Отже, різні частини населення варто переконати в тім, що їхні інтереси повинна «представляти» та або інша еліта» [3, с. 160].

Демократичні перетворення після «Помаранчевої революції» є досить суттєвими, хоча й суперечливими. В Україні почався процес ескалації політичної кризи, що існує між законодавчою та виконавчою владою. Кількість громадян, здатних обстоювати власні політичні права та свободи значно зросла, що свідчить про

розвиток громадянського суспільства. Діяльність інституцій громадянського суспільства призвела до створення конструктивного діалогу між владою та суспільством. Значні зрушення відчуються і в сфері свободи слова. Нині факти тиску на ЗМІ чи порушення прав журналістів з боку влади стали поодинокими випадками, що цілком піддаються урегулюванню. Підсумок «Помаранчевої революції»: для преси фактично не залишилося «заборонених» тем і «недоторканих» осіб. Важливим кроком у підтриманні демократичного розвитку України стало створення дієвих процедур і становлення інституцій для оскарження рішень, дій та бездіяльності адміністративних органів, що забезпечує верховенство права у відносинах з державою. Отже, позитивні зрушення є, і в зв'язку з цим, дійсною проблемою нинішнього Президента є не стільки удосконалювання української демократії відповідно до класичних стандартів, скільки збереження того, що вже досягнуто.

Після «Помаранчевої революції» усе частіше звучать голоси тих, хто в числі основних загроз демократії називає не тільки владу, але і суспільство, що у ній розчарувалося і нібито жадає наведення порядку твердими авторитарними, патерналістськими методами. Згідно з результатами соціологічного опитування, проведеного Центром Разумкова в грудні 2008 року, більшість українців (51,7%) вважають, що становище в сфері демократії за останній рік значно погіршилося, тоді як не згідних з даним твердженням значно менше (2,6%) [5]. У цьому зв'язку соціальна апатія, прагнення делегувати відповідальність персонально В.Януковичу, є дійсно серйозною загрозою демократичному розвитку країни. Ще однією значною загрозою для демократії в Україні можна вважати повернення Януковича до політичних методів часів президентства Кучми. Розвиток подій, в яких в Україні зародиться «Кучмізм-2», може означати політичні переслідування, зниження ролі

опозиції, обмеження свободи ЗМІ та проведення політики «темників». Такі тенденції можуть призвести до розгортання у країні російського типу «керованої демократії».

Однією з найбільших загроз демократії в Україні також є синдром невизначеності, що притаманний як владі, так і суспільству. В свідомості суспільства укорінився стереотип радянської влади, що діяв за схемою лідер – партія – народ, згідно з яким всі рішення приймалися «згори». За умов демократичного розвитку, багато рішень суспільству приходится приймати самостійно, а тому все більше загострюється спокуса повернутись до тієї простої схеми, втіленням якої можливо стане нове керівництво держави на чолі з В. Януковичем. Що ж стосується влади, то невизначеність з вектором подальшого розвитку заганає державу у ще більшу кризу, як у внутрішній, так і в зовнішній політиці. Позаблоковий статус, запропонований програмою В.

Януковича, здається неможливим, оскільки існує величезна економічна та сировинна залежність країни від іноземного капіталу. Тому одним з основних завдань, що постає перед діючою владою є побудова активістсько-підданської політичної культури суспільства, яка вимагає більшої самостійності та відповідальності.

Після президентських виборів може загостритись проблема не сприйняття значною частиною населення на посту Президента України В. Януковича. Цей фактор може спричинити безліч суспільних конфліктів, що можуть стати основою для зародження нового суспільного відчуження та апатії, що в подальшому виллється в кризу легітимності влади. Проте конфлікти деякими авторами розглядаються як умова суспільного прогресу, а також як одна із ознак демократії. Зокрема Р. Даль визначав сутність політичних конфліктів із суспільної нерівності. «Політичні розшарування стають неминучими, а політичний

конфлікт перетворюється в невід'ємний аспект політичного життя. І політична думка, і практика схиляються до сприйняття конфлікту як нормальної характеристики політики. У порівнянні з класичним поглядом, відповідно до якого відносно гомогенний орган в основному розділяє ті самі установки і діє відповідно до них, значно суужніше досягти загальних установок у тому випадку, якщо потрібно об'єднати гетерогенні цінності, що виникли в співтоваристві різних громадян з різноманітними розшаруваннями і конфліктами» [1, с. 402].

Досить загрозливою для демократії є патронатно-клієнтистська модель політичної еліти України. Існування колективної чи персональної залежності від елітарних груп країни руйнує професіональний бюрократичний апарат і забезпечує рекрутування та мобільність кадрів в політичній еліті за територіальним та кровно-родинним критерієм. Цей критерій виключає із політичної еліти інтелектуальні та професійні кадри,

а іноді і кадри з демократичним світоглядом. Російська дослідниця О. Криштановська вважає, що клієнтистські зв'язки, не будучи легальними, а тим більше легітимними, іноді стають важливим механізмом існування цілого політичного режиму. Так було з радянською владою, у якій патронаж, зв'язки і протекції грали не меншу роль, чим діючі закони і постанови [2, с. 82]. Тому демократичний режим сучасної України стоїть перед загрозою впливу елітарних груп сумнівного, частіше, недемократичного спрямування. Ще однією загрозою демократичного розвитку країни є олігархічно-корпоративний тип політичної системи України, при якій величезний вплив на владні рішення мають представники найбільш багатих верств населення та криміналістичних угруповань.

Однак, на мою думку, тільки зараз в Україні з'являються дійсні перспективи для розвитку органічної для нашої країни моделі демократії. І в першу чергу це пов'язано з масовою свідомістю

суспільства, яке повинно визначити лінію можливостей для тих чи інших дій влади. Більшість українців чітко розуміє, що демократичні інститути, при усій своїй недосконалості, необхідні для запобігання узурпації всієї повноти влади бюрократією й олігархатом. Тому наразі потрібно розпочати побудову консолідованого демократичного суспільства, на основі політичної нації.

Перспективою для демократичного розвитку може стати зруйнування командою В. Януковича міфів та утопій стосовно демократії, що так старанно створювались помаранчевими лідерами. По-перше, в постпомаранчевий період в суспільстві поширений міф про «чисту» та досконалу демократію, проте нове керівництво розуміє ідеалістичність таких поглядів. Демократія – це ідеал, а не реальність і тому до нього потрібно прагнути, послуговуючись політичною дійсністю і реаліями. По-друге, впровадження західних

демократичних цінностей, традицій та звичаїв на українські реалії призводило до гальмування демократичного процесу в Україні. Нове керівництво розуміє, що демократичні процедури потрібно розробляти власними силами, а не наслідувати, звичайно ж не відстаючи від світових тенденцій демократії.

В економічній сфері утверджується принцип конкуренції та підприємницької активності громадян. Денаціоналізація підприємств, створення ринку досконалої конкуренції стають основою для утвердження ринкової економіки України. Це в свою чергу зумовлює перспективність для демократичних перетворень, адже тільки розвинута ринкова економіка породжує соціально-структурні передумови для стабільної демократії і сприяє досягненню суспільної згоди. Тому реформування економіки країни одна з основних задач нового керівництва на шляху до демократичного розвитку.

Поява нового керівництва в країні може призвести до виникнення нових соціальних, політичних та економічних проблем, які стануть справжнім «тестом на витривалість» для існуючої демократичної моделі. Тому перед нинішнім керівництвом стоїть проблема побудови загального консенсусу, що буде визначати відносини серед партій, соціальних, релігійних, етнічних груп. Перспективи для розбудови консенсусної демократії є, і зумовлені вони в першу чергу різноманітністю шляхів демократичних трансформацій.

Утвердження індивідуалістичних принципів та конкурентного політичного ринку надасть певний поштовх демократичним процесам в Україні. Наразі спостерігається ситуація відмирання радянського колективізму та утвердження індивідуалізму. Це в свою чергу призведе до усунення певної соціальної нерівності в суспільстві. В ідеальній демократії розподіл, на думку більшості дослідників, повинен бути не рівним, а справедливим. Кожний одержує

свою частку влади, багатства, престижу у відповідності зі своєю компетентністю, внеском у загальне багатство і свої заслуги. Тому доля сучасної демократії в Україні в руках кожного громадянина держави, який здатний справлятися із проблемами і нести відповідальність за досягнуті результати.

Отже, «Помаранчева революція» дала змогу втілити в життя безліч демократичних процедур, і наразі створені всі умови для завершального етапу демократичного транзиту. Відхід від авторитарних методів управління і створення консолідованої демократії – основний шлях розвитку для України після президентських виборів 2010 р. Оскільки Україна знаходиться на перехідному етапі від тоталітаризму до демократії, то для нинішнього керівництва існує дві моделі розвитку демократії: створення гібридного режиму, що поєднує елементи автократії і демократії, і утворення стійкої, однак неконсолідованої демократії. І тому, саме яка

модель буде обрана В. Януковичем – залежатиме майбутній розвиток демократії в Україні.

Список використаних джерел та літератури

1. Даль Р. Полиархия, плюрализм и пространство [Текст]: Политология: хрестоматия / Р. Даль; сост. проф. М.А. Василик, доц. М.С. Вершинин. – М.: Гардарики, 2000. – 843 с.
2. Крыштановская О. Анатомия российской элиты [Текст] / Крыштановская О. — М.: Захаров, 2005. – 384 с.
3. Пугачев В. Введение в политологию [Текст]: [моногр.] / Пугачев В., Соловьев А. – М.: Аспект пресс, 2000. – 372 с.
4. Демократія в Україні: кроки до зрілості [Електронний ресурс]: «Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2005 році» / [Степико М. Т., Барков В. Ю., Бурковський П. А. та ін.]; за ред. д-р філ. наук, проф. М. Т. Степико. – **Режим доступу:**

http://www.niss.gov.ua/book/dopov_zm/R1.pdf. –

Заголовок з екрана.

5. Яким чином протягом минулого року змінилося становище в Україні в сфері демократії? (динаміка, 2006-2008) [Електронний ресурс]: соціологічне опитування проведене Центром Разумкова: 24.12.2008 / Центр Разумкова. – **Режим доступу:**

http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=1

82. – Заголовок з екрана.

Власюк Тетяна Сергіївна

*студентка Національного університету
“Острозька академія”,
спеціальності “політологія”*

**Національні програми побудови
інформаційного суспільства (порівняльний аналіз
країн СНД)**

У статті розкривається суть поняття «інформаційне суспільство», а також виокремлюються його основні ознаки. Розглядаються індекси виміру рівня розвитку інформаційного суспільства та індикатори, які характеризують ці індекси. Здійснено порівняльний аналіз становлення та розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в країнах СНД.

Ключові слова: інформаційне суспільство, програма побудови та розвитку інформаційного суспільства, інформаційно-комунікаційні технології, індекс інформаційного суспільства.

Характерною ознакою сучасного етапу науково-технічного прогресу є стрімкий розвиток інформаційних технологій, їх використання як у повсякденному житті, так і в управлінні державою. Інформація та інформаційні технології все більше визначають розвиток суспільства і слугують новими

джерелами національної могутності та здійснюють дуже сильний вплив на всі сфери життя сучасного суспільства.

Інформація, знання, інформаційно-комунікаційні технології (далі ІКТ) виступають ключовими характеристиками нового суспільства, яке радикально відрізняється від попереднього етапу розвитку цивілізації, де домінувала фізична праця. Перехід від індустріального до інформаційного суспільства є нагальною потребою сьогодення і стосується практично всіх держав світу, в тому числі і України.

Якщо говорити про суть поняття «інформаційне суспільство», то під ним в науковій літературі розуміють суспільство, в якому політичний, економічний розвиток, соціальні зміни, якість і спосіб життя кожної людини залежать від наукового знання і способу експлуатації (виробництво, зберігання, переробка, реалізація) інформації.

Окрім того, інформаційне суспільство можна визначити як:

1) синонім, різновид постіндустріального суспільства або один з станів його розвитку;

2) якісно новий ступінь суспільного прогресу, що йде на зміну постіндустріальному суспільству [1, с. 17].

Дослідники виокремлюють певні ознаки, які характеризують дане суспільство. У науковій літературі до них відносять наступні:

1) інформація набуває глобального характеру;

2) на рух інформаційних потоків вже не здійснюють суттєвого впливу державні кордони і різноманітні перешкоди;

3) значно зросли можливості збору, обробки, зберігання, передачі інформації, доступу до неї;

4) збільшується вплив інформації на розвиток різних сфер людської діяльності;

5) відбувається перехід до нових форм зайнятості [2].

Одним з основних кроків, який допомагає пришвидшити процес впровадження інформаційного суспільства в тій чи іншій країні є затвердження на державному рівні Національної програми побудови інформаційного суспільства. Ця програма формується виходячи з довгострокових пріоритетів соціально-економічного, науково-технічного, національно-культурного розвитку країни з урахуванням світових напрямів розвитку та досягнень у сфері інформатизації і спрямована на розв'язання найважливіших загальносуспільних проблем та створення умов для інтеграції країни у світовий інформаційний простір відповідно до сучасних тенденцій інформаційної геополітики.

Національна програма побудови та розвитку інформаційного суспільства – це комплекс взаємопов'язаних завдань (проектів) інформатизації, які спрямовані на реалізацію державної політики та створення сучасної інформаційної інфраструктури за рахунок концентрації та раціонального використання

фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів. Поряд з тим, ця програма передбачає використання виробничого і науково-технічного потенціалу держави та координації діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій усіх форм власності і громадян у сфері інформатизації [9].

Країни, які визначили одним із своїх пріоритетних завдань саме побудову та розвиток інформаційного суспільства, використовують ці програми для визначення стратегії розв'язання проблем, що пов'язані із забезпечення інформаційних потреб та інформаційної підтримки соціально-економічної, екологічної, науково-технічної, оборонної, національно-культурної та іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення.

Дослідники інформаційного суспільства та різні світові організації (ООН, консалтингова

компанія IDC, Міжнародний союз електрозв'язку та інші), які займаються його вивченням, постійно здійснюють порівняльний аналіз розвитку інформаційного суспільства та його складових у різних країнах світу. Вони створили дієву комплексну систему індексів розвитку інформаційного суспільства та методологію її практичного використання.

Існує більше двадцяти різних е-індексів, найбільш відомим з яких є:

- індекс цифрової спроможності або цифрової перспективи (Digital Opportunity Index, DOI), розроблений ІТУ в межах WPIIS;

- індекс цифрового доступу (Digital Access Index, DAI), ІТУ;

- індекс мережної готовності (The World Economic Forum's Networked Readiness Index (NRI);

- індекс інформаційного суспільства (Information Society Index, ISI), компанія IDC [4, с. 83].

Перелік головних композитних індексів для вимірювання розвитку інформаційного суспільства наведений в таблиці 1.

Таблиця 1

Перелік головних композитних індексів
для вимірювання розвитку інформаційного
суспільства*

Назва індексу (організації)	Кількість країн	Кількість індикаторів	Остання дата	Назви груп використаних
Індекс цифрової спроможності (ITU/UNCTAD/KADO)	180	11	2004/05	Три групи: Використання Спроможність
Індекс ІКТ можливостей (ORBICOM/ITU)	139	17	2003	Методологічні
Індекс розвитку ІКТ (UNCSTD)	180	8	2003	Чотири групи: Доступність, з'єднання, Використання
Індекс інформаційного суспільства (IDC)	52	15	2004	Чотири групи: комп'ютерна інфраструктура, інформаційна інфраструктура, мережева інфраструктура, соціальна інфраструктура
Індекс е-готовності (EIU/IBM)	68	31	2004/05	Шість груп: Можливість, середовище, Прийняття, політичне середовище, культурне середовище
Індекс мережевої готовності (InfoDev/WEF/INSEAD)	102	48	2003	Три групи: Навколишнє середовище, Готовність, Використання
Індекс цифрового доступу (ITU)	179	8	2002	П'ять груп: Інфраструктура, Знання, Кількість, Використання, Ринкові умови
Індекс Мобільний зв'язок/Інтернет (ITU)	171	26	2001	Три групи: інфраструктура, Знання, Ринкові умови
Індекс технологічних досягнень (UNDP)	71	8	1998-2000	Чотири групи: Створення, Розповсюдження сучасних технологій, Розповсюдження раніше існуючих технологій, Людський капітал.

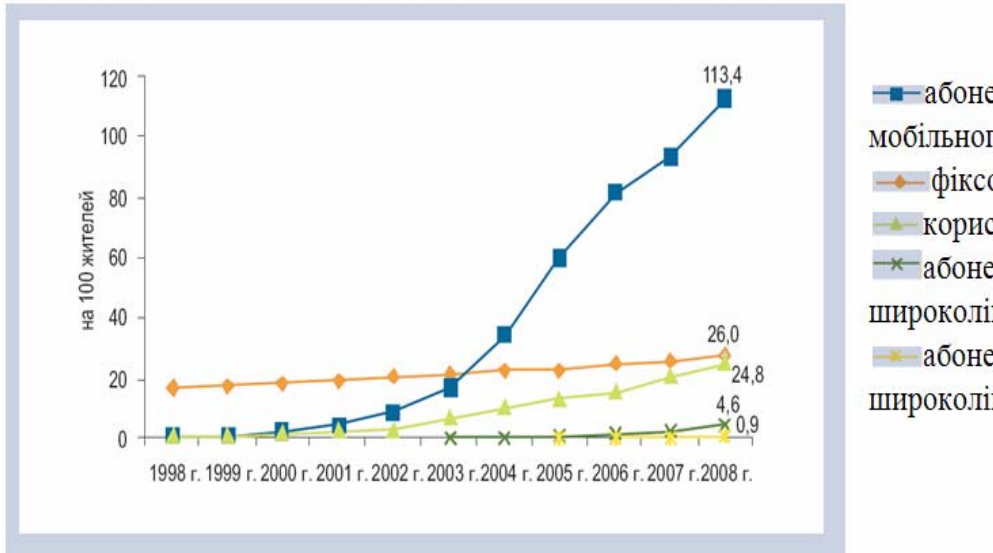
* Підготовлено за даними Аналіз тенденцій світового досвіду побудови інформаційного суспільства // www.ecsor.com.ua/files/indicator_r1.pdf.

Як бачимо з таблиці, кожен з індексів бере за основу певну кількість індикаторів, які допомагають краще побачити рівень розвитку інформаційного суспільства. Кожен індикатор, в свою чергу, включає набір даних, який його характеризує. Це, в загальному, може бути кількість абонентів рухомого мобільного зв'язку; кількість абонентів фіксованого зв'язку; кількість користувачів Інтернет; кількість домогосподарств з комп'ютерами тощо.

Порівнюємо ці дані для країн СНД, щоб наочно побачити рівень використання ІКТ цими державами (рис. 1). За останні кілька років у регіоні СНД спостерігається швидкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій. Значення рівня проникнення рухомого мобільного зв'язку показує, що до кінця 2008 року кількість абонентів мобільного зв'язку перевищила кількість населення.

Рис. 1

Розвиток ІКТ в СНД, 1998-2008 роки*

* Підготовлено за даними Information Society Statistical Profiles 2009: Europe / International Telecommunication Union // www.itu.int/dms_pub/itu-d/opb/ind/D-IND-RPM.EUR-2009-R1-PDF-E.pdf.

В той же час, проникнення фіксованих телефонних ліній мало рівень 26%, і 25,4% населення використовувало Інтернет. Проте проникнення фіксованого та рухомого широколінійного зв'язку залишалось досить низьким і складало 4,6% і 0,9% відповідно. В абсолютних значеннях це означає, що до кінця 2008 року в СНД нараховувалося 314 мільйонів абонентів рухомого мобільного зв'язку, 72

мільйона фіксованих телефонних ліній, 69 мільйонів користувачів Інтернету [11, с. 1].

За даними ООН ріст ІКТ в регіоні СНД був вищим ніж для світу в цілому, вважається, що в проміжку між 2003-2008 роками щорічний приріст проникнення користувачів Інтернету та абонентів рухомого мобільного зв'язку в СНД був близький за значеннями, що вдвічі перевищують дані для світу в цілому. Проникнення рухомого зв'язку зросло з 17,2% у 2003 році до 113,4% в 2008 році. В цей же самий період приріст фіксованих ліній в регіоні також суттєво перевищував світові показники, хоч це зростання було набагато менше, ніж приріст кількості абонентів рухомого мобільного зв'язку та користувачів Інтернету. Тим не менше, не дивлячись на те, що річні темпи росту ІКТ в СНД в цілому були вищі, ніж в інших регіонах, більшість країн суттєво відстають від більш розвинених країн Європи та Америки [8].

Результати порівняння показників для країн СНД та світу представлені у таблиці 2.

Таблиця 2

Зростання ІКТ в СНД та у світі, 2003-2008 роки*

Середнє зростання за рік (у %)			
	Фіксовані телефонні лінії	Абоненти рухомого моб. зв'язку	Користувачі Інтернету
СНД	4,3	45,6	30,6
Світ	2,2	23,1	15,1

* Адаптовано з Information Society Statistical Profiles 2009: Europe / International Telecommunication Union // www.itu.int/dms_pub/itu-d/opb/ind/D-IND-RPM.EUR-2009-R1-PDF-E.pdf.

В 2008 році у двох країнах СНД, а саме в Україні та Росії, кількість абонентів рухомого мобільного зв'язку перевищила кількість жителів, тоді як в Казахстан мав відсоток проникнення більше 90% (рис. 2).

Рис. 2

Проникнення рухомого мобільного зв'язку у країнах СНД, 2003 і 2008 рр.*

* Підготовлено за даними Information Society Statistical Profiles 2009: Europe / International Telecommunication Union // www.itu.int/dms_pub/itu-d/opb/ind/D-IND-RPM.EUR-2009-R1-PDF-E.pdf.

рівень рухомого мобільного зв'язку за 2003 рік, млн. чол.

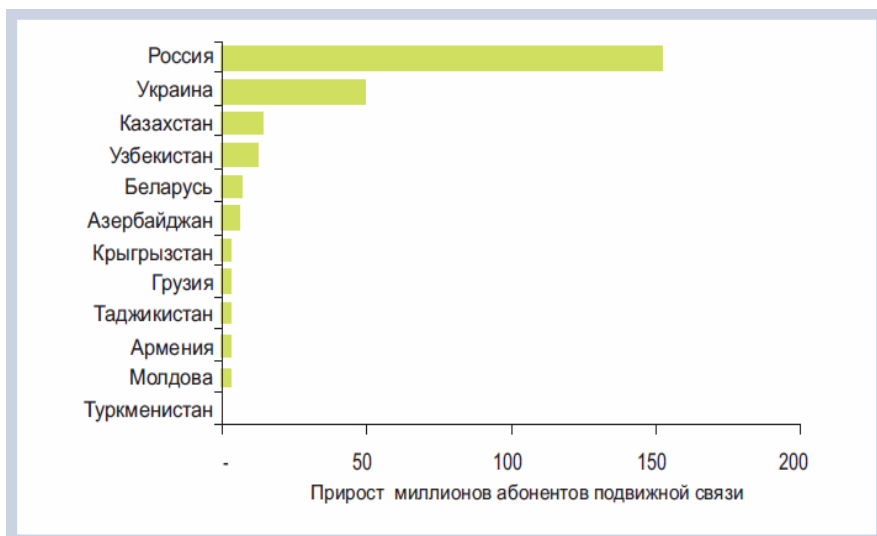
рівень рухомого мобільного зв'язку за 2008 рік, млн. чол.

В інших країнах СНД рівень проникнення рухомого зв'язку знаходиться на досить низькому рівні, але постійно зростає. Що стосується

проникнення рухомого зв'язку, то найменш розвинутим ринком є Туркменістан, в якому до кінця 2008 року рівень проникнення досягнув лише 9%. Найвище річне зростання проникнення мобільного зв'язку в країнах СНД за останні 5 років спостерігається в Туркменістані та Узбекистані, більше 100% в рік, хоч і відсоток проникнення в загальному залишається на низькому рівні (рис. 3) [11, с.9].

Рис. 3

Країни з найбільшим приростом абонентів рухомого мобільного зв'язку в СНД, 2003-2008 рр.*

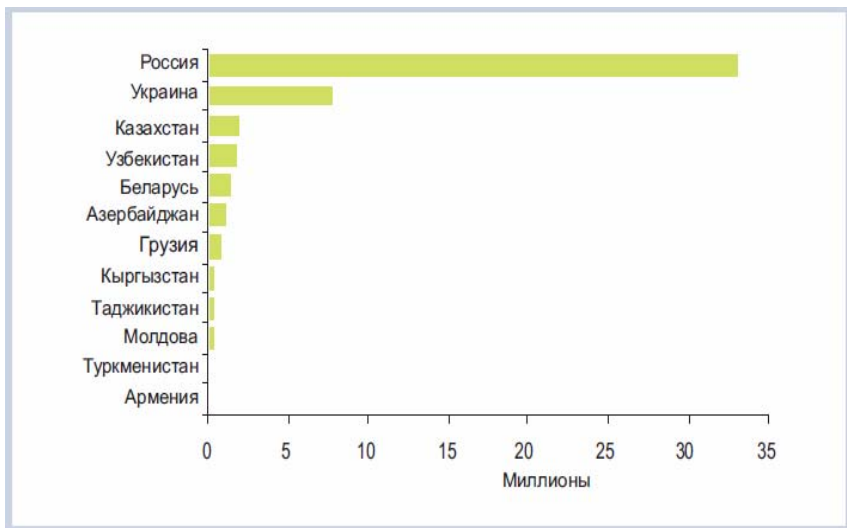

* Підготовлено за даними Information Society Statistical Profiles 2009: Europe / International Telecommunication Union // www.itu.int/dms_pub/itu-d/opb/ind/D-IND-RPM.EUR-2009-R1-PDF-E.pdf.

Між 2003 та 2008 роками кількість абонентів рухомого мобільного зв'язку в Україні також значно зросло. Число абонентів в Україні збільшилось приблизно з 6 мільйонів до 56 мільйонів. Сектор рухомого зв'язку в Україні стабілізувався в 2008 році, продемонструвавши зростання у вигляді всього 0,8% [11, с.10]. Це відбулося, основним чином, завдяки мобільному оператору МТС Україна, який відрахував із своєї абонентської бази близько 1,9 мільйонів неактивних SIM-карт, хоч лідер ринку – Київстар – теж втратив 73 тисячі абонентів. Проте загальне зростання в кількості абонентів забезпечили великі успіхи оператора Life:) (Astelit), котрий має майже 2,4 мільйони нових абонентів (рис. 4) [7].

Рис. 4

Кількість нових користувачів Інтернету, 2003-
2008 рр.*

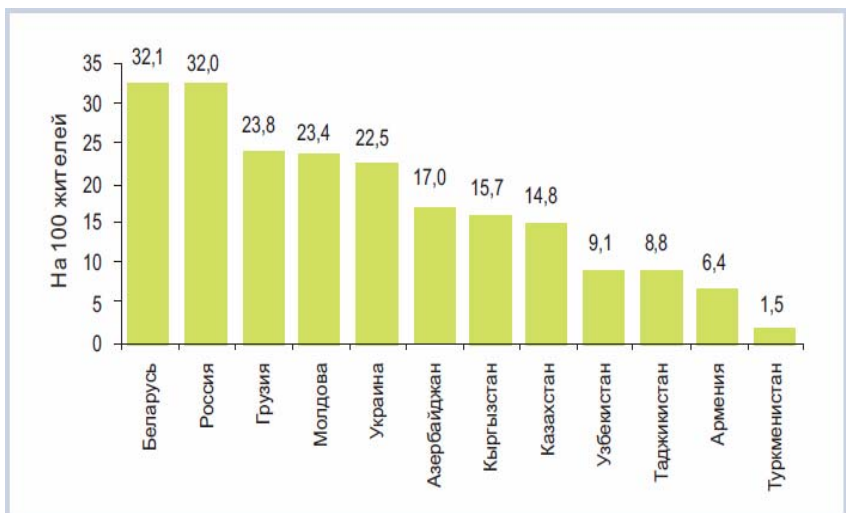

* Підготовлено за даними Information Society Statistical Profiles 2009: Europe / International Telecommunication Union // www.itu.int/dms_pub/itu-d/opb/ind/D-IND-RPM.EUR-2009-R1-PDF-E.pdf.

З 2003 року до 2008 в регіоні кількість користувачів Інтернету зросла приблизно на 50 мільйонів. Це зростання, основним чином, забезпечується за рахунок України та Росії (рис. 5) [11, с. 12].

Рис. 5

Користувачі Інтернету в СНД, 2008 р.*

* Підготовлено за даними Information Society Statistical Profiles 2009: Europe / International Telecommunication Union // www.itu.int/dms_pub/itu-d/opb/ind/D-IND-RPM.EUR-2009-R1-PDF-E.pdf.

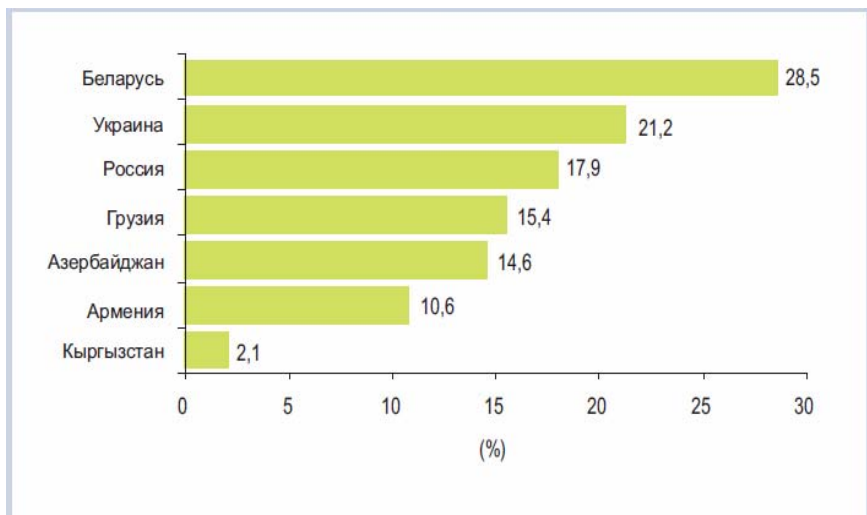
Відсоток проникнення користувачів Інтернету суттєво відрізняється в різних країнах СНД, і лежить в діапазоні від 1,5% в Туркменістані до 32% в Росії. Країни регіону умовно можна згрупувати за 4 категоріями рівня проникнення користувачів Інтернету:

- 1) більше 25% – Росія, Білорусія;
- 2) 20-25% – Україна, Азербайджан, Грузія, Молдова;
- 3) 15-20% – Казахстан, Киргистан;

4) менше 15% – Узбекистан, Таджикистан, Туркменістан, Вірменія (рис. 6) [11, с.13].

Рис. 6

Процент домогосподарств з комп'ютерами
в деяких країнах, 2008 р.*

* Підготовлено за даними Information Society Statistical Profiles 2009: Europe / International Telecommunication Union // www.itu.int/dms_pub/itu-d/opb/ind/D-IND-RPM.EUR-2009-R1-PDF-E.pdf.

Відсоток домогосподарств з комп'ютерами в країнах СНД, про які є доступні дані показані на діаграмі 6. В Білорусії спостерігається найбільший рівень проникнення комп'ютерів у домогосподарства

(28,5%), тоді як рівень проникнення в країнах СНД з низькими доходами складає менше 4%. Всі держави мають рівень проникнення комп'ютерів у домогосподарства нижчий середнього значення для світу, що складає приблизно 34,3% [11, с. 15].

Отже, за останні роки кількість ключових послуг ІКТ та їх впровадження збільшилось у всьому регіоні СНД. З 2003 по 2008 роки кількість фіксованих телефонних ліній, користувачів Інтернету та абонентів рухомого мобільного зв'язку зростала вдвічі швидше ніж у всьому світі. На відміну від Європи, Південної та Північної Америки кількість фіксованих телефонних ліній в країнах СНД продовжує зростати [12]. Тим не менше, в цьому регіоні помітний чіткий перехід від фіксованого до рухомого телефонного зв'язку, в 2003 році кількість абонентів рухомого мобільного зв'язку перевищила кількість абонентів, що використовують фіксовані лінії. В середньому країни СНД, маючи проникнення на рівні 113%, відстають від Європи (116%), але

випереджують інші регіони, а також в середньому випереджають країни, що розвиваються [10].

Що стосується перспектив розвитку інформаційного суспільства в Україні, то слід сказати, що наша держава намагається розробити власний план входження в світовий інформаційний простір. Для швидкого та якісного формування інформаційного суспільства слід взяти за основу інформатизацію усієї системи освіти, створення та розвиток індустрії інформаційних та комунікаційних послуг і надання сфері інформаційних послуг духовного змісту, що відповідає культурним та історичним традиціям України.

Інформаційний простір буде більш наповненим та більш захищеним, якщо він буде відкритим для суспільства, що дає можливість реалізовувати погоджені інтереси громадян, суспільства й держави на комплексній і системній основі. Ефективний інформаційний простір може бути створений і розвиватися на основі відповідної державної

інформаційної політики, що забезпечує поступальний рух країни до побудови інформаційного суспільства. Це рух повинен спиратися на новітні інформаційні, комп'ютерні, телекомунікаційні технології й технології зв'язку, розвиток яких призвів до бурхливого розвитку відкритих інформаційних мереж, насамперед Інтернету, що дають принципово нові можливості міжнародного інформаційного обміну й на його основі трансформації різних видів людської діяльності.

Список використаних джерел та літератури

1. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uazakon.com/document/fpart03/idx03936.htm. - Заголовок з екрану.

2. Почепцов Г.Г., Чукут С.А. Інформаційна політика: навч. Посібник [Текст]. – 2-е вид., стер. – К.: Знання, 2008. – С. 11-52, 190-255, 329-396.

3. Дробков Є. Інформаційне суспільство в Україні: основні концептуальні підходи його формування і розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : archive.kraina.org.ua/ua-print/document/378. - Заголовок з екрану.

4. Доповідь про стан та розвиток інформатизації в Україні за 2009 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.stc.gov.ua/uk/publish/article/60460. - Заголовок з екрану.

5. Баховець О. Б., Полумієнко С. К., Рибаків Л. О., Тюрін В. В. Про національну систему індикаторів інформаційного суспільства / Математичні машини і системи, № 4, 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.immsp.kiev.ua/publications-

articles/2009/2009_4/04_2009_Bahovez.pdf. -

Заголовок з екрану.

6. Правове забезпечення інформаційної діяльності в Україні [Текст]/ За заг. ред. Шемшученка Ю.С., Чижа І.С. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006. – С. 7-56.

7. Стратегії розвитку України: теорія і практика [Текст]/ За ред. Власюка О.С. – К.: НІСД, 2002. – С. 611-650

8. Гнатюк С.Л., Здіорук С.І. Проблеми становлення інформаційного суспільства в Україні [Електронний ресурс]. - – Режим доступу : www.niss.gov.ua/book/StrPryor/2/2-5-Hnatiuk-Zdioruk.pdf. - Заголовок з екрану.

9. Тенденції розвитку інформаційного суспільства: міжнародні та українські особливості [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://revolution.allbest.ru/radio/d00027247.html>. - Заголовок з екрану.

10. Колодюк А.В. Сучасна проблематика переходу країн світу до інформаційного суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://iu.org.ua/library/433/437/581.html>. - Заголовок з екрану.

11. Аналіз тенденцій світового досвіду побудови інформаційного суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ecsor.com.ua/files/indicator_r1.pdf. - Заголовок з екрану.

12. Статистические профили информационного общества (2009 год) СНГ [Текст]/ Международный союз электросвязи. – Швейцария, Женева, 2009. – 64 с.

13. Шевчук О.Б., Голобуцький О.П. Інформаційне суспільство: глобальне, європейське, українське [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.e-ukraine.bizukraine6.html.htm. - Заголовок з екрану.

14. Макаренко Є.А., Рижиков М.М., Ожеван М.А. Міжнародна інформаційна безпека: сучасні виклики та загрози [Текст]. – К.: Центр вільної преси, 2006. – 926 с.

Герасимчук Юлія Володимирівна

студентка Національного університету
“Острозька академія”,
спеціальності “політологія”

Трансформація урядової еліти після “Помаранчевої революції” в Україні

Процеси посткомуністичної трансформації політичних режимів на теренах колишнього Радянського Союзу прямо пов'язано з важливими змінами у складі та способах функціонування правлячих політичних еліт. Для нашого дослідження, де головну увагу зосереджено на аспектах зміни еліт, її циркуляції та формуванні після «Помаранчевої революції», найбільший інтерес представляє уряд країни. Оскільки, саме уряд є віддзеркаленням соціально-політичних та економічних процесів, що відбуваються у суспільстві. У цій роботі здійснена спроба проаналізувати соціально-політичні характеристики представників Кабінетів

Міністрів України, починаючи з 1999 року, тобто другого президентства Л. Кучми, і до теперішнього часу.

Ключові слова: трансформація; еліта; уряд; циркуляція; репродукція/відтворення.

Для демократичного розвитку будь-якої держави надзвичайно важливе значення має існування ефективної та самодостатньої політично провідної суспільної верстви, за якою закріпилася назва «політична еліта».

Сучасний науковий світ в більшій мірі зацентрував свою увагу на проблемі функціонування політичних еліт у розвинутих та стабільних державах. Відтак, особливості становлення політичної еліти в перехідних суспільствах, до яких відноситься і Україна, поки що є мало дослідженими.

Події «Помаранчевої революції» змусили ще раз звернути увагу на еліту, зокрема на урядову. Оскільки, саме від її дій залежить успіх можливих демократичних перетворень, реформування політичної системи, розвиток держави в цілому. Була це циркуляція чи просте відтворення еліти? Чи змінився її кількісний та якісний склад? Якою є частка колишніх комуністичних функціонерів міністерських посадах?

Кількість вітчизняних публікацій з теми політичних еліт надто мала у порівнянні з тим, скільки пишеться і друкується за кордоном. Проте, варто згадати дослідження Д.Шульги, М.Михальченка, Л.Нагорної, А.Пахарєва, В.Солдатенка, Л.Мандзія, М.Рябчука, Ф.Рудича та ін. Дані науковці в більшій мірі акцентують увагу на сутності, особливостях, етапах встановлення політичної еліти, тобто проводять фундаментальні дослідження, а не емпіричні.

Іноземних автори, серед яких: Дж.Хіглі, В.Гельман, О.Криштановська, Дж.Каллберг, Я. Пакульські, пропонують здійснювати дослідження політичного розвитку перехідних суспільств шляхом аналізу структури та поведінки еліт.

Прикро констатувати, однак ґрунтовні дослідження, щодо трансформації політичної еліти, зокрема урядової, після подій к. 2004-поч. 2005 рр. серед українських науковців поки що мало представлені.

Метою цієї статті є проаналізувати рівень «оновлення» урядової еліти після «Помаранчевої революції».

Шукаючи відповіді на емпіричні питання (зазначено у «постановці проблеми»), спершу ми зосередимо увагу на певних теоретичних моментах.

Поняття «еліта» досить багатогранне, тому не дивно, що у науковій літературі відображено низку можливих дефініцій, серед яких: «привілейована група» (Ф. Рудич); «правлячий клас» (Г. Моска; О.

Криштановська); «меншість суспільства» (Дж. Хіглі); «лідерство/керівництво» (О.Траверсе); «контролююча меншість» (Дж. Сарторі) і т.д.

На нашу думку, визначення Дж. Хіглі найкращим чином розкриває зміст вище зазначеного поняття, тому ми будемо послуговуватися саме ним. Він визначає «еліту» як «сукупність осіб, які, завдяки своїй стратегічній позиції у великих чи ключових організаціях і рухах, здатні регулярно і суттєво впливати на політичні рішення» [1].

Забігаючи наперед, зазначимо що частиною теперішньої еліти влади є представники номенклатури. Хто вони? В чому їхня особливість? Сам термін «номенклатура» латинського походження і означає «список імен, перелік». В реальності – це партійні функціонери комуністичного походження, що були залучені до державного управління на різних рівнях і впроваджували в життя рішення партії.

Ми виходили з тих міркувань, що членами уряду в період, що вивчається, можуть вважатися прем'єр-міністр, віце-прем'єр-міністри, міністри та міністри кабінету міністрів.

У нашому дослідженні, в більшій мірі, використовувався біографічний та статистичний методи, а також ми виокремили ряд критеріїв для аналізу біографічних відомостей членів Кабінету Міністрів України, серед яких: рік народження; область народження; місце народження (місто чи село); наявність другої освіти; наявність другої вищої освіти; тип отриманої освіти; час перебування в уряді; відношення до номенклатури; присутність в попередніх урядах; партійна приналежність [2].

Часові межі розвідки охоплюють період з 1999 по 2010 року (включно), тобто друге президентство Леоніда Кучми, президентство Віктора Ющенка та Віктора Януковича. За цей час в Україні змінилося 8 складів уряду, а саме:

1 склад – уряд Прем'єр-міністра В. Ющенка (грудень 1999-травень 2001);

2 склад – уряд А. Кінаха (травень 2001-листопад 2002);

3 склад – уряд В. Януковича (листопад 2002-січень 2005);

4 склад – уряд Ю. Тимошенко (лютий 2005-вересень 2005);

5 склад – уряд Ю. Єханурова (вересень 2005-грудень 2006);

6 склад – другий уряд В. Януковича (4 серпня 2006-18 грудня 2007);

7 склад – другий уряд Ю. Тимошенко (грудень 2007-березень 2010 року);

8 уряд – уряд М. Азарова (з 11 березня 2010 року).
Отже, в ході дослідження ми з'ясували такі особливості:

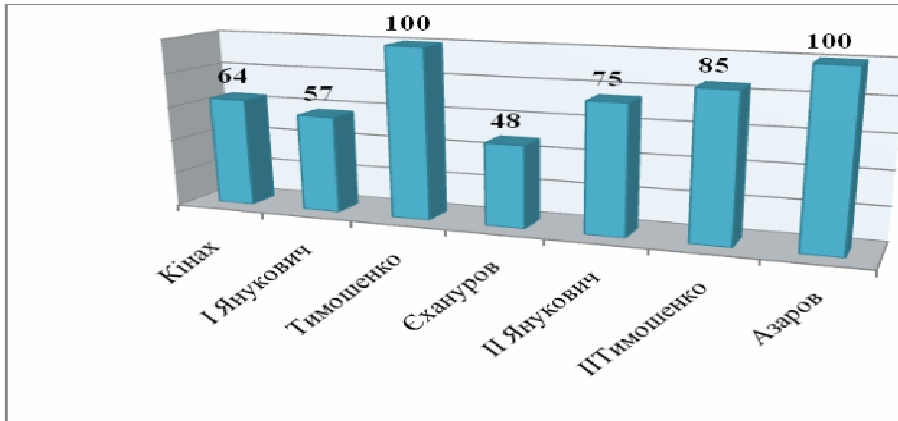
Згідно критерію «час перебування в уряді», найдовше пропрацював перший склад уряду Віктора Януковича та передостанній Кабінет міністрів Юлії

Тимошенко – близько 26 місяців. Загалом, середній термін перебування при владі одного складу уряду в Україні за останні 10 років становить 17,5 місяці.

Беручи до уваги «присутність в урядах України», варто наголосити на тому, що після подій «Помаранчевої революції» в Кабінеті міністрів розпочало діяльність 71 % урядовців, які не мали досвіду роботи у міністерствах. Якщо говорити про оновлення уряду по відношенню до попереднього, то 100-відсоткове оновлення еліти відбувалося двічі: після подій кінця 2004 року в уряді Ю. Тимошенко та після президентських виборів 2010 року в уряді М. Азарова. Найменше змінився склад Кабінету Міністрів після відставки Ю. Тимошенко і приходу на цю посаду Ю. Єханурова – лишень на половину (Рис. 1).

Рис. 1

Оновлення урядів: співвідношення щодо попереднього, %

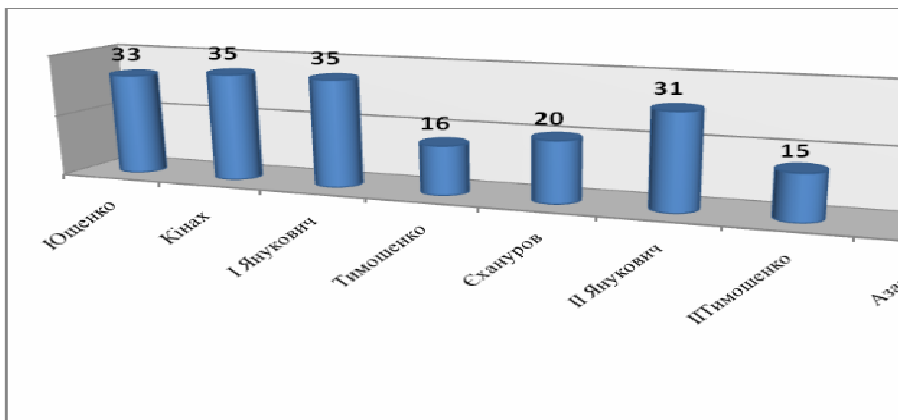

Після «Помаранчевої революції» істотно знизилася частина міністрів- номенклатурників. Якщо до президентства В. Ющенка вона становила 33-35%, то після – 16%. Цікавим є той факт, що за другого прем'єрства В. Януковича колишні комуністичні функціонери отримали третину міністерських місць (Рис. 2).

Щодо вікових характеристик членів уряду, то після подій кінця 2004 р-поч 2005 р. міністри «помолоділи» в середньому на сім років і їх вік становить 51-52 роки.

Рис. 2

Особи, які раніше належали до номенклатури, %

Найбільш «сільськими» виявилися уряди Ю. Тимошенко та Ю. Єханурова: в них майже $\frac{3}{4}$ урядовців були сільського походження. А от «найурбанізованішим» за походженням є уряд М. Азарова, де вихідці із міста понад 70%. Можна простежити ще й таку тенденцію. Якщо в урядах до 2006 року, зростала кількість осіб сільського походження, то в подальших складах їхня частка знизилася на половину.

Найбільше до урядів делегувала своїх вихідців Київська область (разом із містом Києвом) – 37 чоловік. Привертає увагу, що серед членів Кабінету міністрів друге місце за походженням належить

вихідцям з інших країн, зокрема Російської Федерації, Молдови, Казахстану та ін (34 ос.). Третє місце дісталоя Донецькій області з показником 25, при чому з 2006 року даний східний район демонструє неабияку активність в отриманні міністерських посад. (Рис. 3) Найменше урядових крісел дісталоя Волинській області (0), Луганській, Миколаївській, АР Крим (1).

Рис. 3

Склад урядів за походженням*

Область Уряд	1	2	3	4	5	6
Київська область	3	7	5	4	5	5
Інші держави	4	6	6	4	2	3
Донецька область	1	2	4	-	-	8
Житомирська область	2	-	4	2	3	3
Дніпропетровська область	3	2	-	2	1	2
Львівська область	3	1	-	-	1	-
Закарпатська область	1	1	-	1	2	2
Хмельницька область	1	2	2	-	-	1

* У таблиці наведені перші 8 позицій. Решта позицій не вміщені, як незначущі.

За характером отриманої освіти в урядах досі переважають технократи, що правда після «Помаранчевої революції», в першому уряді Ю. Тимошенко, їхня частка скоротилася на 20%. Однак, в Кабінеті міністрів В. Януковича (2006-2007), кількість урядовців з технічної освітою досягла найвищого показника і становила 69%. На нашу думку, більш-менш збалансованими за типом отриманої освіти виглядали уряди В. Ющенка (1999-2001 рр.) та другий Кабінет міністрів Ю. Тимошенко (Рис. 4).

Рис. 4

Характер отриманої освіти, %

	<u>Ющенко</u>	<u>Кінах</u>	<u>I Янукович</u>	<u>Тимошенко</u>	<u>Єхануров</u>	<u>II Янукович</u>
Технічна	29	67	61	42	56	69
Економічна	33	11	11	21	16	8
Юридична	21	11	14	12	16	6
Гуманітарна	17	11	14	25	12	17

Якщо говорити про науковий ступінь, то найбільша кількість кандидатів наук та докторів було представлено в першому уряді В. Януковича. «Необізнаним» виявився уряд Ю. Тимошенко, який розпочав свою діяльність після «Помаранчевої революції».

Досі ми залишаємося чи не єдиною країною в Європі, в урядах якої практично не представлені жінки. За 11 років в різних складах урядів працювало всього лиш 4 жінки: Ю. Тимошенко, С. Станік, О. Білозір, Л. Денісова.

Щодо партійної приналежності членів уряду, то останні два склади продемонстрували повне унеможливлення обійняти посаду у Кабміні представниками опозиції.

Статистичні дані в котре доводять, що «Помаранчева революція» не була революцією, оскільки в Україні так і не сформувалася ідеологічно об'єднана еліта. З кожним наступним роком після 2004 – зростала кількість урядовців, які працювали

на міністерських посадах за президентства Л. Кучми. До прикладу, у «новосформованому» Кабінеті міністрів Миколи Азарова половина членів уряду очолювали міністерства до «Помаранчевої революції». Таким чином, в Україні має місце процес репродукції/відтворення еліти, а не циркуляції, якби того хотілося.

Щодо кількісних показників урядової еліти, то постійно зростає число посад у Кабінеті Міністрів. Прикладом цього може бути 5 віце-прем'єрів в другому уряді В. Януковича та 6 віце-прем'єрів М. Азарова.

Говорячи про якісні показники, зокрема, освіченість міністрів, то наявність наукового ступеня (кандидат/доктор) було характернішим для урядовців «дореволуційного» періоду, проте за останні 6 років простежується тенденція до збільшення членів уряду, які мають другу вищу освіту, при чому в галузі державного управління.

Звертаючи увагу на колишніх комуністичних діячів в урядах за президентства В. Ющенка, то відсотковий показник коливався від 15 до 31. Це означає, що частка комуністичних функціонерів, залишається значною.

Отже, такий стан речей дає змогу нам говорити про відсутність фактичної зміни еліт. Це пояснюється тим, що для післяпомаранчевої команди було характерним корупція, старий стиль управління, відсутність інституту політичної відповідальності за свої дії, нехтування законом. Великого значення набули неформальні інститути влади (політико-економічних груп), які у великій мірі демонструють штучність та фасадність формальних інститутів, зокрема Кабінету міністрів.

Список використаних джерел та літератури

1. John Higley. Elite Theory in Political Sociology [Text] // Rowman and Littlefield Publishers, 2007, Boulder CO., pp. 42-75.

2. Шульга М. Уряди України: соціологічний портрет владної еліти (1990-1997 рр.) [Текст] // Соціологія: маркетинг, методи, маркетинг / Шульга М., Бойко Н., 1998. – Вип. 3. –С. 93-108.

Карповець Володимир Васильович

*Студент Національного університету
“Острозька академія”,
спеціальності “політологія”*

**Структуризація парламенту в Україні:
політико-правовий аспект (2006-2010 рр.)**

*У даній статті здійснена спроба аналізу
процесу структуризації парламенту в Україні.*

Ключові слова: парламент, структуризація, коаліція, опозиція.

Розвиток демократичної держави, становлення інститутів політичної системи та громадянського суспільства неможливий без ефективно діючого законодавчого органу. За Конституцією України - єдиним органом законодавчої влади в Україні є - Верховна Рада України [1]. Звісно значення парламенту не обмежується лише прийняттям законів, виробляючи і втілюючи державну політику вони відіграють у політичному управлінні вирішальну роль. Саме парламенти визначають перебіг публічної політики, з їх допомогою відбувається узгодження та вираження інтересів усього суспільства, вони є двигуном політичного процесу та запорукою стабільності держави. Таким чином ефективне функціонування законодавчого органу - це необхідна умова розвитку демократії в

державі та гарантія доброти і благополуччя її громадян.

Ефективність парламенту – категорія, що визначається його здатністю вчасно і адекватно реагувати на питання, які потребують законодавчого регулювання. Така робота парламенту можлива лише за наявності стабільної більшості, існування якої є результатом його вдалого політичного структурування.

Мета даної роботи – визначити специфіку та основні тенденції структуризації парламенту в Україні.

Для досягнення мети були поставлені наступні завдання:

- виокремити основні фактори які визначають тип структурування парламенту;
- виявити чинники ефективності (неефективності) політичної структуризації парламенту.

Над проблематикою структуризації парламенту працювали такі науковці як Журавський В.С., Мак-Грегор Дж., особливості фракційної структури та роль партій в парламенті досліджував Кречмер Г.. Проблему ефективності функціонування парламенту досліджували співробітники центру Разумкова. Особливості політичного структурування Верховної Ради України вивчали експерти Лабораторії законодавчих ініціатив.

Структуризація - це процес формування в законодавчому органі однорідних груп депутатів за певними критеріями для досягнення спільних цілей. Найпростішою та найрозповсюдженішою формою структурованого парламенту є наявність функціональної коаліції та опозиції, яка наділена повноваженнями контролю, має право критики, можливості для подання альтернативи та ін.. Звісно, суть структуризації не зводиться лишень до механічного утворення більшості та меншості. Важливе місце займає розподіл парламентських

комітетів, роль партій у обранні виборних осіб парламенту, створенні консультативних та дорадчих органів. Однак, в даній статті основна увага буде приділена саме цим суб'єктам парламенту, оскільки вони прямим чином впливають на ефективність його функціонування.

Спостерігаючи за процесом становлення інституту парламентаризму в Україні можна зробити висновок, що спосіб політичного структурування Верховної Ради України постійно змінювався. Якщо в парламентах перших двох скликань можна було спостерігати елементи структуризації на ідеологічній основі, то згодом такий тип відійшов на другий план і основну роль в даному процесі став відігравати президент зі своїм оточенням, а також еволюція партійної системи та зміна виборчого законодавства [9].

Структуризація ВРУ п'ятого та шостого скликань проходила в цілком нових, відмінних від попередніх умовах. Це пов'язано з перерозподілом

повноважень внаслідок Конституційної реформи. З 1 січня 2006 року набув чинності Закон «Про внесення змін до Конституції України», який передбачає суттєве посилення ролі парламенту у формуванні уряду, розширює його кадрові та контрольні повноваження. Іншим важливим аспектом є перехід до пропорційної виборчої системи, яка створює сприятливі умови для підвищення ролі партій у законодавчому процесі, стимулює до утворення парламентської більшості і урядів на коаліційній основі, сприяє підвищенню партійної дисципліни [6].

Вважається загальноприйнятим фактом, що утворення більшості є результатом виборів до парламенту [7, с. 99-110]. Однак, вітчизняна практика свідчить, що внаслідок лише двох виборчих циклів в Україні сформувалися і розпалися чотири коаліції: Коаліція демократичних сил - коаліція Блоку Юлії Тимошенко, Блоку «Наша Україна» та Соціалістичної партії України (2006);

Антикризова коаліція - коаліція Партії регіонів, Соціалістичної партії України та Комуністичної партії України (2006 - 2007); Коаліція демократичних сил - коаліція Блоку Юлії Тимошенко та Блоку «Наша Україна - Народна самооборона» (2007 - 2008); Коаліція національного розвитку, стабільності та порядку – утворена на основі Блоку Юлії Тимошенко, Блоку «Наша Україна - Народна самооборона» та Блоку Литвина (2008 - 2010). На сьогодні діє вже п'ята Коаліція стабільності та реформ - утворена Партією регіонів, Комуністичною партією, Блоком Литвина та окремими депутатами (2010 -). Така негативна тенденція має як політичні так і правові причини.

До політичних причин насамперед варто віднести відсутність стабільної структури Верховної Ради останніх двох скликань. Це пов'язано з особливостями партій, які нині представлені в парламенті. Вони будують свою виборчу стратегію не на виробленні комплексних програми

загальнонаціонального розвитку, яка б могла стати предметом об'єднання фракцій у коаліцію задля спільної розбудови держави, а на рейтингах підтримки лідерів списків, включенні до списків партій і блоків відомих політичних, наукових та громадських діячів, представників бізнесу, керівників органів виконавчої влади. Важливе місце в програмах сучасних партій займає критика або підтримка політичного курсу Президента України.

Така ситуація значно ускладнює утворення більшості, оскільки розробка угоди про коаліційну більшість та узгодження політичних позицій – процес, що повинен мати за основу певні ідеологічні установки партій. Однак, вітчизняна практика показує, що більшість партій не мають чіткої ідеології і через своє прагнення залучитися максимальною підтримкою на виборах втрачають відчуття реальності. Як наслідок, з кожними виборами їх програми все більш тяжіють до центру. Таким чином на сьогодні ідеологія, яка більшою чи

меншою мірою притаманна кожній партії, за якою більшість із них відрізняються між собою, через положення якої в країнах з розвиненими парламентськими традиціями відбуваються дебати, вже не є причиною ускладнень та джерелом суперечок при формуванні більшості у Верховній Раді України. Натомість джерелом протиріч та ускладнень при формуванні коаліції є залежність вітчизняних партій від різних фінансово-промислових груп, які фінансуючи передвиборчі кампанії партій натомість вимагають «правильної» політики держави у певних сферах.[8].

Правові причини мінливості парламентської структури зумовлені проблемами законодавства. Законодавством недостатньо врегульований статус коаліції та опозиції. Засади формування, організації та припинення діяльності коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України описані в Конституції України у статті 83. Положення про порядок утворення фракцій та груп в парламенті,

коаліції депутатських фракцій, їх права та повноваження містяться в Законі України «Про регламент Верховної Ради» розділ III. Про опозиційну діяльність у вітчизняному законодавстві є лише окремі згадки, наприклад в Законі України «Про політичні партії в Україні» стаття 12 та у вже згадуваному законі про регламент. Така ситуація незадовільна, оскільки існування опозиції є органічним явищем та невід'ємною характеристикою політичного устрою демократичної країни, тому необхідний окремий закон про опозицію. Політична меншість повинна мати легальні інструменти впливу на владу, тільки тоді вона зможе бути корисною для суспільства [1], [2], [3].

Слід визнати, що формування парламентської більшості носить ситуативний характер, маючи за основу лише арифметичну більшість місць зібрану в результаті певних організаційних заходів [5, с. 30]. За сучасних умов у Верховній Раді України

представлено п'ять політичних партій. Дві найбільші фракції ПР і БЮТ мають приблизно однакову кількість місць, та найбільші показники впливу про що можна судити з індексу Беншофа (додаток). Але поодинці вони не мають більшості і потребують підтримки інших фракцій.

Одним з варіантів більшості є коаліція однієї з найбільших фракцій (ПР або БЮТ) та інших менших фракцій. Утворена за такою схемою коаліція є нестабільною і мінливою, залежною від ставлення до неї президента та інших владних органів. Ефективність такої більшості є низькою з точки зору прийняття рішень. Малі фракції, маючи значно менший відсоток місць у парламенті і абсолютно не маючи впливу за індексом Беншофа, можуть диктувати свої умови фракції, яка є домінуючою, але не може прийняти рішення без згоди інших членів коаліції. Така ситуація призводить до численних ускладнень і зрештою, коли інтереси учасників коаліції та конкуруючих

фінансово-політичних груп розходяться вона розпадається, що заважає парламенту працювати стабільно і продуктивно.

Найбільш вдалим і бажаним варіантом політичної структуризації Верховної Ради України є утворення коаліції між фракцією Партії Регіонів та фракцією БЮТ, які мають найвищий показник впливу в парламенті за індексом Беншофа. За мінімального числа учасників забезпечується вплив величиною приблизно 0,66 (додаток). Така більшість забезпечує максимальне представництво в парламенті і навіть досягнення рівня двох третин голосів. Але зважаючи на конкурентні відносини цих партій, ставлення до них населення України, взаємну неприязнь лідерів цих політичних сил - імовірність такого варіанту розвитку подій є досить низькою.

Іншим прийнятним варіантом більшості з досить високим показником впливу є коаліція створена на основі фракції ПР і НУНС. Але її

утворення є менш імовірним ніж попередній варіант з двох причин. По-перше, представники обох сторін неодноразово заявляли про неможливість такого варіанту коаліції, оскільки він є абсолютно неприйнятним і некоректним через ідеологічні відмінності партій та різне бачення ключових напрямків державної політики. По-друге, створення такої коаліції вплине на підтримку партій населенням, і якщо для ПР це може означати лише незначне зменшення підтримки, то для НУНС, зважаючи на значне падіння авторитету партії, таке рішення може мати наслідком не обрання до парламенту наступного скликання.

На сьогодні в Україні функціонує новоутворена коаліція «Коаліція стабільності та реформ» - утворена Партією регіонів, Комуністичною партією, Блоком Литвина та окремими депутатами. Можливість саме такого варіанту політичної структуризації парламенту спричинена внесенням змін до Закону України «Про регламент Верховної

Ради України» [4]. Суть змін полягає в тому, що віднині суб'єктами коаліції можуть бути не лише фракції, а й окремі кандидати. Такий розвиток подій негативно вплине на подальшу структуризацію українського парламенту. Право окремих депутатів входити до складу коаліції послаблює роль партій в парламенті, та розходиться з логікою застосування пропорційної виборчої системи, яка покликана посилити роль партій в парламенті. Згадувані зміни сприяють порушенню фракційної дисципліни та ускладнюють процес відповідальності партій за нереалізовані положення передвиборчої програми. Ефективність такої коаліції важко оцінювати однозначно. Вона спроможна функціонувати незважаючи на те, що дуже фрагментована. Її життєздатність тримається лише на міцному зв'язку з виконавчою владою та покровительстві Президента України, що в свою чергу ставить законодавчу владу у другорядне, залежне становище

таким чином дискредитує ідею парламентської демократії.

Практика функціонування Верховної Ради України показує, що загальна ефективність здійснення парламентом своїх законотворчих та контрольних повноважень є невисокою. Це обумовлено низкою чинників, зокрема - мінливістю структури парламенту. Вітчизняний досвід свідчить, що структурування парламенту відбувається ситуативно, без врахування специфіки учасників коаліції, хоча ситуація може стабілізуватися лише шляхом створення більшості на основі фракцій, які мають найвищий рівень впливу у парламенті таким чином утворюючи максимально можливу більшість за мінімального числа учасників.

Список використаних джерел та літератури

1. Конституція України. – С.: ФОП Соколик Б.В. 2009 – 52с.

2. Закон України «Про політичні партії в Україні» від 14.04.2009
[Електронний ресурс]. – Точка доступу:
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2365-14>. – Заголовок з екрану.
3. Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» від 16 березня 2006 року [Електронний ресурс]. – Точка доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3547-15>. – Заголовок з екрану.
4. Закон України Про внесення зміни до Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» від 9 березня 2010 року [Електронний ресурс]. – Точка доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1952-17>. – Заголовок з екрану.
5. Журавський В.С. Становлення політичних партій в українському суспільстві та їх роль у політичному

структуруванні парламенту [Текст]. – К.:

Парламентське вид-во, 2002. – 108с.

6. Джеймс Мак-Грегор «Як виборчі системи формують парламенти країн Східної Європи» [Електронний ресурс]. – Точка доступу:

<http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=415>. – Заголовок з екрану.

7. Кречмер Г. Фракції. Партії в парламенті [Текст]. – К.: Геопринг, 2004. (Друге видання). - 300с.

8. Олуйко В.М. Актуальні проблеми сучасного парламентаризму [Текст].– журн. Стратегічні пріоритети №2(7), 2008 р. – с.145-148

9. Національна безпека і оборона [Текст]. – засн.. Укр. центр економічних і політичних досліджень ім..

О.Розумкова; гол. ред. Л.Шангіна. – К.: Укр. центр економічних і політичних досліджень ім..

О.Розумкова. – 2003. - №2 (38).

Додаток

№		172	155	72	27
	Варіанти	ПР	БЮТ	НУНС	КІ
1	ПР+БЮТ+НУНС+КПУ+БЛ	+	+	+	+
2	ПР+БЮТ+НУНС+КПУ	+	+	+	+
3	ПР+БЮТ+НУНС	+	+	+	
4	ПР+БЮТ	+	+	-	-
5	ПР+БЮТ+КПУ	+	+	-	+
6	ПР+БЮТ+БЛ	+	+	-	-
7	ПР+БЮТ+КПУ+БЛ	+	+	-	+
8	ПР+БЮТ+НУНС+БЛ	+	+	+	-
9	ПР+НУНС+КПУ+БЛ	+	-	+	+
10	ПР+НУНС+КПУ	+	-	+	+
11	ПР+НУНС+БЛ	+	-	+	-
12	ПР+НУНС	+	-	+	-
13	БЮТ+НУНС+КПУ+БЛ	-	+	+	+
14	БЮТ+НУНС+КПУ	-	+	+	+
15	БЮТ+НУНС	-	+	+	-
16	БЮТ+НУНС+БЛ	-	+	+	-
		8	8	8	0
	Індекс	0.33	0.33	0.33	0

	ПР	БЮТ	НУНС	КПУ	БЛ
1	ПР	БЮТ	НУНС	КПУ	БЛ
2	ПР	БЮТ	НУНС	КПУ	
3	ПР	БЮТ	НУНС		
4	ПР	БЮТ			
5	ПР	БЮТ		КПУ	
6	ПР	БЮТ			БЛ
7	ПР	БЮТ		КПУ	БЛ
8	ПР	БЮТ	НУНС		БЛ
9	ПР		НУНС	КПУ	БЛ
10	ПР		НУНС	КПУ	
11	ПР		НУНС		БЛ
12	ПР		НУНС		
13		БЮТ	НУНС	КПУ	БЛ
14		БЮТ	НУНС	КПУ	
15		БЮТ	НУНС		
16		БЮТ	НУНС		БЛ

Матеріали взято на сайті

http://gska2.rada.gov.ua/pls/site/p_fractions

Ключник Руслан Максимович

студент Дніпропетровського національного

університету ім. О. Гончара,

спеціальності “політологія”

Інститут парламентаризму в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку

Розглядаються актуальні проблеми функціонування інституту парламентаризму в Україні в контексті останніх змін у національному законодавстві. Аналізуються погляди політиків та науковців на проблеми формування складу Верховної Ради України та коаліції депутатських фракцій. Проводиться порівняльний аналіз переваг та недоліків мажоритарної та пропорційної виборчих систем.

Ключові слова: депутатська фракція, коаліція депутатських фракцій, партійна дисципліна, мажоритарна виборча система, пропорційна виборча система.

Після внесення змін до Конституції України 8 грудня 2004 р. форма правління в Україні перетворилася з президентсько-парламентської на парламентсько-президентську. В свою чергу, парламент став її провідним інститутом. Ці та інші події зумовили необхідність ґрунтовного дослідження сучасного стану та перспектив розвитку інституту парламентаризму в Україні.

Даній проблемі присвячена значна кількість публікацій. Ця тема привертає увагу не лише політологів, але й юристів, істориків та журналістів.

Досліджуючи це питання, ми використовували методи аналізу, синтезу, порівняння, спостереження, контент-аналізу, структурного аналізу, моделювання.

Після внесення змін до Основного Закону парламент України вперше у новітній історії отримав можливість контролю за виконавчою владою. Згідно з Конституцією, Кабінет Міністрів підконтрольний і підзвітний Верховній Раді

України. Найголовнішим є те, що саме коаліція депутатських фракцій вносить пропозиції Президенту щодо кандидатури Прем'єр-міністра [1, с. 20]. Відповідно до Основного Закону, до складу коаліції входить більшість народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради.

Таким чином, парламент і уряд можуть працювати лише у випадку наявності 226 підписів під коаліційною угодою. Але на практиці реалізувати цю вимогу виявилось досить важко. Верховна Рада VI скликання протягом двох років працювала без коаліції, а рішення приймалися ситуативною більшістю. Таким чином, можна стверджувати, що уряд Ю. Тимошенко (2007-2010) не був повністю легітимним, оскільки не спирався на більшість у парламенті. Водночас створити інший уряд було неможливо, оскільки не вистачало голосів для його формування. Лише 2 березня 2010 р. Голова Верховної Ради В. Литвин оголосив про

відсутність більшості у парламенті, а наступного дня було відправлено у відставку уряд.

Перепоною для створення коаліції було положення, згідно з яким коаліція мала формуватися депутатськими фракціями у повному складі, тобто позафракційні депутати не могли приєднуватися до більшості. Також підписувати коаліційну угоду не могли депутати з тих фракцій, які не брали участі у формуванні більшості. Цю проблему було вирішено у березні 2010 р., коли було ухвалено зміни до Регламенту Верховної Ради. Таким чином, станом на сьогодні членство в коаліції є індивідуальним і рішення про підписання коаліційної угоди приймає депутат, незалежно від позиції керівництва його фракції. Результатом цих змін стало створення нової коаліції 11 березня, до складу якої увійшли представники усіх парламентських фракцій. Того ж дня було сформовано новий склад Кабінету Міністрів на чолі з М. Азаровим [2].

Проте дискусія щодо законності цих нововведень не була вичерпана. Опозиційні політичні сили продовжували наполягати на неконституційності такого способу формування коаліції. 8 квітня 2010 р. Конституційний Суд України визнав легітимним формування парламентської більшості з індивідуальною участю народних депутатів. Президент В. Янукович заявив, що визнає рішення Конституційного Суду. В той же час лідер «Нашої України» В. Ющенко заявив, що це рішення закріплює можливість торгувати правом народу. Він зазначив також, що можливість входження депутата до коаліції на індивідуальній основі, фактично, дискредитує самі принципи пропорційної виборчої системи, коли депутати мають слідувати курсу своєї партії чи блоку. На думку лідера «Нашої України», Конституційний Суд переглянув з точністю до навпаки власне ж рішення від 17 вересня 2008 р., яке не передбачало індивідуального членства депутатів у коаліції. В.

Ющенко підкреслив: «Формування коаліції у такий спосіб є спробою маніпуляції фундаментальним правом народу обирати владу» [3].

Можна стверджувати, що ці зміни полегшили процес формування коаліції, але їх наслідком може стати послаблення партійної дисципліни. Народні депутати фактично отримали право не підкорятися керівництву своєї фракції в одному з найважливіших питань своєї діяльності. В якій мірі це нововведення вплине на діяльність парламенту, ми побачимо протягом найближчого часу.

Іншим дискусійним питанням залишається виборча система України. У 2006 р. вибори до Верховної Ради вперше відбулися за пропорційною системою. Така система дозволяє забезпечити пропорційне представництво основних політичних сил у парламенті. Також вона забезпечує краще структурування парламенту – формування фракцій та парламентської більшості. Окрім того, система пропорційного представництва стимулює створення

загальнонаціональних партій і зменшує небезпеку регіоналізації політичних сил. Враховуючи українські реалії, слід зазначити, що пропорційна виборча система значно менше піддається впливу адміністративного ресурсу і суттєво зменшує можливість масового підкупу виборців. І, нарешті, запровадження такої виборчої системи відповідає світовим тенденціям: у більшості країн Західної та Східної Європи парламент формується саме таким чином.

Водночас пропорційна виборча система, запроваджена в Україні, зазнає критики з боку як політичних лідерів, так і експертів. Одним з основних аргументів проти неї є той факт, що безпартійні громадяни практично не можуть бути обраними до Верховної Ради України. Вирішальну роль у формуванні виборчих списків отримують лідери партій, що відкриває шлях корупції. Крім того, виборці не мають інформації про склад партійного списку, оскільки у виборчому бюлетені

зазначаються перші п'ять прізвищ. Відповідно, громадяни можуть обрати у парламент людей, які не мають на меті захист їх інтересів. Також пропорційна система розриває зв'язок народних депутатів зі своїми виборцями, не дає можливість відкликати народного обранця у разі неналежного виконання ним своїх обов'язків.

Слід зазначити, що, незважаючи на схвалення новою політичною елітою України пропорційної системи, значна частина суспільства дотримується іншої думки. Варто зауважити, що серед прибічників мажоритарної системи є не лише політики, а й науковці. Зокрема, голова Українського юридичного товариства О. Березюк аргументує свою позицію так: «Повернення до мажоритарної системи забезпечить регіональне представництво в парламенті, оскільки депутат від мажоритарного округу одночасно представлятиме і громаду, від якої його обрано, і регіон» [4].

Компромісом у даній ситуації, на нашу думку, могла б стати система відкритих партійних списків, коли громадяни, голосуючи за політичну силу, мають можливість ранжувати кандидатів у списку, визначаючи таким чином не лише партійний, а й персональний склад Верховної Ради.

Отже, сьогодні інститут парламентаризму в Україні перебуває у стані трансформації, у зв'язку з чим постійно виникають альтернативи його подальшого розвитку. Головним здобутком останніх років можна вважати конституційну реформу, що забезпечила збільшення значення парламенту у політичній системі країни. Незважаючи на те, що основні питання, пов'язані з формуванням складу Верховної Ради і парламентської коаліції де-юре вирішені, де-факто вони залишаються дискусійними, і в будь-який момент знову можуть стати на порядку денному. І від того, як будуть вирішені ці питання, залежить майбутнє

українського парламентаризму і демократії в Україні.

Список використаних джерел та літератури

1. Конституція України [Текст]. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. – 48 с.

2. Коротков Д. Власть взяли за 3 часа [Текст] / Д. Коротков, Я. Малюта // Сегодня / глав. ред. И. Гужва. – К., 2010. – 12 березня. - № 55 (3479).

3. Заява лідера «Нашої України» Віктора Ющенка щодо рішення Конституційного Суду України // Інформаційний сервер «Наша Україна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.razom.org.ua/news/5765/>.

4. Березюк О. Як зробити народного депутата народним / О. Березюк // Правовий тиждень. – 2009. – 20 жовтня. - № 42 (168) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.legalweekly.com.ua/article/?uid=1469>. – Заголовок з екрана.

Коваль Роман Миколайович

студент Національного університету
“Острозька академія”,
спеціальності “політологія”

Абсентеїзм в Україні: особливості та динаміка

Метою статті є з'ясувати чи присутнє явище абсентеїзму в Україні, проаналізувати його динаміку розвитку, визначити причини виникнення.

Ключові слова: абсентеїзм, вибори, референдум

Термін “абсентеїзм” походить від латинського “absent”, “absentis” — відсутній та має декілька значень. Широко це поняття трактують, як прояв байдужого ставлення населення до суспільного життя, ухилення від участі в ньому. У вузькому розумінні політичний абсентеїзм це ухилення виборців від участі в голосуванні на виборах до представницьких органів державної влади, президента та референдумах.

Також до абсентеїстів відносять тих людей, котрі обрали позицію пасивності, тобто неучасті в політичному житті. Підкреслимо, що тут пасивність вживаємо, як антонім до слова активність або активна політична позиція.

Зокрема позиція неучасті, яку прийняла особа, стосується тільки тих видів політичної діяльності, де вона може будь-яким чином проявити себе як активна особистість: висловити свою думку, визначити свою належність до будь якої групи чи організації, окреслити своє ставлення до того чи іншого кандидата в депутати парламенту [1].

Початком вивчення феномену абсентеїзму можна вважати ХХ ст. В 1924 році вченими Чікагської школи політичних наук Ч.Е.Мерріаном та Г.Ф.Госселом було проведено інтерв'ювання американських виборців з метою виявлення мотивів ухилення від виборів [2]. В рамках дослідження впливу соціально-економічних умов на

електоральну поведінку абсентеїзм вивчали Е.Даус, Д.Істон, Х.Бреди.

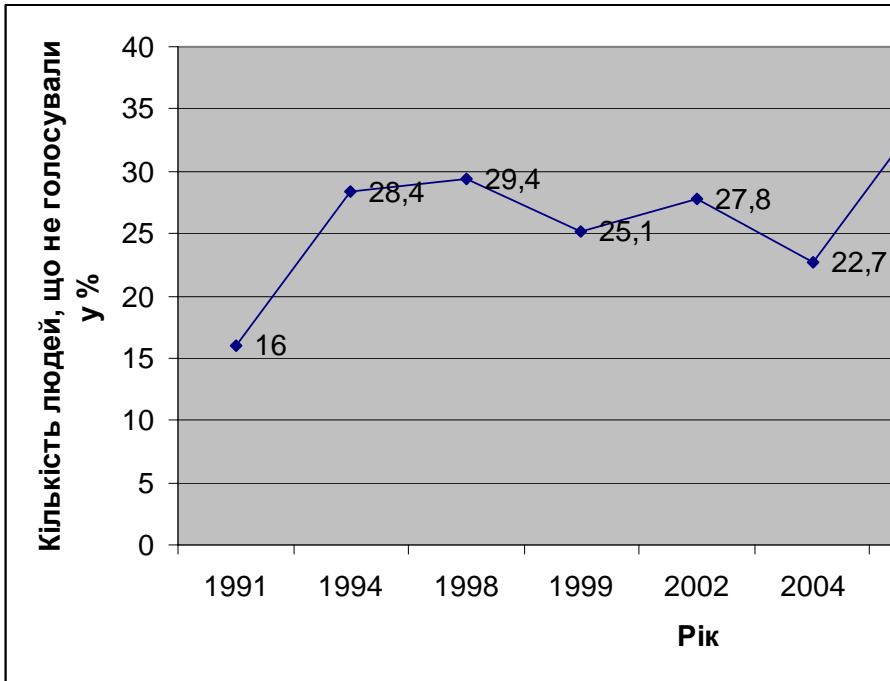
Г.Алмонд, Р.Даль, А.Лейпхарт розглядали абсентеїзм як показники демократії суспільства.

Серед українських вчених, можна назвати Р.Губань, котрий досліджував явище абсентеїзму серед громадян України. Ю.Г. Волкова, В.И. Добренькова досліджували даний феномен серед молоді Російської федерації.

В даній статті увагу звернуто на один з аспектів абсентеїзму, а саме: участь громадян у виборах та референдумах в Україні.

Право прийняття політичних рішень громадянам надається не досить часто. Така участь дозволяє легітимізувати політичну владу в державі, забезпечує існування демократії та підвищує рівень контролю влади суспільством. Свій аналіз хочу розпочати з часів становлення України, як незалежної держави до виборів Президента України у 2010 році.

Рис. 1

Аналізуючи графік (Рис. 1) ми бачимо, що починаючи з 1991 року, коли був проведений Всеукраїнський референдум про проголошення незалежності України, кількість громадян, які беруть участь у голосуванні поступово зменшується.

У референдумі 1991 року участь у виборах брало 84% виборців, парламентських виборах 1998 року – 70,6 %, Президентських виборах 1999 року –

74,9 % , Президентських виборах 2010 року — 68,9%.

Найменша кількість неявки на виборах зафіксована на Всеукраїнському референдумі про проголошення незалежності України 1 грудня 1991 року. На референдум було винесено одне питання “Чи підтверджуєте ви акт проголошення незалежності України?”. Громадяни України висловились на підтримку незалежності. У референдумі брало участь 32 млн. жителів, з яких 28 млн. проголосувало “За”. Ця подія за 19 років незалежності тримає рекорд серед волевиявлень громадян. Є свідченням, що для людей було дуже важливо висловити свою власну думку. Громадяни вірили в краще життя у незалежній суверенній державі.

Другим найвищим показником електоральної активності стали події 2004 року, котрі прийнято називати “Помаранчевою революцією”. У 2004 році відбувались вибори Президента України. Леонід

Кучма покидає театр політичних ігор. Для участі в Президентській кампанії зареєстровано 26 конкурентів, проте реально боротьба проходила між двома кандидатами — Віктором Ющенком та Віктором Януковичем. Вибори відбувались за системою абсолютної більшості. У випадку, якщо кандидат не набирає абсолютної більшості голосів, відбувається другий тур виборів між двома лідерами.

В другому турі перемагає провладний кандидат Віктор Янукович з незначним відривом. Опозиція висловлює свою незгоду з виборами та закликає людей вийти на вулиці для початку мітингувального протесту.

3 грудня 2004 року Верховний Суд України визнає вибори не дійсними. Відбувається третій тур виборів, в якому перемогу здобуває опозиційний кандидат Віктор Ющенко.

Події “Майдану”, отруєння опозиційного кандидата, реальна можливість змінити політичний

режим через зміну лідера держави — саме це стало каталізатором та заставило людей проявити свою громадську позицію через голосування.

В період Президентства Леоніда Кучми (1994-2004 р.) можемо прослідкувати приблизно стабільну кількість не явки на вибори - біля 29 %.

Британський політолог Т.Кузьо слідом за Т.Каротерсом та деякими іншими західними вченими пропонує визначати Україні як «гібридну державу», зі змагальним авторитарним режимом. Політичний процес у такій державі визначається застоєм, корупцією, домінуванням еліт, які мають малу підтримку населення.

Однією з характеристик такого типу держави є низькій рівень політичної участі в період між виборами. Вибори дають непевні результати, тому мають низьку легітимність [3].

Отже, низька явка на виборах пояснюється типом політичного режиму.

З 2006 року кількість абсентеїстів різко зростає до 38 %. Такий відсоток пояснюється великою розчарованістю людей у владі. Громадяни хотіли бачити політичні, економічні, соціальні зміни. Натомість були сварки всередині помаранчевої команди. Розпуск уряду Ю. Тимошенко, позачергові вибори до Верховної Ради. Реальний рівень життя відрізнявся від людських прагнень. Це все вплинуло на довіру до влади, підтримку людей та на прагнення волевиявлення.

Під час дослідження абсентеїзму, використовуючи коефіцієнт кореляції Пірсона R^2 , з'ясовано, що за шкалою Чеддока існує помірна залежність між проявом абсентеїзму та номінальним валовим внутрішнім продуктом на душу населення. Такий коефіцієнт складає 0,56.

Отже, можемо підсумувати, що рівень явки на вибори та референдуми залежить від рівня довіри громадян до влади, віри громадян в можливість

впливати на владу, типу політичного режиму та економічного стану держави.

Якщо відповідати на питання «Чи існує в Україні абсентеїзм?», то можна сказати, що дане явище знаходиться на початковій стадії і має в своєму русі синусоїдні коливання. На мою думку така характеристика руху буде спостерігатися й надалі.

Список використаних джерел та літератури

1. Абсентизм [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.emc.komi.com/02/01/012.htm> – Заголовок з екрана.

2. Иванова Ю. Абсентеизм как фактор избирательного процесса в современной России [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/170344.html> – Заголовок з екрана.

3. Мацієвський Ю. Між авторитаризмом і демократією: політичний режим після

„помаранчевої революції” [Електронний ресурс] //

Режим доступу:

<http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=63&c=1399> — Заголовок з екрана.

4. International IDEA | Country View
[Electronic resource] // Mode of access:

<http://idea.int/vt/countryview.cfm?renderforprint=1&CountryCode=UA> — Title from the screen.

Левицьк

ий Андрій Валерійович

студент

Рівненського державного

гуманітарного університету,

спеціальності “політологія”

Пролог і епілог президентських виборів 2010

Президентські вибори, які нещодавно пройшли в Україні, показали високий рівень недовіри до помаранчевої влади. Змістився баланс сил в українському політикумі. Демократичні сили перейшли до опозиції, а так звані ліві прийшли до влади. Почалося переформатування влади на всіх рівнях, що чекає Україну в майбутньому покаже час. У статті зроблена спроба простежити та проаналізувати хід і результат президентських виборів 2010 року.

Ключові слова: президент, влада, вибори, коаліція, опозиція, бюджет, МВФ, демократія, свобода, економіка.

Головне питання, яке постало перед нами на початку 2010 року: Хто стане наступним президентом України? Ми ще добре пам'ятаємо хвилювання в Києві 5 років тому. З протестуючими, які скандували, Ющенко! Революції часто розчаровують і “Помаранчева революція” не стала винятком. Дійсно багато людей вірило у В. Ющенка, який тоді виграв у свого опонента 5,5% голосів, а як все трагічно закінчилось і з якими наслідками для України. Хто міг подумати, що Юлія Тимошенко світло в помаранчевому таборі, стане заклятим ворогом Ющенка. Тим не менше, та перемога принесла нам свободу слова, навідрізно від Росії, ми маємо більш менш вільні ЗМІ, і справедливу політичну конкуренцію.

В. Ющенко не був гарним президентом. При ньому політична система стала корумпованою, як і при його попередникові Л. Кучмі. ВВП 2009 року скоротилося більше, ніж в будь-якої іншої європейської країни.

Так, що перед Україною постала проблема реальних змін і новий президент повинен все зробити для того, щоб Україна була сильною.

Мета статті – дослідити хід виборів, їх головні наслідки.

Пролог

Свобода проти стабільності. Ці два поняття, не є конфліктуєчими в розвинених суспільствах, але на даний час стикаються в Україні, тому що цей конфлікт в перехідному суспільстві позбавляє людей дивитися в майбутнє. Багато років минуло після Помаранчевої революції, але люди встигли побачити ілюзію демократії. На жаль високі ідеї свободи і демократії мали приголомшено низьку

продуктивність. Ось чому люди зіткнулися з вибором: свобода, або стабільність.

Країна стала свідком “виборів без вибору”. Це означає не тільки відсутність нових особистостей, але моралі і віри, щось змінити в нашій країні. Настільки посадові особи себе дискредитували. Таким чином, недовіра була ключовим фактором цих виборів.

Україна не опинилася б в політичному хаосі, якби отримала в 2005 році чіткий сигнал про членство в ЄС. Не сказавши свого вагомого слова на підтримку європейського майбутнього України, ЄС частково несе відповідальність за сьогоdnішній хаос і невизначене майбутнє країни. Ось чому для ЄС так важливо не робити помилок і взяти на себе ініціативу.

Результат майбутніх виборів не є визначеним, з одного боку ми стали свідками демократичних виборів, а з іншого боку українська політика не є політикою компромісів. Справжній політичний

плюралізм, забезпечується не за рахунок високої політичної культури учасників, а за їх здатності домовитися. Президенту доведеться в майбутньому іти на компроміси, інакше ми ніколи не зможемо вирватися із замкнутого циклу політичних криз.

У такій складній ситуації, роль і позиція ЄС надзвичайно важливі. Загалом, ЄС залишається єдиним міжнародним суб'єктом, який підтримує серйозні демократичні перетворення в Україні. Росія шукає загальної дестабілізації в Україні. Це допоможе їм перетворити країну на ринок споживання російських товарів. США зі своєю ідеологією нової зовнішньої політики втратила інтерес до України. Саме від виборів буде залежати, що скаже ЄС.

Тим не менше, вибір буде залежати від українців, а не буде нав'язаний ззовні [1].

Епілог

Президентом став В. Янукович. Завдання, які стоять перед новим президентом величезні. Вони

включають зміцнення державних інститутів і відновлення урядом співпраці з МВФ, щоб відновити довіру фінансових кіл до України, заохочення вільної конкуренції, прозорості бізнесу і зменшення корупції. Новий президент повинен більш узгоджено співпрацювати з росіянами, але не поступатися національними інтересами.

Багато хто вважав в Москві, що Ю. Тимошенко буде кращою партією для Росії через її дружні стосунки з Володимиром Путіним, на Заході - розчаровані прем'єр-міністром схилилися до В. Януковича. Хоча обидва кандидата мають судимості для Європи краще було б, щоб ніхто з них не став президентом, але що маємо то маємо, для Європи головне, щоб новий президент розпочав реформи. Повинно бути вирішено питання, щодо газопроводу.

Тимошенко відмовляється визнати перемогу Януковича. Вона наполягає на тому, що відбулися серйозні порушення на 900 виборчих дільницях і

вимагає перерахування голосів, хоча ОБСЄ визнав вибори в Україні демократичними. Через суд вона нічого не добилася, говорячи протест, що судовий процес проходив не чесно. Вона не змогла підняти громадськість на боротьбу, і перейшла до конфронтації, щодо Януковича. Заявляючи протест, що укази, які підписав Янукович, щодо боротьби з бідністю і підвищенню соціальних стандартів є пустими гаслами. Загалом це виявилось правдою. Основною проблемою, яка стоїть перед Україною в даний час є доля \$16,4 млрд. кредиту від МВФ, який був наданий уряду, і який увійшов в штопор, ВВП скоротилося на 15% у 2009 році, обвал експорту сталі. Для того, щоб добитися звільнення решти коштів МВФ, Януковичу доведеться вводити економію бюджету, скасовуючи популістські заходи, прийняті в 2009 році, такі як 20% збільшення пенсій, які були спрямовані на запобігання широкої соціальної напруженості. Янукович вже пообіцяв фінансовому

співтовариству, що він буде робити все необхідне для задоволення вимог МВФ.

Різке зниження витрат і рівня життя, викличе масові мітинги. Які Тимошенко використає для просування своєї політичної кар'єри. Одразу після звістки про перемогу Януковича. Партія Регіонів підтвердила своє прагнення до зміцнення своїх зв'язків з Москвою “Відносини з Росією та СНД [Співдружністю незалежних держав], будуть пріоритетними для нас”.

Питання мови, яке для Партії Регіонів є святим буде неодноразово підніматись на обговорення. Хоча на даний час вони вирішили зачекати і розвивати російську мову, не даючи їй статус другої державної мови.

Було створено нову коаліцію, до якої ввійшли: Партія Регіонів, Блок Литвина, КПУ і частина позафракційних депутатів. Кабінет міністрів очолив М. Азаров. Вже на даний час є багато невдоволених новопризначеними міністрами. В новий Кабінет

Міністрів ввійшов також Сергій Тігіпко. Головною проблемою наданий час є відсутність коштів і бюджету, що буде робити новий уряд покаже час [2].

Минає перший місяць діяльності Президента України Віктора Януковича на своїй посаді. З перших днів своєї роботи новообраний Президент України задекларував своє прагнення до вирішення ряду важливих завдань. З однієї сторони зберігати стабільність і порядок в країні, а з іншої забезпечити покращення стану соціально-економічного життя України, що неможливо без проведення відповідних реформ. Слід відзначити, що він отримав у спадок країну з досить невтішними економічними та соціальними показниками. За рівнем бідності Україна займає одне з перших місць у Європі – 28% населення України знаходиться на межі бідності (в Європі цей показник 17%). Офіційний рівень безробіття у 2009 році – 8,6% активного населення, не офіційний - набагато більший. В 2009 році рівень

злочинності виріс на 13% порівняно з 2008 роком. Рейтинг корупції України -118 місце (із 179). ВВП України в 2009 році -114 млрд. доларів, порівняно з минулим роком падіння склало близько 15% - один з найгірших показників серед країн Європи. Державний валовий борг України досяг максимальних розмірів і складає сьогодні 93,5% від розміру валового внутрішнього продукту. Хоча це не найвищий рівень суми, яку Україна була винна за останні роки. В деяких зарубіжних країнах цей показник значно вищий, зокрема в Греції він складає 130% ВВП. Тому вітчизняні чиновники переконують - [дефолта](#) держави не буде, зокрема зазначаючи, що значну частку боргу складають корпоративні борги - зовнішні запозичення приватних компаній, а позики самої держави не перевищують 33% ВВП. Заборгованість Пенсійного фонду перед держбюджетом за станом на 1 лютого складає 25,6 мільярдів гривень. Прем'єр міністр України Микола Азаров зазначив ще в лютому, що

на єдиному розрахунковому рахунку Держказначейства було лише близько 1 млрд. грн. і 35 млн. дол., звинувачуючи попередній уряд Юлії Тимошенко у невиправданих витратах. Тобто ми бачимо цілий ряд проблем, які потрібно подолати чинному Президенту України та його команді.

Аналізуючи дії першого місяця правління В. Януковича можна назвати їх досить дієвими і ефективними. У Верховній Раді України створена Коаліція депутатських фракцій "Стабільність і реформи", сформований новий Кабінет міністрів, відбуваються подальші значні ротації на всіх рівнях органів влади. Слід позитивно відзначити, що перші укази Президента України були спрямовані на розробку невідкладних заходів з подолання бідності, боротьби з корупцією, скорочення чиновницького апарату Адміністрації Президента. Президент Віктор Янукович ініціював створення робочої групи для швидкого й ефективного проведення судової реформи з метою припинення безладу у судовій

системі. Одним з важливих кроків В.Януковича, спрямованих на подолання економічної кризи було утворення Комітету з економічних реформ, одним із основних завдань якого є впровадження системних економічних реформ, забезпечення сталого економічного розвитку України як передумови зростання добробуту її населення. Для підвищення ефективності діяльності даного комітету можливо варто було б створити при ньому громадську раду, до якої були б залучені вчені-економісти, представники відповідних громадських організацій (УСПП, представники Асоціації малого і середнього бізнесу), інші. Слід також відзначити, що в гуманітарній сфері, обговорюючи мовні проблеми, Президент України В.Янукович чітко зазначив під час вручення Шевченківських премій в Каневі, що єдиною державною мовою буде українська. Крім того, за його словами, в Україні в обов'язковому порядку буде запроваджено Європейську хартію регіональних мов.

Аналізуючи склад Кабінету міністрів України, слід відзначити, що переважаючу більшість нових міністрів можна назвати скоріше «новими старими», так як вони уже перебували на відповідних посадах. Говорячи про новий уряд важко його назвати реформаторським, скоріше він може бути стабілізаційним урядом. Серед яскравих реформаторів ми можемо виділити хіба-що С.Тігіпка. Він зокрема зазначив, що нинішня влада України є консолідованою, і тому можна сподіватись на завершення реформ. За його словами, уряд готує два плани подолання економічної кризи: середньостроковий та короткостроковий. Головні завдання, які терміново потрібно вирішувати - це формування реалістичного бюджету, суттєве скорочення державних витрат по всіх напрямках, збалансування бюджетів НАК «Нафтогаз України» і Пенсійного фонду. Серед найбільш одіозних фігур ми можемо назвати Василя Цушка, Нестора Шуфрича і особливо Дмитра Табачника, який

викликає значну кількість нарікань зі сторони правих націоналістичних сил за свої антиукраїнські виступи. Але можливо однією з його функцій і буде відволікання на себе удару опозиції по всьому уряду. Сам Д.Табачник зазначає, що його попередні неоднозначні висловлювання були пов'язані з виборчими перегонами і що діяльність міністра він буде здійснювати без якихось політично упереджених поглядів, а тільки на ґрунті Конституції і законів.

Новосформований уряд повинен вирішити ряд невідкладних завдань по подоланні кризових явищ в Україні. Для цього він змушений буде піти на непопулярні кроки, зокрема підвищення пенсійного віку, реформу ЖКГ, у якій не обійтися без досить жорстких та непопулярних кроків (наприклад, без примушення платити за комунальні послуги вчасно й у повному обсязі), зменшення кількості льотників (в Україні 12 млн. громадян, які користуються льготами) та монетизацію соціальних пільг.

Терміново потрібно шукати нові ефективні методи, спрямовані на поліпшення економічної ситуації. В першу чергу потрібно провести ґрунтовний аналіз стану вітчизняної економіки, в першу чергу металургійної, вугільної, легкої промисловості, сільського господарства. Тому у Президента і уряду виникла ідея звернутися до МВФ, Світового банку і Єврокомісії з проханням організувати і провести неупереджений і неполітизований аудит діяльності НБУ і Кабміну, якому будуть довіряти і міжнародна спільнота і український політиком. Наступним кроком уряду повинна стати розробка стратегічних планів розвитку економіки та тактичних дій щодо їх реалізації. В першу чергу потрібно виділити декілька найбільш перспективних конкурентоздатних напрямів розвитку і виділяти на них бюджетні кошти та залучати нових інвесторів.

На даному етапі першочерговим завданням уряду є підготовка Державного бюджету України і знаходження коштів, зокрема значні надії

покладаються на кредити МВФ. Але МВФ може виділити черговий транш Україні тільки при виконанні певних умов. Від уряду чекають антикризових дій і "великих поступок" в соціальній і тарифній політиці. Ці кроки дозволять скоротити дефіцит бюджету. За офіційними даними Мінфіну, він складає 2,37% ВВП. Але фактичний - майже в два рази більше. Адже включає ще два дефіцити - "Нафтогаза" - і фінансового сектора (витрати на рекапіталізацію).

Слід позитивно також відзначити перші кроки В.Януковича на міжнародній арені. Новий Президент заявляє про повернення до нейтралітету і багатовекторності епохи Кучми і поліпшення відносин як з Європою, так і з Росією. Віктор Янукович здійснив свій перший візит в Брюссель у відповідь на резолюцію Європарламенту про ситуацію в Україні, яка була прийнята саме в день інавгурації Януковича і в якій, зокрема, визнається право України на приєднання до ЄС.. Під час цього

візиту Президент України підтвердив, що для України європейська інтеграція — це ключовий пріоритет зовнішньої політики та стратегії здійснення соціальних реформ. В. Янукович також наголосив, що на сьогодні пріоритетним питанням у відносинах України з Євросоюзом залишається проведення переговорів щодо Угоди про асоціацію одночасно зі створенням зони вільної торгівлі. Водночас, за словами Президента, говорити про терміни вступу України до ЄС передчасно. Найголовнішим на шляху європейської інтеграції для України є проведення реформ у всіх сферах життя. Другий візит Віктор Федорович здійснив у Москву, де підтвердив свої наміри будувати добросусідські, взаємовигідні партнерські відносини між нашими країнами. В ході візиту глава держави домовився про ряд спільних російсько-українських проектів, які дадуть можливість відкрити нові транспортні коридори між Заходом та Сходом. Зокрема заступник Глави Адміністрації Президента

України Г. Герман відзначила угоду про створення транспортного коридору, який буде будуватися під ідеєю українського ЄВРО-2012 та російського Сочі-2014. Це буде міст через Керч, який буде з'єднувати Європу через Крим до Кавказу. Г.Герман також досить позитивно відзначила те, що Віктор Янукович домовився про можливість використання на російському телебаченні української мови.

Аналізуючи ці візити, слід відмітити, що і Європа і Російська Федерація дають В. Януковичу певний транш довіри, а чи використає він його повною мірою чи ні буде помітно через деякий час. Аналізуючи перші кроки Віктора Януковича та його команди, слід відзначити, що вони досить дієві щодо формування потужної вертикалі влади. Головне, щоб ця вертикаль влади працювала на посилення відповідальності чиновників різних рівнів не тільки перед Президентом України, а й перед українським народом, і в цьому контексті діючий Президент повинен створити умови для активнішого залучення

науковців, експертів, представників профспілок, громадських та інших організацій до громадського обговорення при прийнятті важливих рішень і створити дієві механізми контролю громадськості за діяльністю чиновників, щоб в разі неналежного рівня виконання ними своїх обов'язків чи зловживання ними своїм службовим положенням, вони несли всю міру відповідальності за ці порушення. Тільки в цьому випадку вертикаль влади буде ефективною. На даний момент чинна влада має досить потужні повноваження, щоб здійснювати перетворення та реформи, які так потрібні сьогодні українському суспільству. Опозиція на даний момент досить розрізнена і розділена і, не зважаючи на гучні заяви Ю.Тимошенко, не має значного впливу на владу. Основна проблема опозиції – це нездатність домовлятися, так як кожен з опозиційних лідерів хоче одноосібної влади. Як говорить відоме прислів'я "Де два українці, там три гетьмани". Зокрема про створення тіньового Кабінету міністрів

заявила Ю. Тимошенко, А.Яценюк, частина нашоукраїнців [3].

Теперішня влада повинна розуміти, що на ній лежить величезна відповідальність за українським народом за подолання кризових явищ, покращення соціально-економічної ситуації в країні, подолання бідності, боротьбу з корупцією та інші. Перші кроки засвідчують прагнення Президента та його команди до реалізації цих важливих завдань. Якщо влада зможе вирішити більшість з них чи хоча б частину це звичайно підніме рейтинг діючої влади, і дасть можливість Президенту посилити свій вплив у суспільстві, якщо ж ні, то у владі розчарується навіть та частина суспільства (48, 95%) яка проголосувала за діючого Президента і тоді через пару років у нас будуть нові вибори Президента.

Вибір України між свободою і стабільністю буде визначити подальшу долю інших пострадянських країнах. Згідно з останньою доповіддю ООН, рівень демократії в регіоні

погіршився в минулому році. Більшість пострадянських країн є напівавторитарними. Їх розвиток залежатиме від України на майбутніх виборах. Якщо після виборів Україна продовжує своє важке, але необхідне прагнення до свободи, ці країни рано чи пізно слідуватимуть йому. Але, якщо Україна не витримає тягар свободи, і наступний президент починає перетягувати країну від демократії, то демократія продовжить своє зниження в регіоні в цілому.

Список використаних джерел і літератури

1. Introduction into 2010 presidential elections in Ukraine [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://blogs.euobserver.com/prystayko/2009/10/14/introduction-into-2010-presidential-elections-in-ukraine/>. - Заголовок з екрана.
2. Political turmoil continues in Ukraine after presidential election [Електронний ресурс] – Режим доступу:

<http://www.wsws.org/articles/2010/feb2010/ukra-f13.shtml>. - Заголовок з екрана.

3. Перший місяць Президента Януковича [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://sd.net.ua/2010/03/23/pershijj_msjac_prezidenta_janukovicha.html. - Заголовок з екрана.

Ліннік Юрій Володимирович

студент

Рівненського державного

гуманітарного університету,

спеціальності “політологія”

**Політична криза - 2008 в Україні : чи чекає
Україну світле майбутнє?**

Політична криза, яка охопила український політикум показала, що влада не готова піти на компроміс заради спільної мети. Також зрозуміло, що в Україні не має законів, які б могли підтримувати баланс між Президентом і Прем'єр – міністром. У статті зроблена спроба простежити та проаналізувати розвиток політичної кризи в 2008 р.

Ключові слова: політична криза, парламентська коаліція, вибори, влада, інформаційна війна, механізм стримувань і противаг, демократична традиція, опозиція.

Сьогодні світ не стабільний. Наша молода держава ще не пододала відбиток тоталітаризму, і їй складно швидко інтегруватися в демократичні структури. Політична криза стала свідченням того, що законодавство України є не досконалим і не має механізмів, які б перешкодили кризовим явищам.

Мета статті - дослідити хід кризи, її головні аспекти.

Політична криза в Україні 2008 — стала наслідком розпаду «демократичної коаліції» у Верховній Раді України. Парламентський блок Наша Україна - Народна Самооборона заявив 4 вересня 2008 р. про вихід з коаліції з блоком Юлії Тимошенко, поставивши таким чином під загрозу існування уряду Юлії Тимошенко. Офіційною

причиною виходу НУ-НС з коаліції стало голосування в Раді депутатів від БЮТ у блоці з Партією Регіонів за низку законопроектів, які мали на меті обмежити владу Президента України та внести інші зміни до законодавства України [1].

Ця політична криза створила підґрунтя для інтенсивних переговорів, під час яких повинна була сформуватися нова коаліція. У разі їх провалу Президент мав право, але не обов'язок, оголосити парламентські вибори. Він заявив про те, що призначить голосування, проте опоненти були переконані, що він блефує, вказуючи на низький рівень довіри до президента в суспільстві [2].

У НУ-НС заявили, що БЮТ і Партія регіонів домовилися про розподіл посад у випадку створення коаліції: Ю. Тимошенко - прем'єр, В. Янукович - спікер, А. Ключев - перший віце-прем'єр, Н. Шуфріч - глава МНС [1].

Юлія Тимошенко запевнила, що нова парламентська коаліція ініціює ухвалення

законодавства, яке забезпечить фінанси на соціальні виплати, та ухвалить закони про посилення кримінальної відповідальності за невиклату, або затримку виплат пенсій, зарплат, стипендій, та незаконне звільнення з роботи [4].

Очевидним є те, що політична криза, в Україні, не була б подолана після проведення дострокових парламенських виборів. Політики зосередились виключно на "політичній" складові кризи, залишаючи поза увагою її "правову" сторону.

Слід говорити про політико-правову кризу, адже саме відсутність чіткої правової регламентації дій ключових державних інституцій була каталізатором загострення політичного протистояння. Саме по собі політичне протистояння є нормальним явищем та дозволяє кожній політичній силі відстоювати свої переконання. Але все це повинно відбуватись за певними "правилами гри", визначеними в Конституції та законах. Недотримання законів, а в іншому випадку вибіркоче застосування закону на

свою користь (яскравий приклад звільнення Генпрокурора С.Піскуна) призводить до руйнування правової бази держави. Це є прямою загрозою існування держави, адже наявність норм права та можливості забезпечити їх виконання всіма членами суспільства є основною ознакою держави. За її відсутності, неможливо говорити про будь-яку модель розвитку держави. Органи влади такої держави позбавлені найбільш ефективного механізму впливу на суспільні процеси – норми права, обов'язкової для виконання всіма учасниками правовідносин без виключень. Тому держава створює спеціальні органи, обов'язком яких є контроль за дотримання правових норм та запровадження покарання у випадку їх порушень. Щоб забезпечити керування кризою, необхідно, передусім, виявити ознаки кризи. У нас поки проблеми з її визнанням.

Причини політичної кризи більш глибокі, ніж кадрові претензії до влади чи боротьба деяких

політичних сил за владу. Боротьба за владу — інструмент цілей, для яких влада тільки засіб.

Інформаційна війна в ситуації політичної кризи є прямим наслідком такого стану справ, коли засоби масової інформації працюють всередині проектів політичного впливу, а не є самостійним бізнесом, орієнтованим на аудиторію, як головне джерело прибутку. Поки в країні телебачення будуть фінансувати великі партійно-корпоративні групи (і держава, як одна з них), поки телебачення не перетворять в самостійний бізнес, орієнтований на телеаудиторію і тому зацікавлений в подачі всіх поглядів на події, а не тільки одного, поки телебачення не перестане розглядати населення як об'єкт інформаційних маніпуляцій, будь-яка політична криза буде перетворювати новинні інформаційні телепрограми в джерело стічних вод.

Держава не може бути джерелом розв'язання політичної кризи, суб'єктом економічних перетворень доти, поки монопольний вплив на всі

його гілки влади має вузьке коло партійно-корпоративних груп. Примушення опозицією влади до переговорів є наслідком не того, що на владу впливають якісь партійно-корпоративні групи, а того факту, що коло, яке впливає на владу, виявилось закритим для проникнення в нього нових бізнес-груп. Як тільки це сталося, аутсайдери відразу заявили про свої претензії.

Нарешті, одна з головних причин політичної кризи це нездатність судової влади бути владою. Перспектива виходу з кризи не може бути результатом тактичних міркувань, а тільки стратегічних. Кризу не можна розглядати з погляду гри, нехай навіть геополітичної.

Позитивний розгляд сьогоденної політичної кризи як такої, що має виключно внутрішні причини, більш виграшний для влади і для опозиції, оскільки залишає їм психологічну можливість розглядати себе як суб'єктів [2].

2008 рік, якщо його оцінювати з політичної точки зору, на жаль, не став роком покращення політичної ситуації в країні. Для більшості населення України, і це підтверджують соціологічні опитування, він залишиться роком початку економічної кризи, не лише глобальної, але й внутрішньої.

Політична криза завершилася з обранням Володимира Литвина на посаду Голови Верховної Ради 8 грудня 2008 року. Наступного дня Володимир Литвин повідомив про відновлення демократичної коаліції, до якої також приєднався і Блок Литвина. Юлія Тимошенко у якості прем'єр-міністра України виступила по телебаченню і заявила про закінчення політичної кризи 2008 року[3].

Отже, політична криза, виявила недосконалість Конституції України; розмитість повноважень Президента і прем'єр-міністра і втручання їх у діяльність один одного; відсутність механізму стримувань і противаг, демократичної традиції. З

часом історія поставить всі точки над “і”, і кожному відведе особливе місце.

Список використаних джерел і літератури

1. Правляча коаліція розпалася [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/worldabus/588042>. -

Заголовок з екрана.

2. Після розпаду коаліції Україні загрожують нові вибори [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://novynar.com.ua/worldabus/37971> . –

Заголовок з екрана.

3. Парламенська політична криза завершена [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/domestic/story/2008/12/081210_yulia_gov_oh.shtml . -

Заголовок з екрана.

4. Ющенко звинуватив Тимошенко в зраді [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/ukraine/591064> . -

Заголовок з екрана.

Луговський Ігор Олегович

*студент Одеського національного
університету імені І. І. Мечникова,
спеціальності “політологія”*

**Вертикальний та горизонтальний
виміри політичної влади як складові її
ефективної діяльності**

*Досліджуються проблеми становлення
політичної влади в Україні як демократичної.
Проблеми демократизації політичної влади в
Україні пов’язані з відсутністю раціоналізації у
владних відносинах, а також з проблемами у
взаємодії між вертикальним та горизонтальним
вимірами політичної влади.*

**Ключові слова: політична влада,
демократизація, вертикальний вимір,
горизонтальний вимір, раціоналізація.**

Для політичної реальності України, як і для інших країн, що трансформуються, актуальною є проблема становлення демократичної політичної влади. Потреба у раціональній аргументації, розвиток раціональної політичної комунікації виступає одним з небагатьох феноменів, що є спільними для постіндустріальних країн та країн, що знаходяться в процесі демократизації (Ю. Габермас підкреслює важливість раціонального дискурсу для деліберативної демократії).

Поява феномену «демократичного конформізму», що став особливо відчутним у другому турі президентської виборчої кампанії, сприяє підвищенню самостійності правлячих груп, а за відсутності суспільного обговорення суспільно значущих тем робить пріоритетним принцип «співвідношення сил» над принципом консенсусу при прийнятті рішень.

До того ж боротьбу за владу в українській політиці перенесено з ідеологій, організацій та

програмних положень у сферу віртуальних іміджів.

Можна погодитись із твердженням, що у нашій країні сформувалась «політична система, яка своєю структурою і функціями породжує протистояння гілок влади і дестабілізує державу і суспільство» [4, с. 8]. Серед причин цього – централізація влади, спрямованість інформаційних потоків «зверху – вниз», фактична відсутність механізму «зворотного зв'язку» у вертикальній комунікації та нерозвиненість горизонтальної політичної комунікації. Особливо відчувається орієнтація політичного класу на цінності споживання, нездатність враховувати інтереси суспільства у політичній діяльності [6]

У дослідженнях М. Вебера визначено такі риси влади: – влада не є приналежністю індивідів, а існує у взаємовідношенні між ними; – влада має визначатися в термінах можливості, вірогідності; – основу влади можуть складати будь-які речі, властивості або відносини [2, с. 111].

На думку Н. Лумана «влада як комунікативний засіб... впорядковує соціальні ситуації своєю рівнонаправленою селективністю» [3, с. 18].

Прихильники критично-раціонального підходу пояснюють політичну владу з точки зору діяльності її внутрішніх структур, відносин, засобів і політичних інститутів. Раціональний підхід до прийняття владних рішень, з точки зору В. Парсонса, існує у двох контекстах: «ідея економічної раціональності» та «ідея бюрократичної раціональності» [5, с. 243].

Відомий політолог Г. Колбеч виділяє два виміри у функціонуванні політики: вертикальний і горизонтальний.

Розглянемо їх з позицій реалізації політичної влади. Вертикальний вимір підкреслює інструментальні дії, раціональний вибір і силу законних повноважень, у ньому «Повноважні особи, які приймають рішення, обирають порядок заходів, що максимізує цінності, які є в їхньому

розпорядження, й передають їх підпорядкованим органам для впровадження» [1, с. 49]. Політична влада розглядається крізь призму вимог когерентності, інструментальності та ієрархії: «ключовим завданням політики є визначення цілей шляхом аналізу проблем і оцінка (наперед чи в ретроспективі) результативності альтернативних варіантів політики. Увага зосереджується на ефективності, з якою ці варіанти, обрані повноважними органами, передаються по ієрархічній системі донизу: наскільки ефективно «впроваджується» політика» [1, с. 71].

Горизонтальний рівень стосується взаємозв'язків між учасниками політичного процесу, «природи цих зв'язків між організаціями, того, як вони сформовані й організовані, структури інтерпретації учасниками проблем політики й тих інституційних утворень, через які відбувається їх залучення» [1, с. 50]. Політична влада у горизонтальному вимірі реалізується як складний

набір стосунків між учасниками, це безперервний процес формулювання й переформулювання.

Але, у такому випадку, може спостерігатися суттєва неоднозначність стосовно цілей – кожен має свій погляд на шляхи вирішення проблеми. Саме тому для громадянського суспільства та політиків важливим завданням стає досягнення процедурного консенсусу, який у сучасних умовах передбачає використання евристичного потенціалу комунікативної раціональності.

Таким чином, одна із основних проблем сучасної української політики полягає у ефективній взаємодії між вертикально організованими владними структурами і рівнем горизонтальних суспільних комунікацій. Інститути державної влади мають адекватно відображати, охоплювати та відтворювати систему різноманітних інтересів суб'єктів політики, забезпечувати здатність їх до самоорганізації та самоврядування.

Список використаних джерел та літератури

1. Колбеч Г.К. Політика: основні концепції в суспільних науках [Текст] / Колбеч Г.К.; пер. з англ. О.Дем'янчука. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2004. – 127с.
2. Ледяев В.Г. Современные концепции власти: аналитический обзор [Текст] / Ледяев В.Г. // Социологический журнал. – 1996. - № 3-4. – С. 109-126.
3. Луман Н. Что такое коммуникация? [Електронний ресурс] / Луман Н. // Социологический журнал. – 1995. - № 3. – Режим доступу: <http://www.socjournal.ru/article/175>. - Заголовок з екрана.
4. Михальченко М. І. Чи пододала Україна роздоріжжя раціонального вибору? [Текст] // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України – 2008 – Вип. 42 – С. 7-15

5. Парсонс В. Публічна політика: вступ до теорії і практики аналізу політики [Текст] / Парсонс В.; пер. з англ. – К.: Вид. дім «Києво-могилянська академія», 2006. – 549 с.

6. Рудич Ф.М. Політичний клас, правляча еліта, їх роль у визначенні і здійсненні внутрішньої і зовнішньої політики української держави [Текст] // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України – 2008 – Вип. 38 – С. 8-22.

Малиновська Наталія Вікторівна

*студентка Рівненського державного
гуманітарного університету,
спеціальність “Політологія”*

**Групи інтересів як важлива складова
громадянського суспільства: теоретичний аспект**

В статті розглядається сутність груп інтересів, їхнє значення для формування громадянського суспільства. Проаналізовано стан громадянського суспільства та особливості діяльності груп інтересів в Україні. Значення

“Помаранчевої революції” для інститутів громадянського суспільства.

Ключові слова: групи інтересів, групи тиску, громадянське суспільство, інститути громадянського суспільства, “Помаранчева революція”, громадська активність.

Український варіант терміну «групи інтересів» має під собою асоціацію з адміністративно-економічними угрупованнями, які впливають на політику. Проте складений стереотип швидше характеризує групи тиску та лобізм, ніж групи інтересів.

Мета дослідження полягає в тому, щоб висвітливши основні напрацювання науковців в дослідженні концепцій груп інтересів, довести необхідність існування груп інтересів в Україні, які є важливою складовою громадянського суспільства.

Головними розробниками концепції груп інтересів вважаються американські вчені А. Бентлі «Процес управління» (1908 р.) [10] та Д. Трумен «Урядовий процес» (1951 р.) [11]. Значний внесок у порівняльний аналіз зробив Г. Ерман («Групи інтересу на чотирьох континентах») та особливо К. Томас, керівник колективної монографії «Групи інтересу першого світу». Критиками груп інтересів виступають американці: соціолог А. Етціоні, політолог М. Олсон.

Серед вітчизняних вчених можна зустріти аналіз певних аспектів груп інтересів. Це, зокрема, такі автори як О. Лісничук (кандидатська дисертація на тему «Групи інтересів у багатоскладовому суспільстві. Політологічний аналіз»), І. Сікора («Національні інтереси України та лобістські технології бізнесу»), окремі фрагменти присутні у Т.Батенка, О.Полохала, М.Сазонова, О.Турчинова, та ін [2].

В проведеному дослідженні використовувався функціональний метод, при вивченні ролі, яку виконують групи інтересів в громадянському суспільстві та системний метод, при розгляді груп інтересів, як елементів громадянського суспільства.

Громадянське суспільство – це стан упорядкування суспільства в інтересах кожної людини [7, с. 103]. Громадянське суспільство виступає своєрідним гарантом демократизації, перепорою на шляху надмірного зростання авторитарних тенденцій. Саме його інститути – політичні партії, професійні об'єднання, асоціації, творчі спілки, система освіти, сім'я, церква – здатні ефективно виражати і обстоювати суспільні інтереси та потреби [7, с. 104].

Громадянське суспільство має вигляд сукупності суспільних відносин (економічних, соціальних, політичних, духовних), формальних, а також неформальних структур, які задовільняють спектр потреб та інтересів індивідів або їхніх груп,

адекватних досягнутому рівні суспільного розвитку [7, с. 105].

Будь-яка група має певні спільні інтереси, цінності та інші характеристики. Але цього не достатньо, щоб стати «групою інтересів», «ціннісною групою». Групою інтересів вона стає в тому випадку, коли її інтерес артикулюється в суспільному середовищі (власне соціальне, економічне, політичне, культурне), виражається, як нагальна потреба, яка змушує структурні елементи громадянського суспільства і/або органи державної влади здійснювати практичні дії, які сприятимуть реалізації цих вимог, а зрештою – їх інституціоналізації [4, с. 16-17].

Групи інтересів – це переважно добровільні організації різного спрямування (професійні, молодіжні, феміністські, релігійні, культурні тощо), які мають значну автономію. Ці організації, не претендуючи на політичну владу, прагнуть впливати

на неї для забезпечення своїх специфічних інтересів [3].

А. Бентлі розглядає суспільство, як сукупність різних груп інтересів, а кількість цих груп обмежується лише одним показником – інтереси, за ради яких вони існують [9, с. 238]. Це виражається в:

а) артикуляції групою своїх інтересів, тобто перетворення власних очікувань в політичні вимоги;

б) агрегування інтересів, тобто їх впорядкування, ієрархічність за пріоритетністю;

в) трансляції до органів влади та інших політичних інститутів, відомств про стан тієї проблеми, у вирішенні якої зацікавлені групи інтересів [4, с. 15].

Не існує ефективних індивідуальних інтересів. Не існує такого інтересу в групі, який одночасно був би інтересом для кожного члена суспільства [9, с. 238].

Як правило, громадяни перебувають в декількох групах інтересів одночасно, в деяких сферах

конкуруючи між собою. Таким чином, це дозволяє зберігати стабільність в суспільстві і жодна з груп не може підкорити своїм інтересам політичну владу повністю [1, с. 80].

Широке представництво інтересів не лише гарантує вплив на прийняття політичних рішень, але забезпечує потік інформації та підтримку, якої потребують органи державної влади та управління [9, с. 238]. Виконуючи посередницьку функцію між державою та громадянським суспільством, групи інтересів забезпечують реалізацію власних інтересів, а також лояльність зі сторони окремих соціальних груп [9, с. 242].

Говорити про громадянське суспільство можна в державі з міцним середнім класом, який складає біля 80% від всього суспільства. За статистикою ООН, пострадянські країни, де більшість населення живе на межі бідності або поза нею, не можуть будувати інститути громадянського суспільства [7, с. 115]. Так вже склалося, що людина, думаючи як прогнати

сім'ю і заплатити за комунальні послуги, мало цікавитиметься політичною ситуацією в країні та реалізацією демократичних цінностей. В громадянському суспільстві немає місця для бідності. Наявність громадянського суспільства – це свідчення про успішність держави.

Громадянське суспільство – суспільство рівноправних громадян, яке не залежить від держави, але взаємодіє з нею заради спільного блага [8, с. 119]. Недаремно громадянське суспільство називають серцевиною правової держави. Громадянське суспільство слугує базисом для держави. В свою чергу, громадянське суспільство складається з великої кількості груп, які різняться за тим, на що спрямована їхня основна діяльність, за інтересами. Від активності цих груп залежить життєздатність всього громадянського суспільства в цілому, наскільки воно ефективне і яку роль відіграє в державі.

В політологічному енциклопедичному словнику групи інтересів визначаються, як об'єднання людей, які виходячи з певних інтересів чи потреб, висувають вимоги до інших груп суспільства або суспільства в цілому, з метою підтримати або поліпшити свої позиції, досягти певних цілей [8, с. 123]. Розглянемо ситуацію: чоловік витрачає всі гроші на ігрових автоматах (чи інших азартних іграх). Відповідно, він виступатиме за розповсюдження гральних автоматів, а його дружина виступатиме проти всього грального бізнесу загалом. І чоловік, і дружина будуть представниками групи інтересів, але різними за потребами. Обидві групи входитимуть до громадянського суспільства. Саме в цьому і полягає представлення різних інтересів, які часто можуть протирічити між собою.

Боротьба між групами інтересів (за свої інтереси) зумовлює прийняття тих чи інших рішень.

В Україні ідея «груп інтересів» є дещо спотвореною. Це можна пояснити недостатньою

інформованістю громадськості, відсутність правового врегулювання їхньої діяльності. Також з групами інтересів асоціюють групи тиску та лобістську діяльність, які мають негативне забарвлення у свідомості українців. Групи тиску, це перш за все адміністративно-економічні групи, які використовують форми лобіювання (страйки, пікети, демонстрації, порушення громадського спокою) для задоволення власних інтересів.

Групи інтересу висувають на порядок денний суспільні проблеми, групи тиску представлені бізнесовими структурами, які вирішують власні корпоративні інтереси.

В Україні до 2004 роки групи інтересів діяли саме у формі фінансово-політичних груп, які були фактично зрощенням бізнесу з політикою [1, с. 82].

Визначальним етапом у формуванні громадянського суспільства в Україні стали події листопада-грудня 2004 року. «Помаранчева революція» спровокувала громадянське суспільство,

сколихнула громадскість. Громадяни, вийшовши на Майдан, повірили в те, що їхня думка важлива, повірили, що вони потрібні для своєї держави і можуть змінити хід її історії, що від них щось залежить. Однак явища громадської активності поодинокі.

Українці не схильні до прояву активності, а саме постійної активності потребує громадянське суспільство.

Попри велику кількість політичних партій (за даними Міністерства юстиції України станом на 01.01.2010 зареєстровано 172 політичні партії) [6], громадських організацій (тільки за 2009 рік було зареєстровано 27 громадських організацій.), активність громадян залишається низькою. Членство в партіях складається із 2% громадян України і часто носить формальний характер.

В Україні у взаєминах держави й інститутів громадянського суспільства простежується тенденція зацікавленості державою в діяльності цих

інститутів. Але держава ще не відчуває реальної користі від діяльності цих інститутів, а інститути не докладають необхідних зусиль, щоб змінити ставлення до себе. Взаємини між ними частіше будуються на необхідності спонсорувати діяльність громадських інститутів [5].

«Помаранчева революція» продемонструвала, що громадянське суспільство можливе в Україні, але чи буде воно ефективним надалі, залежить від самих громадян. Інститути громадянського суспільства (партії, групи інтересів, органи місцевого самоврядування, недержавне ЗМІ) не стали засобом дієвого впливу громадянського суспільства на державу.

Наступні п'ять років показали, що результатами «Помаранчевої революції» знехтували, як влада так і учасники «революції».

В Україні прийнято ряд законів, які регламентують порядок створення та діяльність громадських організацій. Однак правова база для

діяльності, зокрема груп інтересів, відсутня. Також відсутнє законодавче закріплення функціонування громадянського суспільства і його трактування на державному рівні.

Таким чином, групи інтересів є важливою складовою громадянського суспільства. Якщо в основі громадянського суспільства є захист кожного громадянина, то групи інтересів, саме той інструмент, яким громадянин може себе захистити. Українське законодавство потребує модернізації відповідно до вимог часу і потреб суспільства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гаврилов В.П. «Групи інтересів» і захист суспільних інтересів (на прикладі США та України) [Текст] / В.П. Гаврилов // Наукові записки КМА, Політичні науки. – Том 45. – К., 2005. – С. 77 - 82.
2. Групи інтересу у сучасній теорії політики: автореф. дис. канд. політ. наук: 23.00.01 [Електронний ресурс] / Я.Й. Боренько; Львівський

національний ун-т ім. Івана Франка. – Електрон. дан. (1 файл). – Львів, 2002. – 17 с. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/ard/2002/02byustp.zip. - Заголовок з екрана.

3. Демченко О. Діяльність груп інтересів в Україні [Електронний ресурс] / О. Демченко // Політичний менеджмент. – 2006. – №6 (21). – Режим доступу до журн.: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=65&c=1472>. – Заголовок з екрана.

4. ЛАПИН Н. И. Ценности, группы интересов и трансформация российского общества [Електронний ресурс] // Социс. – 1997. – № 3. – С. 14 - 24. – Режим доступу до журн.: // <http://www.ecsocman.edu.ru/images/pubs/2005/08/19/000218693/002.LAPIN.pdf>. – Заголовок з екрана.

5. Михайловська О. Держава і розвиток інститутів громадянського суспільства [Електронний ресурс] // Політичний менеджмент. – 2005. – № 3 (12). – С.108-114. – Режим доступу до журн.: //

<http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1n=40&c=788>. – Заголовок з екрана.

6. Перелік політичних партій, зареєстрованих Міністерством юстиції України станом на 01.01.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nau.kiev.ua/druk.php?name=319160-24022010-0.txt. – Заголовок з екрана.

7. Політична система та інститути громадянського суспільства в сучасній Україні [Текст]: навч. посіб. / Ф.М. Рудич, Р.В. Балабан, Ю.С. Ганжуров та ін. – К.: Либідь, 2008. – 440 с.

8. Політологічний енциклопедичний словник [Текст] / упоряд. В.П. Горбатенко; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.

9. Теория политики [Текст]: учеб. пособие / под ред. Б.А. Исаева. – СПб.: Питер, 2008. – 464 с.

10. Arthur F. Bentley The process of government [Text]: a study of social pressures [Electronic resource] – Chicago, 1908. – Mode of

access:

www.archive.org/stream/processofgovernm00bent#page/1/mode/2up. – Title from the screen.

11. David B. Truman. The Governmental Process [Text]: Political Interests and Public Opinion. Contributors. – New York, 1951. – Mode of access: www.questia.com/PM.qst?a=o&d=97540616. – Title from the screen.

Мозоль Михайло Леонідович

студент Національного університету

“Острозька академія”,

спеціальності “політологія”

**Клієнтелістські мережі в період
президентства В. Ющенка**

*Метою статті є показати функціонування
поліцентричних клієнтелістських мереж, які*

сформувалися в період президентства В. Ющенко та продемонструвати їх вплив на процеси демократизації в Україні.

Ключові слова: клієнтелістські мережі, неформальний інститут, еліта, демократизація.

Характерною особливістю політичних трансформацій на пострадянському просторі є процес міжелітних угод – «пакту еліт», що передбачає інституціоналізацію «правил гри». Проте «пакти еліт», які мають місце на пострадянському просторі, замість утвердження демократичних правил гри стабілізували та консолідували різноманітні недемократичні або напівавторитарні режими [1, с. 97]. Головна причина цього – те, що домовленості між політичними акторами передбачали номінальне утвердження та закріплення формальних демократичних інститутів, що слугували прикриттям для неформальних інститутів,

які зберігалися та продовжували функціонувати в умовах номінальної інституціоналізації демократичних інститутів. Така практика в Україні, на нашу думку, перш за все була пов'язана з потребою міжнародного визнання та легітимації політичної влади, де номінальне закріплення демократичних принципів та інститутів було необхідною умовою.

Неформальні патримоніальні інститути, які набули розвитку у період президентства Л. Кучми стали основою недемократичного характеру політичного режиму в Україні. Опора президента на розгалужену клієнтелістську мережу між центром та регіонами, забезпечила можливість централізованого та цілеспрямованого управління всією державою, і створила ефект авторитарної стабільності, за якої політична конкуренція між елітами точилася не навколо політичних чи суспільних пріоритетів (ідеологічних чи програмних цілей), а натомість передбачала боротьбу за доступ до каналів зв'язку з патроном – Л. Кучмою. Український варіант «пакту

еліт» можна розглядати в контексті пострадянських міжелітних консолідацій [2, с. 6], як певний варіант картельних угод з обмеження конкуренції й видавлювання «сторонніх» від участі в експлуатації публічних державних ресурсів.

Результати президентської кампанії 2004 року, змінили розстановку політичних сил у відносинах влада-опозиція. Перемога В. Ющенка розглядалася суспільством та більшістю політологів як новий етап демократичних трансформацій. Вважалося, що за умов зміни політичних еліт, процеси демократизації набудуть реальних, а не номінальних (на рівні декларацій та нормативного закріплення) проявів, а неформальні інститути та практики, які зберігалися у період президентства Л. Кучми будуть змінені. Проте замість зміни політичних еліт, відбувалася ротація політичних еліт, а практика політичних (управлінських) рішень, які були прийняті та реалізовані протягом періоду правління В. Ющенка показала, що неформальні інститути не були змінені,

а натомість широко використовувалися в обхід формальних інститутів та процедур. Збереження та утвердження неформальних інститутів у період президентства В. Ющенка дозволяє говорити про дефектну демократію як характеристику політичного режиму в Україні в період 2005-2009 року.

Формальна інсталяція демократичних інститутів в умовах незакінченої раціонально-бюрократичної трансформації держави веде до виникнення сучасного патримоніалізму (Г. Рот) і неопатримоніалізму (Ш. Ейзенштадт, Ж.-Ф. Медар) [2, с. 4]. Узагалі поняття «патримоніалізм» походить від слова *patrimonium*, яке вперше зустрічається в римському праві й означає спадкоємне, родове майно. Німецькі історики та правники ХІХ століття, що вивчали добу раннього середньовіччя, розглядали патримоніалізм як форму беззастережного володіння й керування державою як своєю приватною власністю на взірець

розпорядження землевласником своєю вотчиною. Комплексну концептуальну розробку поняття патримоніалізму у широкій порівняльній перспективі вперше здійснив М. Вебер у своїй фундаментальній праці «Господарство і суспільство» [2, с. 6].

За класичним веберівським визначенням, «у своєму чистому вигляді патримоніальне і, особливо станово-патримоніальне панування, розглядає всі владні повноваження та відповідні економічні права як приватно привласнені економічні можливості» [2, с. 6]. Специфічною особливістю патримоніалізму є насамперед апропріація (привласнення) сфери управління офіційними носіями політичної влади, а також нерозчленованість публічно-політичної й приватної сфери соціуму, внаслідок чого держава управляється як приватне володіння правлячих груп, які приватизують різні суспільні функції й державні інститути.

Неопатримоніалізм, як правило, виникає у процесі політичної модернізації постколоніальних суспільств унаслідок перманентної кризи політики національно-державного будівництва, що виражається насамперед у неможливості реальної інтеграції й функціонування політиї на основі демократичних механізмів конкурентного політичного процесу та формально встановлених раціонально-бюрократичних правил політичної гри. Як відзначає Ж.-Ф. Медар, неопатримоніалізм стає продуктом суперечливої комбінації бюрократичних і патримоніальних норм, за якої функціонування публічно-владної сфери здійснюється за логікою патримоніальних відносин, а її легітимація і формальний порядок формування — за логікою відносин раціонально-легальних [3, с. 178].

Щоб охарактеризувати патримоніальний характер неформальних інститутів у період президентства В. Ющенка ми пропонуємо розглянути практику призначення голів обласних

державних адміністрацій та проаналізувати інститут призначень з точки зору реалізації повноважень президента в умовах парламентсько-президентської республіки. Для характеристики процесу призначення голів ОДА ми пропонуємо використовувати поняття неопатримоніалізму К. Клепхема, який визначив його як форму організації, у якій відносини патримоніального типу пронизують політико-адміністративну систему, що формально будується на раціонально-легальних відносинах [2, с. 5]. Виходячи з такого пояснення, чиновники займають позиції в бюрократичних організаціях, маючи формально встановлені повноваження, однак здійснення цих повноважень відбувається, наскільки це можливо, не шляхом здійснення державної служби та виконання службових функцій, а скоріше як право використання приватної власності або ж приватних інтересів. Загальні взаємини водночас будуються за патримоніальним зразком феодала й васала, а не за зразком раціонально-легальних

відносин між начальником і підлеглим, поведінка ж при цьому скоріше орієнтована на демонстрацію персонального статусу чиновника, ніж на виконання суспільних функцій. Для характеристики патримоніальних інститутів ми використовуватимемо модель запропоновану О. Фісуном, яка передбачає наявність 3-ьох складових:

1) формування класу рентоорієнтованих (rent-seeking) політичних підприємців, які для досягнення своїх економічних цілей використовують політичні можливості злиття влади і власності;

2) приватне використання державно-адміністративних ресурсів, передусім силової й фіскальної функції держави, що застосовуються насамперед для придушення політичного опору й усунення економічних конкурентів;

3) вирішальна роль клієнтарно-патронажних відносин та зв'язків у структуруванні політико-економічного процесу, а також простору реальної політичної боротьби [2, с. 7].

Під час аналізу патримоніальних інститутів ми зосередимося на умовах формування та функціонування клієнтелістської мережі (класу рентоорієнтованих політичних підприємців) навколо постаті глави держави. Ми зосередимося на аналізі структури клієнтелістської мережі з точки зору регіональних, галузевих, кланових і сімейно-родинних зв'язків, які з'єднуються через механізм клієнтарних відносин вертикаллю президентської влади. В середині клієнтелістської мережі ми будемо розрізняти верхівку – політичне оточення глави держави, якому належать ключові позиції в державному й партійному апаратах; та низові структури мережі, рентоорієнтовані політичні підприємці, які забезпечують реалізацію інтересів глави держави на місцях (у нашому випадку – в областях). Політичними підприємцями ми будемо називати людей, які інвестують у політику різноманітні ресурси, сподіваючись повернути їх у вигляді сприятливої для них державної політики.

Проаналізувавши призначення голів ОДА ми намагатимемося реконструювати клієнтелістську мережу (далі КПМ), яка сформувалася навколо В. Ющенка.

4 лютого 2005 року В.Ющенко підписав укази про призначення 24 голів обласних державних адміністрацій (обласні державні адміністрації – далі ОДА). Процедура призначення голів ОДА не відповідала чинній редакції Конституції (з поправками від 8 грудня 2004 року), яка передбачає призначення голів ОДА Президентом після подання Прем'єр-міністра. На нашу думку, неконституційний характер призначень є свідченням домінування неформальних угод в оточенні В. Ющенка, додатковим свідченням такого твердження може бути те, що попри порушення формальної процедури жоден політичний актор не скористався можливістю оскарження призначень у судовому порядку. Окрім того, неконституційне та публічне (Президент підписував укази про призначення у

Верховній Раді) призначення голів ОДА мало вигляд формування президентської виконавчої вертикалі влади, до якої В. Ющенко формально (за положеннями Конституції) мав опосередкований стосунок, і водночас було першим свідченням домінування неформальних інститутів над формальними. На нашу думку, така поведінка В. Ющенка була результатом прагнення повернути втрачені повноваження – попри зміни внесені до Конституції контролювати виконавчу вертикаль як це свого часу робив Л. Кучма.

Призначення голів ОДА стали результатом угод всередині поліцентричної клієнтелістської мережі, яка сформувалася навколо В. Ющенка. Найближчі соратники президента В. Ющенка – верхівка клієнтелістської моделі – залежно від місця в ієрархії, отримала можливість призначити своїх представників на низовому рівні (рівні областей). Розстановка представників верхівки мала такий вигляд : В. Ющенко – 9 представників, П.

Порошенко – 5 представників, О. Мороз – 2 представники, А. Кінах – 2 представники, В. Литвин – 2 представники, О. Зінченко – 1 представник., Ю. Тимошенко – 1 представник, О. Третьяков – 1 представник, Б. Тарасюк – 1 [4, с. 20]. Підтвердженням цієї тези є передумови призначень та причини звільнень голів ОДА залежно від конфігурації та становища політичних акторів у верхівці клієнтелістської мережі. Найбільше представників після Президента – а саме 5, отримав П. Порошенко, якого з В. Ющенком пов'язували сімейні та бізнесові зв'язки, і який на момент призначення голів ОДА (лютий 2005 року) був найбільш наближеним до глави держави. До групи П. Порошенка ми включаємо – В. Атрошенка – бізнес-партнера П. Порошенка, Ю. Артеменка – бізнес-партнера відомого бізнесмена та члена партії «НУ» Костянтина Григоришина, який був партнером П. Порошенка по бізнесу, В. Бондаря – бізнесмена, який, О. Домбровського – бізнес-партнера та друга

П. Порошенка, П. Жебрівського – бізнес-партнера П. Порошенка [4, с. 23]. Представники П. Порошенка або були бізнесменами та мали бізнесові та ділові зв'язки з ним, або були призначені для лобіювання та захисту інтересів П. Порошенка в регіоні. Показовим прикладом клієнтелістського характеру зв'язків між ними та В. Ющенком стало те, що після закінчення протистояння між П. Порошенком та Ю. Тимошенко, яке завершилося відставкою уряду та звільненням П. Порошенка та О. Зінченка, 3 (В. Атрошенко, Ю. Артеменко, П. Жебрівський) з 5 голів ОДА призначених за квотою П. Порошенка були звільненні без вагомих на те причин.

Іншими показовими прикладами призначень та звільнень голів ОДА є призначення представників самого Президента – до цієї групи можна зарахувати П. Олійника, О. Черевка та В. Балогу (опосередковано В. Червонія, І. Стойка, В. Чупруна, А. Авакова, О. Данилова, Б. Сіленкова). І хоча тривалість перебування та характер звільнення цих

голів ОДА різняться, проте дуже яскраво демонструє клієнтелістську мережу навколо глави держави. Призначення О. Черевка (як і П. Порошенко та О. Білозір) є прикладом непотизму, та демонструє як сімейні зв'язки та приналежність до верхівки клієнтелістської мережі дозволили йому попри майже 50% падіння рейтингу НСНУ у Черкаській області (на основі порівняння результатів виборів 2002, 2006 та 2007 років) протриматися на посаді протягом всього строку повноважень президента та зберегти за собою місце у президії НСНУ. Інший приклад, призначення В. Балого головою Закарпатської ОДА і його подальше входження до верхівки КПМ на основі бізнесових інтересів, призвели до заміщення П. Олійника, який був призначений по квоті В. Ющенка, і успішно (на основі порівняння результатів виборів 2002, 2006 та 2007 року) виконував роль партійного лідера в регіоні. Хоча діяльність В. Балого на посаді голови Секретаріату Президента може бути предметом

окремого наукового дослідження, можна навести ще декілька прикладів того, як приналежність останнього до верхівки КПМ призвела до заміщення партійних функціонерів, які стояли на чолі ОДА, бізнес-партнерами та політичними соратниками В. Балого. Характерною особливістю після Помаранчевої революції стала широка залученість глав обласних державних адміністрацій до пропрезидентської партії Народний Союз «Наша Україна». Протягом першого року після Помаранчевої революції до Ради партії (загальна чисельність на той час – 150 осіб) увійшло одинадцять голів обласних держадміністрацій. Участь голів обласних державних адміністрацій у партійному вважалася важливою характеристикою «партії влади». Проте вже у 2008 р. голови обласних державних адміністрацій почали активно залучатися до нової партії «Єдиний центр», до засновником якої був В.Балога. Серед регіональних політичних акторів, що увійшли до «Єдиного центру», можна

відзначити голову Херсонської обласної адміністрації Б.Силенкова та главу Хмельницької обласної адміністрації І.Гавчука. Іншим прикладом формування КППМ можуть слугувати заміщення окремих голів ОДА на користь представників Віктора Балоги. На наш погляд типовими прикладами такого заміщення виглядають звільнення М. Лаврика, І.Стойка, О. Садикова, Н. Дієвої та І. Гладун, які жодним чином не можна пов'язати з результатами їх партійної чи управлінської діяльності.

Типовим прикладом формування КППМ можна назвати призначення представників В. Литвина – С. Касьянова та В.Олуйка. Призначення цих голів ОДА стало результатом міжособистісних політичних домовленостей між новою елітою – главою держави та головою парламенту – представником старої еліти, та жодним чином не відображало настрої партійних керівників місцевих осередків. Як результат, обоє представників В. Литвина були

звільнені з посад через протести місцевих осередків коаліції «Сила народу» – В. Олуйко через 5 днів після призначення, С. Касьянов – через місяць. Вони були замінені представниками верхівки КПМ, В. Олуйко – І. Гладуняком, протеже В. Шандри – народного депутата від «НУ», члена верхівки КПМ, С. Касьянов – Ю. Єхануровим, членом верхівки КПМ, зважаючи на стратегічну роль Дніпропетровської області. І хоча в результаті протидії місцевих осередків коаліції, домовленості між старою (В. Литвин) та новою елітою (В. Ющенко) були порушені, проте заміщення представників відбулося не на користь місцевих осередків коаліції, а в інтересах верхівки КПМ та особисто глави держави.

Представників О. Мороза, який підтримав кандидатуру В. Ющенка та на момент призначення голів ОДА належав до КПМ, було призначено у Одеську та Полтавську область. Ними стали В. Цушко та С. Бульба відповідно. В цьому випадку

показовою є причина звільнення обох голів – у зв'язку з обранням до ВРУ за результатами виборів 2006 року. Тому їх призначення ми пропонуємо розглядати виключно як підтвердження клієнтарно-патримоніальних відносин та функціонування КПМ навколо глави держави.

Представників А. Кінаха – М. Лаврика (Чернігівська область) та бізнес-партнера А. Кінаха О. Садикова, було звільнено у липні 2007 року з однієї причини – призначення на посаду голови Секретаріату Президента В. Балогі і посиленням його впливу на главу держави, і відповідно послабленням позицій та ролі А. Кінаха у верхівці КМП. Протеже Т. Борисюка, Р. Ткач залишив посаду у зв'язку з обранням до ВРУ, а на його місце у зв'язку з посиленням протистояння між Президентом та Ю. Тимошенко було призначено бізнесмена М. Палійчука, кума члена НСНУ І. Паляниці, головне завдання якого полягало в

збереженні позицій НСНУ в Івано-Франківській області.

Якщо підсумувати призначення голів ОДА В. Ющенком, то переважна більшість з них буде перш за все пов'язана з проявом неформальних залежностей, які існували між главою держави та його політичним, сімейним та бізнесовим оточенням. Із 24 новопризначених губернаторів 9 були прямо чи опосередковано пов'язані з бізнесовими структурами. 10 губернаторів було призначено на посади в тих областях, де вони виконували функції керівників виборчих штабів В. Ющенка. При чому цікавим, з цієї точки зору є географічний принцип цих призначень. Із десяти новопризначених голів ОДА, які на виборах 2004 року виконували обов'язки голів виборчих штабів В. Ющенка, за виключенням О. Данілова (Луганськ), 9 представляли виключно західний регіон. Проте до кінця строку повноважень президента, на посаді залишився лише один – О. Черевко, який, досить

показово, був пов'язаний з В. Ющенком сімейними зв'язками; натомість 7 було звільнено протягом перших 2-х років президентства Віктора Андрійовича.

Аналіз призначень голів ОДА дозволяє говорити про існування розвиненої поліцентричної клієнтелістської мережі, верхівка якої перебувала у неформальних зв'язках з В. Ющенком. Більшість призначень були пов'язані з існуванням клієнтелістських зв'язків між главою держави та верхівкою КПМ, верхівкою КПМ та призначеними представниками, які реалізовували ролі низових структур мережі. Характер звільнень голів ОДА або ж заміщення цих посад новими представниками, дозволяє говорити про домінування клієнтелістських бізнесово-кланових і патримоніальних сімейно-родинних зв'язків.

Патримоніальна складова призначень голів ОДА є одним з прикладів функціонування клієнтелістських мереж у період президентства В.

Ющенко. Подібні мережі функціонували і в інших вищих органах державної влади – уряді, парламенті, судовій системі України, наведені вище приклади в цьому випадку є одиничним підтвердженням існування подібних мереж у політичній та адміністративній системах. Головна причина їх існування – «спадок минулого» [1, с. 87] попередніх недемократичних режимів, що проявився у збереженні неформальних інститутів у період президентства В. Ющенко. Причиною їх збереження слід вважати відсутність цілеспрямованої політики їх деінституціалізації.

Домінування неформальних інститутів у період президентства В. Ющенко стало однією з ключових перепон на шляху утвердження консолідованої демократії в Україні в цей період. Відсутність цілеспрямованої політики та особистої позиції політиків, спрямованої на деінституціалізацію інститутів та практик, які функціонували в період президентства Л. Кучми та зберігали

недемократичний характер взаємовідносин між гілками влади та громадськістю, негативно вплинули на процеси інституціалізації демократичних практик та утвердження принципів демократії.

Список використаних джерел та літератури

1. Гельман В.Я. Из огня да в полымя? Динамика постсоветских режимов в сравнительной перспективе [Текст] / В. Я. Гельман // Полис. – 2007. – №. – С. 81-109
2. Фісун О. А. Неопатримоніалізм проти демократії в Україні [Текст] / О. А. Фісун // Віче, 2008. – № 17. – С. 4-7
3. Medard J. F. The Underdeveloped State in Tropical Africa: Political Clientelism or Neo-Patrimonialism [Text] / J. F. Medard // Private Patronage and Public Power; ed. by C. Clapham. – New York: St. Martin's Press, 1982. – P. 162-192.
4. Дзеркало Тижня [Текст]: газ. – 1994 – 27 президентських очей / Якель Р., Хрменко І., Фоменко

В. та ін. – Київ: Преса України, 2005. – 19-25 лютого.
– № 6 (534).

Невядомська Юлія Юріївна

*студентка Чорноморського державного
університету ім. П.Могили,
спеціальності “політологія”*

**Освітня політика у постпомаранчевий
період: здобутки та недоліки**

У статті розглядаються питання специфіки державної освітньої політики у постпомаранчевий період, форми та методи впровадження світових стандартів, а також наслідки їх впливу на функціонування освітньої системи та соціуму.

Увага акцентується на виявленні специфічних особливостей реформування освітньої політики.

Ключові слова: освітня політика, пост помаранчевий період.

Суспільство і освіта – взаємопов’язана система. В Україні освітня політика поступово набуває сучасної конфігурації, а також стає досить дієвим соціальним інструментом мобілізації наявних ресурсів, досягнення поставлених цілей у реформуванні освіти, її інтеграції у європейський та світовий освітній простір. Ці процеси відбуваються в складних умовах загальносуспільних трансформацій, нагальних викликів глобалізації.

Науково-аналітичне забезпечення державної освітньої політики в Україні - актуальне питання. Цю проблему досліджували В.Андрущенко, Л.Губерський, В.Журавський, І.Зязюн, В.Кремень, С.Кримський, В.Луцай, М.Попович, В.Ярошовець,

М.Іванов, В.Шаповал, О.Беляков, Б.Корольов,
О.Сидоренко, О.Коваленко.

З огляду на актуальність даної тематики у наш час, метою даної статті є: аналіз освітньої політики України у постпомаранчевий період.

Освітня політика визначається, перш за все, як поле взаємовідносин різних соціальних груп, індивідів з приводу використання владних інституцій задля реалізації своїх інтересів і потреб в одній із найважливіших сфер суспільного буття – освіті.

Освіта в Україні за роки незалежності активно реформується, однак концепція реформи поки що не має надійної основи. Стратегічне завдання реформування освіти в Україні – трансформація кількісних показників у якісні. Цей процес ґрунтується на засадах створення чіткої та гнучкої ступеневої системи освіти, здатної динамічно реагувати на зміни потреб особи, суспільства та ринку праці[5, с. 265].

Продуктивні сили суспільства в кожному історичному періоді зумовлюють сукупність вимог до людей відносно обсягу знань і навичок діяльності, тобто впливають на структуру і зміст певних процесів. Тому слід звернути увагу на наступні проблеми: 1. питання розвитку професійної освіти й підготовки в інтересах як роботодавців, так і самих громадян слід вирішувати в контексті національної стратегії зайнятості та економічного розвитку; 2. розробляти національні рамки й системи кваліфікацій слід тільки за безпосередньої й активної участі соціальних партнерів: це забезпечить зв'язок професійної освіти й підготовки фахівців з ринком праці та реальними проблемами економіки.

Отже, мета освіти повинна включати такі складові:

- підготовка студентів до ринку праці;
- підготовка їх до життя як активних громадян демократичного суспільства;
- особистісний розвиток;

- розвиток і обслуговування широкої, передової бази знань.

На входження людини в соціокультурну інфраструктуру на конкретно-історичному етапі розвитку суспільства впливають: прогнозована провідна діяльність, модель майбутньої професійної діяльності, образ діяльності у свідомості викладача, вироблення продукту вищої школи, образ майбутньої професійної діяльності у свідомості студента, динамічна функціональна структура особистості суб'єкта діяльності як синергія цілісної системи образів[8, с. 32].

Тому, розглядаючи проблему професійної підготовки молоді у вищих навчальних закладах, треба звернути увагу на такі особливості: 1. освітні стандарти мають швидко реагувати на вимоги ринку праці та суспільства, а також враховувати можливості особистості; 2. основою справжньої конкурентноспроможності є сформульований

комплекс професійної, особистісної та гуманітарної культури людини.

Поспішне запровадження світових освітніх реформ в Україні призвели до загострення проблем на ґрунті функціонування системи освіти. На даному етапі можна виділити такі позитивні результати державної освітньої політики у постпомаранчевий період:

- Деколонізація та деідеологізація навчання;
- Демократизація управління освітнього процесу;
- Виникнення приватних та альтернативних шкіл, ліцеїв, гімназій, збільшення кількості університетів;
- Оновлення частини підручників, зростання рівня використання української мови в освітньому процесі;
- Реформування системи професійної освіти, ліквідування частини неперспективних

закладів. Орієнтація на потреби ринку праці[6, с. 30].

Але реформування освіти має і свої певні недоліки, а саме:

- Відмова від нової ідеології та повний перехід до гуманістичної парадигми навчання;
- Фрагментарність реформ системи освіти. Збереження попередньої структури та змісту освіти;
- Співвідношення потреб ринку праці і кількості випускників порушується контрактними формами навчання. Незважаючи на зростання кількості безробітних випускників саме з вищою правничою чи економічною освітою з непрофільних ВНЗ, майже всі приватні ВНЗ продовжують намагатися збільшити набір абітурієнтів за цими напрямками, бо вони користуються попитом. Якість

освіти стає другорядною в цьому контексті;

- Відмова від системного планування. Регрес системи професійної освіти. Політична кон'юктурність підручників[10, с. 5].

У даний час склалася досить парадоксальна ситуація. В Україні налічується близько 900 вищих навальних закладів усіх рівнів акредитації та форм власності. Крім того, діє приблизно 1000 їхніх відокремлених структурних підрозділів. Тим часом, наприклад, Велика Британія таких навчальних закладів має 96; Франція – 78; Італія – 65; Польща – лише 11.

На практиці це означає, що багато українських навальних закладів, формально маючи статус вищих, насправді не спроможні певною мірою забезпечити сучасний рівень викладання. Тобто, маємо справу з розпорошення ресурсів, розмиванням і нівелюванням самого поняття вищої освіти.

Протягом останніх років боротьба за якість освіти та подолання корупції у вищій школі почала приносити відчутні плоди. Завдяки одному з компонентів - зовнішньому незалежному оцінюванню знань випускників шкіл - талановитий учень, який не має заможних чи впливових батьків, отримав шанс вступити до престижного вищого навчального закладу. Впровадження ЗНО здобуло також схвалення світової спільноти, але є декілька проблем: по-перше, невідповідність між звичайною сільською освітою та міською - відсутній принцип рівних можливостей учнів при навчанні; по-друге, це подвійне навантаження на психіку дитини; по-третє, відсутні механізми проведення дійсно ЗНО на міжнародному рівні (слабка інформованість населення про зміст, перебіг оцінювання); по-четверте, тести не є показником рівня знань, оскільки виключають необхідність глибокого знання проблеми. На даному етапі достатньо було просто

ввести засоби контролю над навчальними закладами.

Україна приєдналася до Болонського процесу в 2005 році і зараз поділяє відповідальність за розвиток Європейського простору вищої освіти. Наша держава поки що має слабку законодавчу базу з питань міжнародного співробітництва у галузі освіти. Тому теоретичні засади участі України у Болонському процесі суттєво відрізняються від реалізації наукових чи практичних завдань в існуючих умовах. Проаналізувавши процес впровадження ідей Болонського процесу, варто відзначити, що у деяких ситуаціях в Україні суворо нав'язуються ті чи інші вимоги, які ніби-то є вимогами Болонського процесу. Знову ж таки, запровадження Болонського процесу гальмується наступними чинниками: додаткове фінансування впровадження Болонського процесу; принцип вузькоспеціалізованості не притаманний українській ментальності; відсутність досвіду.

Спочатку лунали думки, що «Болонка» є черговим етапом «плану Далласа» і стане юридичним документом «відтоку мізків», але, на практиці, наших студентів не охоче беруть на навчання за кордон[10, с. 4].

Причиною цього є:

1. різні освітні традиції країн, а також відсутність єдиних критеріїв оцінювання багатьох дисциплін у межах Європи;

2. надлишкова кількість навчальних напрямів та спеціальностей, відповідно 76 та 584 (кращі ж світові системи вищої освіти мають у 5 разів менше);

3. недостатнє визнання у суспільстві рівня «бакалавр» як кваліфікаційного рівня, його незатребуваність вітчизняною економікою.

Слід зазначити, що українська система освіти на глобальному ринку мало конкурентноспроможна. Приєднання до світових стандартів та вимог матиме для національної системи як позитивні, так і

негативні риси. Ризики можуть бути пов'язані зі змінами основних засад функціонування вітчизняної системи освіти, можливим погіршенням кількісних чи якісних характеристик освіти, а також суспільних відносин, пов'язаних з освітньою діяльністю, національними інтересами щодо її розвитку або соціальними загрозами.

Так, наприклад, вимога про надання режиму найбільшого сприяння освітнім послугам та постачальникам цих послуг, означає, що «іноземні партнери» повинні отримати рівний, максимально сприятливий правовий режим і можливості у сфері освіти. Цією вимогою досягається недискримінація на національному ринку освітніх послуг. Надання режиму найбільшого сприяння та національного режиму для іноземних постачальників освітніх послуг означає цілковите відкриття національної освітньої сфери. Наслідком цього може стати поява іноземних установ, іноземних фахівців і персоналу в діючих навчальних закладах, збільшення кількості

іноземців у складі засновників приватних навчальних закладів. Це матиме також певні ризики щодо змісту освіти, її якості та кваліфікацій, фінансування, а також ризики на ринку праці [3, с. 53].

Ще одним фактором формування освітньої політики є те, що кожен український ВНЗ розуміють Болонський процес по-своєму. На практиці це призводить до того, що європейські стандарти у вітчизняних умовах реалізуються досить дивно. У літературі цей феномен називають «українсько-болонською системою». Нерідко існуючі гібриди поєднують недоліки старої та нової систем освіти.

Так, у багатьох ВУЗах обов'язковим є складання іспитів навіть після успішної роботи під час усього року. Окрім протягом року можна набрати лише 40 балів (а не 60). Таким чином екзамен, як і раніше, значною мірою визначає підсумкову оцінку.

Загальновизнаним є правило щодо складання вступних іспитів для навчання в магістратурі. Однак

подібної практики у «болонізованій» Європі не існує. Так, представники європейських асоціацій заявляють: «Болонський процес не передбачає жодних іспитів між бакалаврським та магістерським навчальними циклами. У Берлінському комюніке написано: «Бакалаврські програми (first cycle degrees), за Лісабонською конвенцією, мають надавати доступ до магістерських програм (second cycle programmes), а магістерські – до навчання в докторантурі.» Тут немає жодної згадки про іспити» [2, с. 7].

Існуючий стан речей у системі освіти, з одного боку, є уособленням дії об'єктивних факторів (економічних, соціальних, політичних тощо), з іншого, державна освітня політика у своєму сучасному вигляді корелюється із очікуваннями та інтересами переважної більшості населення країни. Пострадянське суспільство визначає свої умови та фактори здійснення освітньої політики. Реалізація цілей та завдань сучасної освітньої політики в

українському суспільстві свідчить про те, що цей процес по-різному відбувається в соціально-стабільних та соціально-нестійких, конфліктних умовах.

Цікаво й те, що в Європі до процесу розробки та впровадження нововведень активно залучається студентство. В Україні ж європейські реформи почали впроваджуватись в директивному порядку. Чинovníки підписали міжнародні угоди, після чого ректори навчальних закладів поставили студентів перед фактом масштабних реформ. До чого це призвело га практиці розглянемо далі.

Конституційні засади державної освітньої політики сформульовані в Основному законі української держави (ст.53). Законом України «Про освіту», який було прийнято у 1991 році, фактично було покладено початок законотворчості у сфері освіти. Особливо активно ця робота велась після прийняття другої редакції загального закону у 1996 році. Процес державної політики, зокрема, набрав

рис певної послідовності та легітимності, було в основному покладено край дії стихійних процесів внаслідок відсутності відповідної законодавчої бази [9, с. 84].

Разом з тим у послідовності затвердження законів немає головного системоутворюючого чинника, мова йде «про відсутність програми законодавчого (а звідси і нормативного) забезпечення освітньої діяльності». Як зазначав В.Литвин, «в дев'яноста відсотках діючих законів, що стосуються освіти, немає й натяку на відповідальність за невиконання цих законів...» [4, с. 9]. Привертає також увагу відсутність законодавчо встановлених повноважень органів громадського самоврядування в освіті (ст. 16 «Закону про освіту»). Те, що повноваження цих органів затверджує Міністерство освіти і науки України є певним свідченням намагань бюрократії обмежити вплив громадськості на освітню політику.

Деякі недоліки у законотворчій діяльності обумовлені певною мірою механічним запозиченням деяких положень західної системи законодавства в умови України. Тип освітньої системи, освітньої політики, що існує на пострадянському просторі, в тому числі і в Україні, суспільствознавці намагаються визначити, як «перехідний» від, як пише П.Радю, «командної» до «орієнтованої на попит» системи освіти та освітньої політики. Угорський вчений наводить такі типові характерні ознаки зазначених систем (таблиця 1) [5, с. 265; 1, с. 170-171].

Таблиця 1

Командна система	Система, орієнтована на попит
Викладання знаходиться в центрі уваги педагогіки, вчителі – в центрі уваги політики	Навчання знаходиться в центрі уваги педагогіки, студенти – в центрі уваги політики
Зосереджена на ресурсах, контролює процеси та неорієнтована на результат	Зосереджена на освітніх результатах, поліпшується якість навчання, система фінансування
Надає перевагу інституціональній та	Надає перевагу функціональній та

структурній політиці

(поліпшення т

Зосереджена на кількості фінансових ресурсів, які направлені на надання освітніх послуг

Зосереджена на ефективності витрат коштів

Політика, яка здійснюється згідно політичних та ідеологічних програм дії

Політика, яка здійснюється згідно компромісів

Централізована та керована система

Децентралізована та лінійна

Потік інформації заблоковано і скорочено, здібність працівників освіти засвоювати нові знання низька як на середньому, так і на найнижчому рівні (система підпорядкування)

Потік інформації відкритий, здібність працівників освіти засвоювати знання висока на всіх рівнях

Кількість учасників, залучених до процесу вироблення політики обмежена, зацікавлені сторони погано організовані

Кількість учасників, залучених до процесу вироблення політики велика, зацікавлені сторони організовані, прийняття рішень інституціалізоване

Отже, можемо зробити певні висновки про державну освітню політику в Україні:

1. за роки незалежності в нашій країні зріс ліберальний аспект освіти, але система безперервності порушена на нижчих та вищих

рівнях, понизилась її доступність для більшості населення;

2. керівництво не спромоглося здійснити цілісного реформування системи освіти, задовольнившись косметичними, або чисто популістськими діями. За цими показниками Україна значно поступається більшості посткомуністичних країн Центральної Європи;

3. у пострадянських суспільствах, в тому числі і в Україні, освітня політика, з одного боку, поступово, долаючи спадщину минулого, набуває сучасної конфігурації (рух до відкритості, плюралізму, співпраці, пошуку консенсусу між її агентами тощо), з іншого, стає, в результаті, досить дієвим соціальним інструментом мобілізації наявних ресурсів, досягнення поставлених цілей у реформуванні освіти, її інтеграції у європейський та світовий освітній простір. Ці процеси відбуваються в складних умовах загальносуспільних трансформацій, нагальних викликів глобалізації.

Список використаної літератури

1. Гадамер Х.Г. Ідея університету – вчора, сьогодні, завтра [Текст] / Х.Г. Гадамер // Ідея університету: Антологія. – Львів: Літопис. – 2002. – С. 169-184.

2. Дудін В. Булонська система «провалила» тестування? [Текст] / В. Дудін // Юридичний вісник України. – 2009. – № 27(731). – С. 7.

3. Жилияєв І. Ризики національної системи освіти у зв'язку з приєднанням до Світової організації торгівлі [Текст] / І. Жилияєв // Віче. – 2008. – №18. – С. 50-54.

4. Литвин В. Українська культура й освіта в контексті суспільних трансформацій [Текст] / В. Литвин // Урядовий кур'єр. – № 175. – 24 вересня 2002 р.

5. Майборода В., Майборода С. Державна стратегія розвитку вищої освіти в Україні [Текст] / В. Майборода, С. Майборода // Зб. наук. праць Укр.

академії держ. управління при Президентові України. – 2001. – № 1. – С. 264-268.

6. Мороз О., Саєнко Ю. Час інтелекту: сукупний український розум [Текст] / О. Мороз, Ю. Саєнко. – Львів: Видавничий дім «Панорама». – 2002. – 96 с.

7. Ніколаєнко С. Ми на порозі системної кризи не тільки в економіці, а й в освіті [Текст] / С. Ніколаєнко // Голос України. – 15 листопада 2008. – С. 12.

8. Сухарніков Ю.В. Сутність розбіжності діяльнісного та компетентісного підходів до стандартизації освіти в Україні [Текст] / Ю. В. Сухарніков // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 2(63). – С. 32-42.

9. Хохленко О. Державне управління освітою та його адміністративно-правове забезпечення [Текст] / О. Хохленко // Вісник прокуратури. – 2009. – № 12. – С. 83-87.

10. Ющенко В. Освітні перспективи України [Текст] / В. Ющенко // Голос України. – 2008. – 26 вересня. – С. 4.

11. Юхлер Я. Достаточна ли «модернизации»? [Текст] // Социологические исследования. – 2002. – № 8 (220). – С.72-75.

12. Від педагогіки авторитаризму – до «дитиноцентризму»(інтерв'ю з міністром освіти і науки України В.Кременем [Текст] // День. – № 32. – 20 лютого 2003 р.

Письменна Ольга Анатоліївна

студентка Дніпропетровського національного

*університету ім. О.Гончара,
спеціальності “політологія”*

**Вплив євроінтеграційних процесів на
формування інституційного дизайну України в
постпомаранчевий період**

Для співпраці з європейськими структурами України необхідно дотримуватися європейських загальновизнаних норм в формуванні інститутів демократії. Тому стаття присвячена описанню впливу євроінтеграційних процесів на формування інституційного дизайну України в постпомаранчевий період.

Ключові слова: євроінтеграційні процеси, інституційний дизайн, постпомаранчевий період, Рада Європи, Венеціанська комісія, Європейський Союз.

На сьогоднішній день важко уявити собі країну, що знаходиться поза межами впливу міжнародних чинників. Це відноситься в даному випадку абсолютно до всіх держав незалежно від їх статусного стану та рівня розвитку. Зміни, що відбуваються у світі в умовах посилення взаємозалежності, звертають інтерес вчених до проблеми впливу різних міжнародних чинників на внутрішньодержавні процеси розвитку, в тому числі і на процес демократизації [1].

Коли наша держава одним із основних напрямів зовнішньої політики обрала євроінтеграційний курс, питання щодо трансформації інститутів демократії стало надзвичайно актуальним, оскільки «новий» інституційний дизайн України, по-перше є одним з зобов'язань України, взятим на себе при вступові до європейських структур та організацій, по-друге, він дасть змогу продемонструвати інше обличчя нашої країни всій європейській спільності. Події, які ознаменували нову віху в співпраці України з

Європою, ввійшли в історію як Помаранчева революція.

На думку С.Кисельова, можна розглядати Помаранчеву революцію як подію, що почалася 22 листопада 2004р. до обрання В. Ющенка на президентських виборах 2004, або як процес демократизації України з того ж 22 листопада до сьогоднішнього дня. Втім, події, що відбулися восени 2004р., є кроком розвитку українського суспільства від авторитаризму до демократії [2, с.38].

Варто наголосити, що євроінтеграційні процеси впливаючи на трансформацію української політичної системи, не обов'язково сприяють демократизації, оскільки ключові суб'єкти «політичної гри» не завжди зацікавлені в реформуванні існуючого ладу. Виходячи з цього, мета нашої роботи - аналіз євроінтеграційних процесів в контексті реконфігурації інституційного дизайну України в постпомаранчевий період.

Необхідно відзначити, що ця проблематика в системному вигляді доволі обмежено представлена в вітчизняному науковому дискурсі. Серед нечисленних українських досліджень, відзначимо роботи С. Кисельова, С. Рябова, М. Кірсенка, Н. Іжевської, А. Колодія, О. Чальцевої, Є. Цокура, О.І. В'юницької.

З теоретичної точки зору складність дослідницької перспективи полягає в тому, що вказана проблема, на наш погляд, повинна розглядатися як з позиції теорії міжнародних відносин, так і крізь призму теорії розвитку та умов демократії. Таким чином, дослідження передбачає поліваріантність застосування методологічних підходів і теорій.

Під час вступу до Ради Європи Україна взяла на себе ряд зобов'язань, які визначили основні напрямки співпраці у процесі імплементаційного будівництва європейських стандартів в Україні. За підтримки Ради Європи проводилися інформаційні

заходи, присвячені різним аспектам захисту прав людини, а також було організовано вивчення досвіду та практики розвинених європейських демократій службовцями органів державного управління України. Надання експертної допомоги мало на меті створення законодавчих та інституційних рамок функціонування суспільства у відповідності до загальноєвропейських принципів демократії. Інформаційно-освітні заходи сприяли підвищенню рівня освіченості громадян щодо основних принципів функціонування демократії та прав людини, що мало велике значення для створення суспільного розуміння необхідності проведення реформ та підтримки широкими верствами населення демократичних процесів. У такий спосіб Рада Європи сприяла зміні суспільної свідомості, розвитку демократичної культури та вихованню демократично свідомої політичної еліти. Програми допомоги та співробітництва застосовувалися Радою Європи як основний інструмент сприяння

демократичним перетворенням та зміцненню демократії, а механізм політичного моніторингу - як основний механізм контролю за дотриманням Україною демократичних норм та принципів.

Апелюючи до вищезазначеного, необхідно звернути увагу, що Рада Європи надавала допомогу у побудові демократичних інститутів, розвитку соціально-економічної галузі, утвердженні демократичної культури, контролювала виконання принципів плюралістичної демократії, прав людини та верховенства права. У зв'язку зі складністю процесу демократизації в Україні РЄ була змушена шукати більш ефективні інструменти та механізми впливу. У результаті було значно розвинено механізм політичного моніторингу, який набув більшої ваги та значущості у оцінці політичних процесів в Україні. Крім того, було досягнуто домовленості між Радою Європи та Європейським Союзом щодо спільного фінансування програм зміцнення демократії та захисту прав людини в Україні [3, с. 10-11].

З метою надання українській владі всебічної допомоги в розбудові відкритого та демократичного суспільства, в 2005 році було інтенсифіковано програми співпраці, зокрема у сфері боротьби з корупцією, реформи прокуратури та незалежності судової влади, а також навчання суддів, працівників органів внутрішніх справ та прокурорів.

Завдяки співпраці з Радою Європи у вересні 2005 року було завершено процедуру ратифікації Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, визначено вичерпний перелік 13 національних меншин, щодо мов яких застосовуються положення Хартії. Виконання положень Хартії є, зокрема, одним із зобов'язань, взятих Україною внаслідок її ратифікації.

В 2007 році для покращення умов для функціонування плюралістичної демократії в країні, Парламентська Асамблея закликала органи влади України для втілення таких перетворень:

1. Схвалити закони стосовно функціонування гілок влади;
2. Посилити контрольну функцію парламенту;
3. Продовжувати реформу місцевого самоврядування;
4. Створити рівні умови діяльності для всіх засобів масової інформації;
5. Продовжувати судову реформу;
6. Реформувати Службу безпеки України відповідно до стандартів Ради Європи;
7. Продовжувати зусилля, спрямовані на боротьбу з корупцією, та забезпечити, щоб економічні реформи не призвели лише до перерозподілу влади серед олігархів;
8. Активізувати діяльність у сфері боротьби з торгівлею людьми;
9. Поновити роботу над удосконаленням Конституції України та пов'язаного законодавства, з тим щоб нарешті встановити ефективну систему стримувань і противаг та привести конституційні

положення у відповідність до європейських стандартів.

Проте, незважаючи на рекомендації, в країні не відбулося кардинальних перетворень.

Варто наголосити, що сприяння демократичним процесам пов'язане щонайменш з двома референтними напрямками роботи Ради Європи – місцевою демократією та громадянським суспільством. Розвиток громадянського суспільства залишається одним із пріоритетів Ради Європи в сфері сприяння демократичному розвитку та належному врядуванню в Україні. Головною програмою співробітництва в цьому секторі була – Спільна програма РЄ/ЄК «Формування мережі лідерів громадянського суспільства в Україні, Молдові й країнах Південного Кавказу» на 2008–2009 рр., – яка спрямовувалась на зміцнення громадянського суспільства в Україні й на його залучення до розв'язання політичних, соціальних, культурних та інших проблем країни. Її метою було

сприяння формуванню покоління лідерів громадянського суспільства, які уміли би виступати за демократичні зміни в політиці та утверджувати європейські стандарти в тому, що стосується демократії, прав людини та верховенства права в Україні. Стосовно місцевої демократії, то план дій Ради Європи для України 2008 – 2011 рр. передбачав надання на початковому етапі підтримки триваючим законодавчим реформам у царині місцевого врядування та політики регіонального розвитку України [4]. Також домінуючими напрямками співпраці України з РЄ можна відзначити реформування існуючого, а також розробка нового законодавства у відповідності зі стандартами Ради Європи у галузі прав людини та верховенства права та співробітництво у галузі забезпечення свободи функціонування ЗМІ.

Отже, слід зазначити, що Рада Європи великою мірою впливала на процес демократизації в Україні.

Незважаючи на всі позитивні сторони цього впливу, варто наголосити, що стратегія Ради Європи до України мала певні недоліки. Зокрема, вимоги, які висувала РЄ до України, не завжди мали першочергове значення для забезпечення прав людини, розвитку та зміцнення демократії у країні. Крім того, заяви та наміри Ради Європи подеколи носили декларативний характер. Сама ж Україні не достатньо активно долучалася до роботи органів та організацій Ради Європи у соціально-економічній галузі та у галузі освіти, які шляхом міжнародного співробітництва сприяють зміцненню демократії на національному рівні. Можна зробити висновок, що Україна у недостатній мірі використовує ресурси та можливості щодо розвитку та зміцнення демократії, якими володіє Рада Європи [3].

В ракурсі дослідження трансформації інституційного дизайну України в постпомаранчевий період, необхідно відзначити, що наша держава є одним з членів Венеціанської

комісії, яка має на меті звернути увагу на моменти в законодавстві, які суперечать демократичним стандартам загальноєвропейської практики. В період після Помаранчевої революції Венеціанською комісією розглядалися такі аспекти вітчизняної нормативно-правової бази:

- перегляд та доповнення конституції (внесення змін до конституції в 2005р., розгляд в 2009р. проекту нової Конституції В.Ющенка);

- судова система (експертиза проекту закону «Про прокуратуру», надання рекомендацій щодо законопроектів «Про судоустрій» та «Статус суддів в Україні»);

- законодавча система (був зроблений аналіз закону «Про вибори народних депутатів України») та ін.

Варто підкреслити, що останнім прикладом співпраці України та Венеціанської комісії стало питання щодо реформи судочинства в Україні, результатом якої стала рекомендація комісії, яка була

оприлюднена 17 березня 2010 року. На думку європейських експертів саме судова реформа гарантує реалізацію перетворень в суспільстві, економіці, політичній системі. Основний акцент вони зробили на розгляд таких ключових питань судочинства: надмірної політизації процесу призначення суддів на посади та їх звільнення, утворень і систем судоустрою, статусу суддів, гарантій їх діяльності і тісно пов'язане з цим питання суддівського самоврядування.

Висновок Європейської комісії «За демократію через право» полягає в тому, що наша країна насправді вимагає повного переосмислення українським конституціоналізмом принципу розподілу влади, відносин між президентом України, законодавчою, виконавчою і судовою гілками влади.

Ще один висновок полягає в тому, що ряд фундаментальних проблем українського правосуддя відбувається безпосередньо від положень Конституції. Європейські експерти наголошують, що

саме нинішні конституційні норми представляють перешкоду для незалежної судової системи, що відповідає європейським стандартам. Комісія рекомендує не обмежувати судове перетворення рівнем законодавства, а провести глибоку конституційну реформу з метою закладення міцних основ сучасної та ефективної судової системи в повній відповідності з європейськими стандартами. Тобто, апелюючи до вищезазначеного, варто наголосити, що системна судова реформа можлива лише за умови внесення змін до Конституції.

Тож, як свідчить висновок Венеціанської комісії, швидке здійснення та завершення судової реформи в нашій державі неможливо, зокрема через певні конституційні перешкоди. [5].

Однак, необхідно зазначити, що співпраця з Венеціанською комісією носить лише консультативний та рекомендаційний характер, оскільки більшість проблемних сфер українського законодавства, до яких вона апелює, залишаються

поза увагою. Її висновки швидше вказують нам на необхідні ніж на очікувані зміни інституційного дизайну української влади.

Аналізуючи особливості трансформації інституційного дизайну України в постпомаранчевий період, не можна залишити не розглянутим питання щодо впливу Європейського Союзу на становлення та розвиток демократичних інститутів. Європейський Союз зацікавлений у демократичному розвитку, стабільності та передбачуваності України, що гарантуватиме збереження її транзитних функцій, здатності забезпечити боротьбу з нелегальною міграцією, охороною кордонів, поширенням злочинності та іншими новими загрозами безпеці на європейській частині континенту. Так відомо, що допомога розвитку демократії в Україні з боку ЄС здійснюється відкрито через різні інститути та організації. Наприклад, ЄС зі свого бюджету виділив фінансову допомогу для реалізації політики

добросусідства на 2004-2006 рр., яка склала 255 млн. євро. Розширюються інвестиційні програми. Надається допомога європейськими банками [3]. Слід зазначити, що вплив Європейського Союзу – це партнерська відкрита допомога з боку авторитетних міжнародних інституцій у проведенні чесних виборів, тиск міжнародної спільноти на українську владу з метою дотримання демократичних стандартів, діяльність місій міжнародних спостерігачів.

Щоб ефективно співпрацювати з ЄС, Україна має дотримуватися міжнародних зобов'язань, які полягають у дотриманні норм і стандартів демократичних виборів, вироблених переважно розвинутими демократіями євроатлантичної спільноти, тобто таких, що передбачають наявність розвинутих демократичних інститутів і певної системи демократичних цінностей, що поділяються всіма членами Європейського Союзу.

Хоч Україна сьогодні не є кандидатом на вступ до ЄС, Брюссель розглядає її, як і всіх європейських партнерів, крізь призму Копенгагенських критеріїв членства. Перший із них (політичний) — «стабільність інститутів, які гарантують демократію, верховенство права, дотримання прав людини та захист прав меншин» — стосується і виборчого процесу. Представники ЄС неодноразово наголошували увагу на тому, що міцний зв'язок між Україною та ЄС залежить від конкретних дій президентської адміністрації, що підтримувала б та просувала європейські цінності і стандарти, для яких основними є вільні та прозорі вибори. Верховенство права, незалежність судової системи, свобода преси та захист журналістів мають бути доказом вірності Адміністрації цим цінностям. Якщо Україна прагне європейської інтеграції, то вона не повинна обмежуватися зовнішньополітичними деклараціями. Важливо наголосити, що потрібні реформи і ці реформи – не

якась суто дипломатична поступка в бік ЄС, а необхідна передумова трансформації України в європейську державу. Вирішення завдань європейської інтеграції здебільшого залежить від вирішення низки внутрішніх українських проблем, пов'язаних з питанням інститутів демократії [6].

Таким чином, підводячи підсумок, варто наголосити, що євроінтеграційний курс, який обрала Україна після Помаранчевої революції, відіграє не останню роль в процесі формування її інституційного дизайну. В даному контексті ми апелюємо до формального рівня взаємовідносин України і Ради Європи, які спрямовані на трансформацію саме демократичних інститутів, наприклад, шляхом реформування місцевого самоврядування і становлення громадянського суспільства. Однак, незважаючи на фінансування й постійні рекомендації європейської спільноти щодо становлення «українського» варіанту демократії, в політичній системі нашої держави залишається

багато недоліків, які застаються поза увагою високопосадовців.

Список використаних джерел та літератури

1. Чальцева О.М. Вплив міжнародних факторів на розвиток демократії в Україні [Текст] / Доповідь на III Міжнародній конференції «Розвиток демократії та демократичної освіти в Україні», 2005.

2. Кисельов С. Демократизація в Україні: моделі демократії. По той бік розуміння: Україна та Європа після Помаранчевої революції: Збірник наукових статей [Текст] / За заг. ред. Гейра Флікке та Сергія Кисельова // За матеріалами міжнародного наукового семінару «Перед визнанням: Україна та Європа після Помаранчевої революції», Київ – НаУКМА –30 вересня 2005 року.– К.: Атіка, 2006.- с.38-48.

3. В'юнацька О.І. Роль Ради Європи у зміцненні демократії у країнах центрально-східної Європи (політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку) [Текст] : автореф. дис. к-та

політ. наук: 23.00.04. / В'юнацька О.І.; НАН України.
– К., 2005. – 15с.

4. План дій Ради Європи для України 2008–2011 [електронний ресурс] -Режим доступу: <http://www.coe.kiev.ua/uk/DSP1.pdf> - Заголовок з екрана.

5. Венеціанська комісія рекомендує не обмежувати судову реформу рівнем законодавства, а провести глибоку реформу 2011 [електронний ресурс] -Режим доступу: <http://zik.com.ua/ua/news/2010/04/10/224238> - Заголовок з екрана.

6. Казакуца І. Інтеграційні вектори України - теоретичний аспект [електронний ресурс] - Режим доступу: <http://bibl.kma.mk.ua/pdf/pidruchnuku/22/43.pdf> - Заголовок з екрана.

Рибак Галина Вікторівна

*студентка Національного університету
«Острозька академія»,
спеціальності “політологія”*

Особливості політичного режиму в Україні в період президенства В. Ющенка

У статті з'ясовано особливості розвитку політичного режиму в Україні в період президенства В. Ющенка (на основі аналізу критеріїв для оцінки демократичності посткомуністичних країн, запропонованих громадською організацією “Freedom House”). Та розкрито основні проблеми та перешкоди на шляху України до консолідованої демократії.

Ключові слова: політичний режим, “перехідний” режим, “гібридний” режим, демократизація.

Трансформація недемократичних режимів і перехід до демократії сьогодні є однією з

найпоширеніших та найістотніших складових світового політичного процесу в Центральній Східній Європі та на теренах колишнього СРСР. За цей час як політичною теорією, так і політичною практикою накопичено значний досвід успіхів і помилок на цьому шляху. Компаративний аналіз світової практики демократизації дозволяє визначити як каталізатори, так і гальмівні фактори цих процесів, що особливо актуально в пошуку власного українського шляху розбудови демократії. Причому притаманна для деяких країн Європи «лінійність» трансформаційного процесу (Польща, Чехія, Угорщина) виявилася абсолютно непритаманною для решти країн регіону. У тому числі й для України.

На сьогодні в Україні відбуваються складні та суперечливі аспекти побудови демократичного суспільства та удосконалення механізмів функціонування демократичної системи держави. Процеси, які відбуваються, постійно обговорюються

вченими, експертами та представниками громадських організацій. Однак досить гостро відчувається відсутність системного аналізу подій, об'єктивних оцінок, які давали б змогу відстежувати динаміку розвитку ситуації в Україні. Очевидно, що потрібне системне і регулярне осмислення ситуації в Україні, на основі чітко виокремлених критеріїв.

Мета нашої статті з'ясувати особливості розвитку політичного режиму в Україні в період президентства В. Ющенка на основі аналізу критеріїв демократичності посткомуністичних країн (запропонованих громадською організацією «Freedom House» («Дім Свободи»). Дана проблематика активно досліджується в українській політичній думці. Вже із середини 1990-х років українські дослідники В. Полохало та О. Дергачов завели дискусію з визначення типу політичного режиму в Україні. Добре розкрито питання трансформації політичного режиму у статтях таких

дослідників як А. Колодій, В. Полохала, О. Фісуна, Г. Шипунова, Ю. Мацієвського та інших.

Однак, разом із тим, потреба в ґрунтовному аналізі розвитку та функціонуванні політичного режиму в Україні залишилася актуальною. Це пов'язано із постійними змінами, які відбуваються в нашій державі («помаранчева революцію», прихід до влади нових сил), нелінійністю процесів демократизації. Питання ж особливостей політичного режиму у період президентства В. Ющенка взагалі ще не знайшло належного висвітлення у наукових доробках вітчизняних та іноземних вчених.

Перш ніж розглядати основні складові політичного режиму, його різновиди і особливості модифікацій, з'ясуємо, який зміст вкладають в це поняття у сучасній науці.

В науковій літературі виділяють два підходи для пояснення категорії «політичного режиму»: політико-правовий (інституційний) та соціологічний

[15, с. 283-284]. У першому випадку значна увага приділяється формально-юридичним, процедурним характеристикам здійснення влади, в другому - її соціально-культурним традиціям та особливостям взаємовідносин держави та суспільства.

Такі дослідники, як Г. О'Доннел і Ф. Шміттер, зазначають, що «режим - це сукупність явних або прихованих структур, які визначають форми і канали доступу до провідних урядових посад, а також характеристики діячів, які вважаються для цих структур відповідними або невідповідними, використовуваними ними ресурси і стратегії в цілях отримання бажаного призначення».

Сучасний французький політолог Ж.-Л. Кермон, поглибивши поняття політичного режиму, визначив його як «сукупність елементів ідеологічного, інституційного і соціологічного порядку, які сприяють формуванню політичної влади даної країни на певний період» [21, с. 166].

В ширшому розумінні можемо трактувати «політичний режим» як систему засобів і методів здійснення політичної влади.

У вітчизняній науковій літературі наявна досить велика кількість означень політичного режиму, який був встановлений в Україні в період президентства Л. Кучми. Та все ж більшість дослідників визначали його як «перехідний» і сходились на думці, що він уже не тоталітарний, але ще й не демократичний.

Так, український дослідник В. Полохало започаткував дискусію щодо недемократичної спрямованості політичного режиму періоду 1991-2004 рр. в Україні і запропонував розглядати його як неототалітарний [16, с. 16-17].

Також політичний режим в Україні того періоду визначали як «неопатримоніальний» (С. Шуляк) [25, с. 118-127]; «олігархічний» (Г. Коржов) [9, с. 103-117]; «гібридний» (Г. Шипунов) [24]; неототалітарний (В. Полохало) [16, с. 16-17], (С. Лінецький) [12, 192]; «делегативну демократію» (П.

Кубіцек); «гібридна держава із змагальним державним авторитаризмом» (Т. Кузьо) [11]. Це говорить про те, що як серед зарубіжних так і серед українських науковців небуло єдності в розумінні сутності політичного режиму нашої держави.

Після 2004 р. багато хто сподівався, що президентство В. Ющенко стане однією з чергових «хвиль» у напрямку до демократичних стандартів. Та «помаранчева революція» хоча певною мірою і «випрямила» шлях суспільства до ринку і демократії, який був сильно викривлений в останній період «кучмівського владарювання», але, всеодно, українську демократію важко назвати консолідованою.

Тому вивчення політичного процесу зазначеного періоду та формулювання відповідей на питання про особливості трансформації режиму, про аспекти, в яких відбулася позитивна динаміка, про сфери, де зміни фактично не відбулися і є актуальною проблемою для нашого дослідження.

Пропонуємо, аналізуючи політичний режим в період президентства Ющенка В., взяти за основу критерії, визначені громадською організацією «Дім Свободи» для характеристики політичного режиму перехідних країн. Ключовими критеріями для цього аналізу є рівень демократизації та верховенство права. Перший критерій вимірюється шляхом оцінки виборчого процесу, громадянського суспільства, незалежних ЗМІ та державного врядування (з 2005 р. місцеве та національне окремо). Верховенство права оцінюється за допомогою визначення рівня незалежності судової системи, а також рівня корупції. Рейтинг та показник країни визначається за 7-бальною шкалою, де 1 відповідає стабільній, усталеній демократії», а 7 – автократії, де немає жодних можливостей для висловлення опозиційної думки». Між ними є проміжні стадії, наприклад, 3 – «демократія з певними ознаками стабілізації», 4 – «перехідні / гібридні режими», 5 – «автократії, де є

певні можливості для висловлення опозиційної думки» [26].

Як відомо, Україна належить саме до таких перехідних посткомуністичних суспільств. Зупинимось детальніше на першому критерії і його складових.

Рівень демократизації.

Оцінка виборчого процесу. За результатами «Дому Свободи» оцінка виборчого процесу в Україні покращилась у 2007-2008 рр. до 3 (2004 р. – 4,25). Однак в 2009 р. спостерігаємо деяке підвищення її до 3,5 [26].

Дійсно, протягом 2005–2009 рр. в Україні відбулися суттєві зрушення у напрямку до приведення національного виборчого та суміжного законодавства і практики його застосування у відповідність до стандартів демократичних, чесних і прозорих виборів. За результатами президентських виборів 2004 р. в новій редакції було прийнято Закон «Про вибори народних депутатів України», що

врахував як практичний досвід президентської виборчої кампанії, так і низку рекомендацій Бюро демократичних інституцій і прав людини ОБСЄ за результатами виборів глави держави. Вже в 2006 р. Верховний представник Європейського Союзу з питань зовнішньої політики і політики безпеки Хав'єр Солана привітав народ України із проведенням 26 березня того ж року вільних і чесних виборів до Верховної Ради відповідно до міжнародних стандартів демократичних виборів. За його словами, ці вибори встановили нові стандарти, за якими Україна має творити своє майбутнє [14].

Окрім того, у 2006–2007 рр. було ухвалено Закон «Про Державний реєстр виборців» (22.02.2007 р.), внесено зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України в частині відповідальності за порушення виборчих прав громадян (23.02.2006 р.). Також було розпочато активну роботу над уніфікацією виборчого законодавства,

удосконаленням територіальної організації виборів, підвищенням рівня підготовки членів виборчих комісій до роботи у складі відповідних комісій.

Проте, посилення політичного протистояння як в межах парламенту, так і між урядом та главою держави, призвело до прийняття деяких законів, які навряд чи можна вважати кроком вперед у напрямку розвитку законодавства, що регламентує встановлений порядок народного волевиявлення. Зокрема, Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України», від 21 серпня 2009 р. Положення останнього неоднозначно оцінювалися політиками та експертами. Одні (насамперед, його ініціатори та окремі експерти) вбачали у Законі деякі позитивні нововведення, частина з яких (скасування використання відкріпних посвідчень, закріплення специфічної процедури встановлення результатів виборів, судового та позасудового оскарження рішень, дій та бездіяльності, пов'язаних з виборами)

розглядалася як раціональна відповідь на практичні проблеми, які виникли під час останніх президентських виборів. Але все ж таки переважна більшість фахівців критично оцінює зміст нового виборчого законодавства. І, головне, ряд серйозних застережень до Закону висловила Венеціанська комісія.

Громадянське суспільство.

За даними дослідження «Дому Свободи» оцінка розвитку громадянського суспільства в Україні значно покращилася від 4,75 балів у 1998 р. до 3,00 балів у 2005 р. та 2,75 балів у 2006, 2007 та 2008 рр. поспіль. Саме за напрямом «громадянське суспільство» Україна продемонструвала найбільший поступ та, відповідно, показала найкращий рейтинг. При цьому застосовувались наступні критерії визначення вказаного рейтингу розвитку громадянського суспільства: кількісне зростання неурядових організацій (НУО), їх організаційна спроможність та фінансова стабільність, правове та

політичне оточення в якому вони функціонують; розвиток незалежних професійних спілок; участь груп захисту інтересів у політичному процесі [26].

Зупинимось детальніше на функціонуванні громадського («третього») сектору, який охоплює сукупність неурядових організацій (НУО). Що стосується кількісного зростання неурядових організацій, то позитивна динаміка цього процесу спостерігається за показниками реєстрації громадських об'єднань (за даними Державного комітету статистики, станом на 1 січня 2009 р. в Україні зареєстровано: громадських організацій та їх осередків – 59321 (у 2006 р. було 46682); профспілок та їх місцевих об'єднань – 22678 (у 2006 р. – 15639); благодійних організацій – 11660 (у 2006 р. – 9590) [1].

Проте, на думку експертів, більшість зареєстрованих в Україні організацій продовжують існувати лише формально, або функціонують епізодично. За різними оцінками активні і постійно

діючі громадські організації становлять лише 8-9 % від їх загальної кількості в Україні, або біля п'яти тисяч організацій.

Що стосується організацій із міжнародним та всеукраїнським статусом, то на початок 2008 р. в Україні діяло 2819 об'єднань громадян, що були легалізовані Міністерством юстиції України (збільшення порівняно з 2006 р. на 8,6 % та з 1996 р. у 2,7 рази), з них - 2678 громадських організацій (відповідно 95 % у загальній кількості громадських об'єднань). Із загальної кількості легалізованих об'єднань громадян 2227 організацій мали всеукраїнський статус, 592 – міжнародний статус (відповідно 79 % та 21 %) [19].

Суттєвим позитивним чинником, що має сприяти відкритості у діяльності організацій громадянського суспільства та інформування про неї громадян, стало відкриття Міністерством юстиції України у березні 2009 р. на своєму веб сайті «Єдиного реєстру громадських формувань»[5].

В Україні все ще діє неефективна структура фінансування громадських організацій, в якій частина коштів, що надходить від приватних вітчизняних та іноземних донорів становить 73 %, а фінансування з боку держави – лише 2 % [2].

Серйозною проблемою залишається те, що українці, в цілому, все ще досить низько оцінюють ефективність інститутів громадянського суспільства та недостатньо уявляють можливості їх реального застосування. Кількість тих, хто не довіряє громадським організаціям, протягом тривалого часу перевищувала кількість тих, хто їм довіряє. За даними Інституту соціології НАНУ, негативний баланс довіри до громадських організацій фіксувався у сталому значенні середнього балу індексу довіри (за 5-ти бальною шкалою) – 2,4 бала у 2004, 2005 та 2006 рр. І лише у 2008 р. ситуація змінилася – вперше, кількість тих, хто довіряє громадським організаціям перевищила кількість тих, хто їм не довіряє. Середній бал індексу довіри до

громадських організацій склав 2,6 бали [23]. Однак, цей показник все ще залишається досить низьким, а, отже, несприятливим для подальшого розвитку громадянського суспільства.

Незалежність засобів масової інформації (ЗМІ). За результатами «Дому Свободу» оцінка незалежних ЗМІ значно покращилася від 5,25 балів у 2001 р. до 4,75 балів у 2005 р. та 3,5 балів у 2008 та 2009 рр. Однак вони і досі не відповідають міжнародним демократичним стандартам [26].

Зазначимо, що це один з найважливіших показників демократичності режиму у період президентства В. Ющенка. Загалом законодавча база є доволі прогресивною та забезпечує основні права ЗМІ та журналістів на збір та подачу інформації, а суспільства – на її отримання. Втім, збереглися у законодавстві щодо медіа низка прогалин, які мають негативний вплив на розвиток інформаційної сфери та медіа. Зокрема, це відсутність прозорості у справі медіа власності. Нині ця проблема породжує

непорозуміння щодо зв'язку власників з редакційною політикою видань та створює можливості монополізації на медіа-ринку [4].

Залежність діяльності журналістів від тиску власників медіа є на сьогодні головним видом залежності та тиску. Власники або їх представники мають визначальне слово у коригуванні як редакційної політики, так і кадрової політики у ЗМІ. Журналісти беззастережно виконують вказівки власників ЗМІ та менеджерів через страх втратити роботу. Тиск власників на журналістів 2009 р. зріс. Він проявляється через редакційну політику, роботу топ-менеджерів, створення корпоративної атмосфери лояльності.

Проте держава також може здійснювати непрямий тиск на медіа через різні органи, які мають контрольні функції у сфері медіа, зокрема йдеться про Національну комісію з питань моралі, Національну раду з питань телебачення та радіомовлення, Держтелерадіо, в підпорядкуванні

якого державні регіональні телерадіокомпанії. Окрім того, є факти здійснення тиску на медіа місцевими чиновниками (наприклад, у березні 2009 р. розгорівся конфлікт довкола Дніпропетровської ОДТРК – творчий колектив цієї компанії заявив, що зазнає тиску з боку голови облادміністрації Віктора Бондара та інших чиновників ОДА, які начебто «диктують їм умови подачі того чи іншого сюжету, в телефонному режимі перевіряють тексти»).

Робота журналістів в умовах напівсвободи (зокрема під тиском власників та економічної ситуації, що погіршується) не сприяє утвердженню професійної етики та професійних стандартів. Особливо слід зазначити таке явище, як поширення замовних матеріалів («джинси»). Можна констатувати, що цінності журналістського середовища деградували ще більше, ніж у 2002-2004 рр. ЗМІ усе ближче до межі, коли в медіа буде багато піарників, рекламистів, пропагандистів, однак не буде журналістів у тому сенсі, у якому існує ця

професія у демократичних суспільствах. Дуже слабка і не впливова Комісія з журналістської етики. Її висновки та рішення у конфліктних ситуаціях, на жаль, не є авторитетними для всіх без винятку в журналістському середовищі. Тобто середовище не має такого безсумнівного морального авторитету, оцінкам якого воно може довіряти [4].

У липні 2008 р. Фонд «Демократичні ініціативи» провів опитування журналістів стосовно їхньої оцінки стану свободи слова в Україні. Цікаво, що саме медіа, на думку опитаних, стали частиною політичного конфлікту, бо належать власникам їх різних політичних груп та готові за гроші продати будь-яку інформацію. Досить високо журналісти оцінили стан свободи слова – 6,64 за 10-бальною шкалою. На думку абсолютної більшості журналістів, у ЗМІ досить часто представлені різні точки зору – як влади, так і опозиції. Водночас жоден з опитаних журналістів не вважав, що свобода слова в Україні вже невідворотна. Переважала точка

зору, що у свободи слова добрі перспективи, але є і певні вияви тиску (найбільша загроза для ЗМІ – тиск грошей, відсутність власної позиції, продажність) [20].

Критерій демократичності врядування. З 2005 р. цей критерій окремо використовується щодо місцевого та національного врядування. Під категорією «національне демократичне врядування» оцінюється демократичний характер та стабільність органів влади національного рівня; незалежність, ефективність та підзвітність законодавчої та виконавчої гілок влади; демократичний контроль за армією та службою безпеки. «Місцеве демократичне врядування» оцінюємо за показниками рівня децентралізації влади; повноважень органів місцевого самоврядування та спроможності їх реалізувати, системи та практики їх обрання; прозорості діяльності та підзвітності місцевих властей.

Оцінка національного демократичного врядування для України протягом досліджуваного періоду – 2005 р. – 5; 2006 р. – 4,5; 2007 та 2008 рр. – 4, 75; 2009 р. – 5 [26].

Як бачимо, не сталося в роки президентства В. Ющенко «прориву» також по цій лінії. Вже перші його призначення на відповідальні державні посади викликали, щонайменше, подив багатьох експертів та незадоволення громадян, які ще більше посилювалися першими скандалами у владі (звинувачення у корупції на адресу П. Порошенка, Д. Жванії та ін.).

Аж ніяк не можна назвати прозорою процедуру призначення багатьох високопосадовців. Критеріями став не професіоналізм, а, скоріше, вклад у перемогу В. Ющенко на виборах (у першу чергу – матеріальний, тому що чимало «командирів майдану» так і не дочекалися подяки у вигляді посад). Не були започаткові також системні реформи системи державного управління, які дуже гостро

назріли. Роздутий чиновницький апарат не зменшився, а, навпаки, зріс майже на третину. Причому, якість управлінських рішень аж ніяк не зросла. У результаті – бюрократична машина вже вкотре взяла своє у суспільства. Період президентства В. Ющенка був також чи не апогеєм політичної відповідальності, як законодавчої, так і виконавчої.

Місцеве демократичне врядування протягом 2005–2009 рр. оцінювалося в 5, 25 балів [26]. Подібним чином розвивалась також ситуація в управлінському апараті на регіональному та місцевому рівнях. Як особи, які стали до керма влади, так і управлінські процедури не набували якісно нового змісту. Гучно проанонсована адміністративно-територіальна реформа, спрямуванням якої мала б стати оптимізація функцій органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування так і не була впроваджена.

Ми не пам'ятаємо також жодної ініціативи глави держави, спрямованої на забезпечення реальної самостійності органів місцевого самоврядування. Одна з найважливіших інституцій демократії так і залишилася «бідною пасербицею» перед державним апаратом. Ще одним аспектом відриву місцевого врядування від демократичних стандартів стало, на нашу думку, запровадження пропорційної системи на виборах до місцевих рад. Депутати отримали повну незалежність від виборців. Відстоювати інтереси територіальних громад, таким чином, не стало кому.

Незалежність судової системи. За «Домом Свободи» рейтинг України в рамках судової незалежності в період 2004-2005 рр. погіршувався, відповідно з 2005 – 2006 рр. з 4,25, 2007 р. – 4,5, 2008 р. – 4, 75 до 5 у 2009 р.[26].

Гострота проблем у сфері судової системи цілком очевидна. Судова гілка влади, що має бути основним гарантом дотримання законності у

суспільстві, як свідчать результати соціологічних опитувань, має низький рівень довіри серед широкої громадськості [18]. Реформування судової системи сьогодні – одне із пріоритетних суспільних завдань, не розв'язавши яке, суспільство не зможе просуватися шляхом демократії. Центр «Демократичні ініціативи» на замовлення проекту Агентства США з міжнародного розвитку (АМР США) «Україна: верховенство права» в період з 22 грудня 2006 р. до 22 січня 2007 р. провів опитування журналістів, присвячене темі ставлення журналістів до судової реформи в Україні та висвітленню цих проблем у ЗМІ (опитано 207 журналістів, що працюють у сфері суспільно-політичної тематики, з різних регіонів, різних видів ЗМІ). Абсолютна більшість опитаних журналістів (84%) вважає, що реформування судової системи в Україні – одне із пріоритетних завдань суспільства (водночас, на думку більшості журналістів (72%), у сфері судової реформи реально нічого не робиться).

Найбільш часто у ЗМІ з'являються публікації щодо конкретних судових справ (70%), негативні матеріали про суддів (35%) і вкрай рідко чи зовсім не з'являються просвітницькі матеріали стосовно роботи судової системи та її проблем в Україні (3%) та обговорення напрямів реформування судової системи (6%). У ЗМІ представлено значно більше негативних матеріалів щодо судової системи (67%), ніж позитивних (6%). В очах представників мас-медіа українська судова система має вкрай непривабливий вигляд. Журналісти впевнені (95%), що громадяни або зовсім, або переважно не довіряють судовій системі, яка, власне, на це і заслуговує, бо має серйозну проблему – корупцію (так вважають 99% журналістів). Головною формою корупції у судах журналісти (97%) назвали – хабарництво, підкуп [18].

Як бачимо, сьогодні судова система України продовжує перебувати в кризі. Серед проблем, які визнаються на центральному рівні, - поширена

упередженість і непрозорість у прийнятті рішень, а також невизначеність деяких процедурних питань, низька заробітна плата суддів, неефективне виконання судових рішень, що ставить під сумнів незалежність судів. Судова система потерпає від браку коштів і фахівців, що є причиною неефективності й корумпованості судів і підвищує їхню залежність від виконавчої влади. У громадськості виникають сумніви не тільки у професійних, а й у моральних якостях багатьох суддів.

Однією з найнагальніших потреб регіонального судочинства є невиконання рішень судів. Можливість отримати якісну юридичну консультацію наразі мають не всі охочі. Ці та інші фактори призводять до падіння рівня довіри до суду з боку громадян [22].

Корупція. За результатами «Дому Свободи» корупція залишається найбільш нездоланим явищем для України. Загалом спостерігаються

незначні зміни - 2002 р. оцінка 6.0 та протягом 2004 – 2009 рр. – без будь-яких зрушень -5,75 [26]. Така ситуація становить головну загрозу соціально-економічному розвитку країни. Загалом організація серед основних факторів корупції виділяє – відсутність політичної волі для боротьби з корупцією, високий вплив олігархічних груп на прийняття рішень, неефективність судової системи, а також відсутність громадського контролю над доходами та видатками вищих посадових осіб. Найчастіше прояви корупції зустрічаються в судовій системі (за даними опитування про корупцію більшість адвокатів та прокурорів вважають, що корупція поширена на усіх стадіях судових процесів, серед респондентів 19% на собі «пережили» корупцію, а 67% опитаних вважають, що держава не робить ніяких зусиль у напрямку зміни такої ситуації), в навчальних закладах (в національному дослідженні 2008 р. про корупцію у ВНЗ – прийом

вступних іспитів був визнаний найбільш корумпованим етапом навчального процесу).

У 2009 р. було здійснено аналітичне дослідження Центром політико-правових реформ та соціологічне опитування, проведене Фондом Демократичні ініціативи. Дослідження проводилося в рамках антикорупційного проекту UPAC Ради Європи та Європейського Союзу. Метою опитування населення України було вивчення загального ставлення населення до питань корупції, виявити поширеність цього явища загалом та у сфері надання населенню адміністративних послуг зокрема.

Дослідження громадської думки засвідчило, що сприйняття поширеності корупції в Україні має дуже високі показники і, порівняно з 2004 р., оцінка рівня корупції як «дуже високого» зросла. У травні 2004 року 32% вважали рівень корупції в Україні дуже високим і ще 38% – високим; у березні 2009 р. 46%

визначали рівень корупції в Україні як дуже високий і ще 33% – як високий.

Населення звикло розглядати корупцію як вже звичне явище: так вважають 83% опитаних (у 2003 р. цей відсоток був практично таким самим – 85%). Абсолютна більшість населення (82%) вважає, що у корупції винні насамперед керівники органів влади (85% у 2003 р.). Так само абсолютна більшість (79%) певна, що чим суворішим буде покарання чиновників за корупцію, тим менше корупційних діянь чинитиметься (69% у 2003 р.). За останній рік, згідно з результатами опитування, довелося давати хабарі (надавати вимушені послуги чи дарунки) 28% населення. Серед підприємців цей відсоток істотно вищий – 48%. Населення давало хабарі переважно у медичних закладах (17%), у навчальних закладах (7%), у ДАІ (6%), у міліції (2%).

Варто також звернути увагу на проблеми діяльності влади. Зокрема, очевидно, що в Україні відсутня цілеспрямована антикорупційна політика.

Окремі заходи, які вживаються, не мають ані належної скоординованості, ні політичної підтримки. Велика кількість рекомендацій та проектів рішень підготовлених органами влади, неурядовими організаціями, проектами міжнародної технічної допомоги, залишаються нереалізованими. Законопроекти, навіть потрапляючи до Верховної Ради, не здобувають підтримки більшості.

Проблема корупції належить до числа пріоритетних для України, і повинна щодня перебувати в полі зору. При цьому в антикорупційної політики в Україні є серйозні шанси на успіх, адже надзвичайно позитивним є істотне зменшення переконаності громадян, що при вирішенні більшості питань в органах влади потрібно давати хабарі (якщо у 2003 р. таку думку підтримували 72,5 % опитаного населення, то у 2009 р. – 53,8%). Очевидно, що така тенденція є досить позитивною [10].

Як бачимо, загальна середня оцінка по досліджуваних критеріях для України (за « Домом Свободи» на 2009 р.) – 4,39 (відповідно 2005 р. – 4,5, 2006 р. – 4,2, 2007-2008 рр. – 4,25), що говорить про незмінність перехідного, гібридного режиму в нашій державі.

На основі проведеного аналізу, ми погоджуємось з висновками організації, щодо незмінності політичного режиму в період президентства В. Ющенка. Тобто політичний режим лишився на такому ж якісному рівні як і в період президентства Л. Кучми.

Також можемо стверджувати, що на шляху демократизації в Україні за останні роки відбулися лише деякі зрушення в сферах свободи слова, становлення незалежних ЗМІ, громадянського суспільства, відкритості політичного процесу тощо. На наш погляд, політичний режим в Україні можна охарактеризувати лише як частково демократичний.

В Україні продовжують існувати такі протиріччя та невирішені питання, які на даному етапі значно ускладнюють процеси переходу до демократії і ставлять під сумнів їх успішне завершення у найближчій перспективі. Серед них можна виділити такі: неефективність та непрозорість діяльності судової системи, інструменти впливу громадянського суспільства на владу існують лише формально, жодний уряд не здійснив потрібних суспільству реформ, не працював за стандартами публічної політики, не запровадив демократичної системи ухвалення рішень, маємо високий рівень корупції. Більшість загальнонаціональних медіа-ресурсів належить великим фінансовим і промисловим групам. Цей фактор і визначає позицію засобів інформації, особливо у вирішальних для країни справах. Багато регіональних телеканалів, радіостанцій і газет перебувають у руках місцевої адміністрації, яка майже завжди чинить на них тиск. Процес створення

громадського телебачення зупинився. Ідеологічно упереджені російськомовні ЗМІ переважають на ринку. Пересічну людину позбавлено можливості самостійно оцінювати політичні й економічні реалії.

Як наслідок, вільна політична конкуренція вийшла за правові рамки й призводить до ерозії демократії та верховенства права. Зараз перед країною постає нагальна проблема консолідації суспільства, недопущення його дезінтеграції по лінії тих розколів, що склалися історично і штучно поглиблюються окремими політичними силами.

Передбачити напрямки подальшої еволюції політичного режиму сучасної України досить складно, тому що характер цієї еволюції залежать від дуже великої кількості факторів, які в умовах президентства В. Януковича залишаються непередбачуваними.

Список використаних джерел та літератури

1. Бистрицький Є. Передчуття громадянського суспільства. [Електронний ресурс] –

Режим доступу до матеріалів:
<http://www.dt.ua/1000/1550/61107/> - Назва з екрану. –
Заголовок з екрану.

2. Вінніков О. Фінансування організацій громадянського суспільства (ОГС) в Україні [Текст] // Пріоритети розвитку громадянського суспільства України. / М. Лациба, О. Вінніков, Л. Сідельнік, Д. Український; Український незалежний центр політичних досліджень. – К., 2008.

3. Голосов Г. В. Сравнительная политология [Текст]. - Учебник. - 3-е изд., перераб. и доп. - Изд-во Европ. ун-та в С.-Петербурге, 2001.- 368 с.

4. Експерти: Українські медіа – на боці ворогів громадянського суспільства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалів: <http://dif.org.ua/ua/press/dtyjt>. - Назва з екрану.

5. Єдиний реєстр громадських формувань [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалів: <http://www.minjust.gov.ua/0/unitarylist/>. -
Заголовок з екрану.

6. Карозерс Т. Конец парадигмы транзита [Текст] // Политическая наука. Политическое развитие и модернизация: Современные исследования: Сб. науч. тр. / РАН ИНИОН – М., 2003. - № 2. – С. 42-65.

7. Кількість об'єднань ЄДРПОУ за галузями економіки та організаційно-правовими формами господарювання станом на 1 січня 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалів:

http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2009/edrpou_u/opfg/ks_za_opf0109.htm - Назва з екрану.

8. Колодій А. До питання про політичний режим в Україні [Текст] // Сучасність. – 1999. - №7-8. – С. 84-96.

9. Коржов О. Олігархічна природа сучасного політичного режиму в Україні [Текст] / Наукові записки. Серія «Політичні науки.»»Демократичний транзит в Україні: підсумки електорального циклу2004-2007» - Острог: Вид-во Національного

університету «Острозька академія». – Випуск 3. - 2008. - С.103-117.

10. Корупція в Україні - 2009: результати соціологічного та аналітичного дослідження корупційних ризиків в публічній адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалів: <http://dif.org.ua/ua/press/hjk> - Назва з екрану.

11. Кузьо Т. Десять свідчень того, що Україна неорадянська держав [Електронний ресурс] - Режим доступу до матеріалів: <http://www.pravda.com.ua>.- 25 березня. 2004 р.- Назва з екрану.

12. Лінецький П. Політичний режим в Україні (1991-1997) [Текст] // Політологія. Посібник для студентів вузів / За ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. – К.: Академія. – С. 192

13. Мацієвський Ю. Між авторитаризмом і демократією: політичний режим в Україні після “Помаранчевої революції” [Електронний ресурс] - Режим доступу до матеріалів:

http://www.democracy.kiev.ua/publications/collections/conference_2006/section_1/Matsievsy - 21 листопада 2008 р. - Назва з екрану.

14. Оцінка виборчого процесу в Україні іноземними спостерігачами, політологами та експертами [Електронний ресурс]. – Заяви та коментарі офіційних осіб зарубіжних країн щодо позачергових парламентських виборів в Україні 30 вересня 2007 року. - Режим доступу до матеріалів: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/news/detail/7725/htm>
Nations in Transit 2009. Country Reports [Elektronik resourse]. - Mode of acces: <http://www.freedomhouse.org/uploads/nit/2009/Ukraine-final/pdf> - Title from the screen.

15. Політологія. Навчально-методичний комплекс: Підручник [Текст] / За ред. проф. Кирилюка Ф. М. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 704 с.

16. Полохало В. Неототалітарні трансформації посткомуністичної влади в Україні.

Матеріали дискусії відкритого засідання Київського міжнародного клубу «Політична думка» [Текст] // Політична думка. – 1998. - № 3. - С. – 16-17.

Полохало В. Політологія посткомуністичних суспільств в Україні та Росії [Текст] // Політична думка. – 1998. - №2.- С. 17-18.

17. Публічна дискусія “Реформа судової системи: чи здійснюється вона і хто про це знає?” [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалів: <http://dif.org.ua/ua/press/juip> - Назва з екрану.

18. Розвиток громадянського суспільства в Україні: відповідність стандартам Ради Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалів:

<http://www.niss.gov.ua/Monitor/May2009/14.htm> - Назва з екрану.

19. Сучасна політична криза і медіа: опитування журналістів.[Електронний ресурс]. –

Режим доступу до матеріалів:
<http://dif.org.ua/ua/press/ldkb> - Назва з екрану.

20. Теория политики. Учебное пособие [Текст] / Под. Ред. Б. А Исаева. – СПб.: Питер, 2008. – 464 с.

21. Україна: рік після виборів. Моніторинг регіонів [Текст] / За заг. ред. Когута І.О.; Лабораторія законодавчих ініціатив. – Київ-Львів. Видавництво «Мс», 2007. – 336 с.

22. Українське суспільство 1992-2008. Соціологічний моніторинг [Текст] / За ред. Ворони В., Шульги М. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2008. – С. 530.

23. Шипунов Г. Гібридні політичні режими як феномен суспільно-політичної трансформації пострадянських країн (на прикладі України, Росії та Білорусі) [Електронний ресурс] : матеріали конференції. - Режим доступу до матеріалів: <http://www.dep.kiev.ua/confer/Conference/Shipunov.html> - 20 грудня 2008 р.- Назва з екрану.

24. Шуляк С. Політико-режимний розвиток «постреволюційної» України крізь призму теорії неопатримоніалізму» [Текст] / Наукові записки. Серія «Політичні науки» / Демократичний транзит в Україні: підсумки електорального циклу 2004-2007» - Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія». – Випуск 3. -2008. - С.118-127.

25. Nations in Transit 2009. Country Reports [Elektronik resourse]. - Mode of acces: <http://www.freedomhouse.org/uploads/nit/2009/Ukraine-final/pdf> - Title from the screen.

Сверба Людмила Вікторівна

*студентка Рівненського державного
гуманітарного університету,
спеціальності “політологія”*

**Вплив “помаранчевої революції” на
політичну активність українців**

*В статті проаналізовано вплив
“помаранчевих” подій на політичну активність
українців. На основі моніторингових досліджень
проведено аналіз зміни активності громадян під час
та після “помаранчевої революції” та її значення
для подальшої розбудови демократії та*

формування громадянського суспільства в нашій країні. Висвітлено осівні наслідки “Майдану”.

Ключові слова: політична активність, “помаранчева революція”, демократія, громадянське суспільство.

Політична активність громадян – важлива складова демократизації будь якого суспільства, в тому числі й українського. Без підвищення рівня політичної активності громадян ні вивести економіку з кризи, ні закласти основи правової держави і громадянського суспільства неможливо. Революції змінюють свідомість суспільства, вони є механізмом переходу до нового рівня розвитку, є наступним етапом існування нації. Людство у своїй історії знало багато революцій, які приносили зміни – хороші чи погані. «Помаранчева революція» в Україні не виняток. Вона стала тим лакмусовим

папірцем, який підтвердив, що українці визріли до демократії.

Феномену «помаранчевої революції» та проблемі політичної культури суспільства після цієї події присвячені численні роботи вітчизняних і зарубіжних авторів.

Серед них необхідно відзначити дослідження російського політолога Г.Павловського, роботи українського професора Станіслава Кульчицького, різні публікації українських вчених – Ткаченка О., Мацієвського Ю. Паніної Н., Слабошпицького М., Поповича М., та інших [2, 3, 5, 7].

Методологічною основою даної роботи стало використання різноманітних методів, серед яких можна виокремити інституційний метод, історичний метод та метод порівняння.

Мета роботи - відштовхуючись від результатів моніторингових досліджень громадської думки, окреслити деякі особливості суспільно-політичної

активності громадян в Україні, зокрема в період «помаранчевої революції».

У листопаді-грудні 2004 року українці вийшли на Майдан, бо відчули, що настав час змін. Громадська мобілізація, як забезпечила перемогу «помаранчевої революції», позначила етап формування нових форм громадянської активності на шляху до створення громадянського суспільства. Загалом стало зрозуміло, що ця несподівана революція залишила глибокий слід в історії України як пам'ять про успішну політичну мобілізацію широких верств населення заради спільної мети, заради побудови демократії. Ці події стали виразною маніфестацією глибинного суспільно-політичного і культурного зрушення всього величезного посткомуністичного євразійського материка [2, с. 218].

Передусім необхідно зазначити, що «помаранчеві» акції протесту мали масовий

характер, що підтверджується даними соціологічних досліджень, що наводяться нижче.

«Чи брали Ви участь в акціях протесту в період «помаранчевої революції»? (2005, N=1800, %)

Брав участь у акціях в Києві	4
Брав участь у акціях в іншому місті (селі)	1
Допомагав учасникам мітингів (харчами, речами, грошми тощо)	3
Не брав участі	7

Водночас саме експертні, насамперед соціологічні, дослідження доводять, що потужний сплеск масової громадянської активності у період «помаранчевої революції» можна порівняти з ефектом «зірваної кришки» під дією тиску потенційної протестної енергії, яка накопичувалась в країні протягом останнього десятиліття Соціологічні моніторингові опитування, проведені з 1994 по 2004 рр., підтверджують суттєве наростання протестного

потенціалу суспільства, який складався з багатьох факторів економічного, соціального та політичного невдоволення населення існуючим станом речей у країні. Так, відповідаючи на запитання моніторингу «Що, на Вашу думку, краще – терпіти всілякі матеріальні труднощі заради збереження в країні порядку, миру та спокою чи у разі значного погіршення умов життя виходити на вулиці з протестом?», частина респондентів, які обрали шлях активного протесту, майже подвоїлася з 1994 р. і становила у революційному 2004 р. 42,1 % [9].

Цілком очевидно, що за своїм змістом новітня українська революція була революцією морально-світоглядною. Люди вийшли на вулиці і майдани не заради хліба і видовищ, а за правдою та свободою. Тобто, це була не стільки політична, скільки громадянська революція. Тому що спрямована на зміну ідейно-світоглядних і ціннісних орієнтацій громадян [5].

До виборів та революційних подій кінця 2004 р. (навіть у період політичної кризи початку 2000 – х років) українські громадяни у своїй переважній більшості були зорієнтовані на мирні, неагресивні способи обстоювання свої прав. Навіть у буремному 2004 р. такі традиційно-конвенційні способи громадсько-політичної активності як збір підписів під колективними петиціями та законні мітинги та демонстрації, у виборі респондентів на порядок переважали радикальні політичні кроки, як-от, погрози страйкуванню, бойкоти, несанкціоновані мітинги, голодування захоплення будівель чи блокування шляхів сполучення. А статична більшість, що становила понад третину респондентів цього опитування, взагалі вважала, що жоден із способів (мирних чи радикальних) не був ефективним та допустимим такою мірою, аби вони брали в ньому участь [9].

Одним із найбільших досягнень «помаранчевої революції» є те, що в Україні започатковується

публічність політичних процесів. Зважаючи на відносну об'єктивність ЗМІ, важливим завданням постреволуційного державотворення є виховання політичної свідомості і правової культури громадян шляхом пропаганди національних ідей, відродження державницьких цінностей [5].

Події «помаранчевої революції», що переломили адміністративний «сценарій» президентських виборів в Україні наприкінці 2004 року, породили істотні зміни в масовій свідомості. В опитуванні початку 2005 року було зафіксовано значне підвищення рівня демократизації масової свідомості щодо групи показників, передусім у політичній і морально-психологічній сферах. Найпомітніше на початку 2005 року зросли довіра до президента, уряду, Верховної Ради, до інституту багатопартійності, партій та партійних лідерів; зміцніло усвідомлення власної політичної ефективності – впевненості в тому, що пересічні громадяни можуть впливати на політичні процеси,

які відбуваються в країні; підвищився соціальний оптимізм – очікування й упевненість у тому, що ситуація в країні в майбутньому покращиться.

Однак революційні очікування, сподівання та ілюзії не витримали постреволюційних реалій – відновлення застійних тенденцій, які призвели до зворотних настроїв в українському суспільстві. Результати опитування, проведеного через рік (одразу після парламентських виборів у квітні 2006 року), продемонстрували повернення демократичних настанов і настроїв населення на «відправні позиції» початку 2004 року. Зрештою, виявилось, що помітні поліпшення проявилися лише як тимчасові «сплески» демократичних настроїв [3].

Рівень політичної і громадянської активності населення, окрім участі в революційних подіях, за даними моніторингу, й далі залишився низьким. Не отримавши очікуваного «все й одразу», населення розчарувалося в ефективності нової влади.

У результаті позитивні зміни у процесі демократизації, поштовхом до яких стала «помаранчева революція», за рік зійшли нанівець, тобто все повернулось до початкового рівня початку 2004 року. І політична активність, яку громадяни виявили в період «помаранчевої революції», навряд чи вплине на подальшу демократизацію суспільства, якщо політичне життя і далі здійснюватиметься без участі пересічних громадян. «Майдан» матиме сенс лише тоді, коли це не буде «разова» акція протесту, а коли українці активно та постійно впливатимуть на політику своєї країни [6, с. 40].

Проте якими б не були події, завжди вони матимуть і позитивні наслідки. Зокрема до позитивних наслідків «помаранчевої революції» можна віднести:

1. намагання суспільства створити громадянське суспільство;
2. завоювання свободи слова, політичних та громадянських свобод;

3. вільне виявлення настроїв опозиції;
4. зростання самосвідомості українського етносу;
5. політичний плюралізм.

Таким чином, особливістю української політичної ситуації останнього десятиліття було те, що тенденції зростання протестного потенціалу суспільства до часу ще не досягла рівня масової готовності та практичної здатності громадян обстоювати свої права та законним способом активно тиснути з цією метою на владу. В країні зберігався стійкий посттоталітарний синдром неможливості захисту громадянами своїх прав перед державою та неефективності суспільного впливу на владу. Отже, в реальній суспільній ситуації фактори протестного потенціалу та активності громадян з його особливостями формування в Україні не є ізольованими один від одного, а перебувають у складній взаємодії [9].

Можна сміливо сказати, що основні зміни, які принесла «помаранчева революція» далеко нематеріальні. «Майдан» приніс нам упевненість у власних силах, тепер ми готові захищати свої громадянські права. Він довів, що народ, нація все таки є головним джерелом влади і нам, лише нам вирішувати долю нашої країни, що у силах кожного з нас змінити власне життя, вибороти власну свободу, власні права. Політична культура українського народу після «помаранчевої революції» набула нових рис. Загалом нація стурбована станом суспільно-політичного життя в Україні, цікавиться проблемами політики, але простежується недооцінювання політичного чинника, як чинника виникнення і розв'язання соціально-політичних конфліктів.

Список використаних джерел та літератури

1. Попович М. Перед вічним Майданом [Текст]/ засн. Український Науковий Інститут

Гарвардського Університету; голов. ред. Грабович Г.
– 1997. – Київ, 2005. - № 3.

2. Кульчицький С. Помаранчева революція [текст] / К.: Генеза, 2005. – 368 с.

3. Ткаченко О. Розбудова України після Помаранчевої революції [Текст] / засн. Міжрегіональною Академією управління персоналом; голов. ред. Дмитренко Г. А. – 1991. - Київ, 2007. - №3.

4. Політична наука в Україні: стан і перспективи: матеріали всеукраїнської наукової конференції (Львів, 10-11 травня 2007 року) [текст] / Укл. Поліщук М., Скочиляс Л., Угрин Л. – Львів, ЦПД, 2008. - 308 с.

5. Політичний менеджмент [електронний ресурс]: Мацієвський Ю. „Помаранчева революція” крізь призму міждисциплінарних соціальних досліджень/ / засн. Український центр політичного менеджменту, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН

України; голов. ред. Толстоухов А.В. – 2001. – Київ, 2005. - № 6 (15). – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=48&c=1020>. – Заголовок з екрана.

6. Політичний менеджмент [електронний ресурс]: Медвідь Ф. Українська національна ідея як детермінанта державотворчих процесів / засн. Український центр політичного менеджменту, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України; голов. ред. Толстоухов А.В. – 2001. – Київ, 2005. - №1(10). - Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=48&c=1020>. - Заголовок з екрана.

7. Слабошпицький М. Пейзаж для помаранчевої революції. Хроніка-колаж.[Текст]. – К., 2005. – 260 с.

8. Степаненко В. Революція як констеляція: національні особливості громадянської активності. [електронний ресурс] – Режим доступу <http://www.i->

soc.kiev.ua/institute/1-stepanenko.pdf. - Заголовок з
екрана.

Селіна Ксенія Андріївна

студентка Одеського національного
університету ім. І.Мечникова
спеціальності “політологія”

**Раціоналізація політичної взаємодії як
засіб подолання кризи та умова
модернізації в Україні**

Стаття присвячена вивченню кризових явищ в українському політичному полі. Наявні в українському політикумі кризи легітимності і участі гальмують модернізаційні процеси політичної системи. В ході дослідження було доведена і обґрунтована необхідність трансформації політичної взаємодії на

фундаментально нових, раціональних принципах.

Ключові слова: криза, модернізаційні процеси, раціоналізація, раціональність, політична взаємодія.

Перманентні кризові явища у політичному полі нашої країни обумовлюють необхідність модернізації політичної системи на принципово нових засадничих принципах. Раціоналізація політичної взаємодії як основа модернізації суспільства представляє комплекс практичних заходів із забезпечення трансформації політичної системи України, що й обумовлює актуальність обраної теми.

Модернізаційні процеси досліджували такі зарубіжні вчені, як Е. Гідденс, Р. Інглехарт, Е. Тоффлер, П. Штомпка, С. Хантінгтон, Й. Тернборн

та Е. Д. Кінг. Серед вітчизняних дослідників можна виділити комплексні ґрунтовні праці М. Пірен, М. Михальченка, В. Холода, В. Горбатенка та ін. Роль раціональності у процесі модернізації досліджувалась такими українськими авторами як О. Білокобильський, Б. Гаврилишин, Д. Сепетий, Д. Яковлев та ін.

Основою даного дослідження виступає інтерпретативна парадигма соціальних та політичних наук. У її межах осягнено особливості модернізаційних процесів українського політичного простору. Для комплексного дослідження процесу модернізації використовувався також метод системного аналізу.

Нагальні модернізаційні процеси сучасної політичної системи складаються із наступних елементів:

- поява вільно конкуруючих політичних організацій (партій), що «покривають» своїм

впливом все розмаїття функціональних сфер суспільства, здатні представляти політичні настрої, інтереси та експектації страт населення;

- становлення та розвиток широкого спектру неполітичних структур, громадських організацій. Саме наявність таких структур визначає зрілість громадянського суспільства в державі. В Україні можна простежити деформаційну непропорційність між політичною і неполітичною сферами, яка доповнюється тотальною політизацією суспільства, що створює ілюзію громадянського суспільства;
- розширення виборчих прав та розвиток вільних мас-медіа, формування опозиції (парламентської та непарламентської) як важливого чинника раціоналізації прийняття політичних рішень у процесі модернізації;

- наявність політичної системи, що акумулює вимоги різних соціальних груп. Головне завдання її – створення балансу між акумулюванням на вході та реалізацією цих вимог на виході;
- формування раціонального бюрократичного апарату. Треба зауважити, що сучасній українській політичній системі не бракує бюрократичного апарату, проте питання його раціональності залишається відкритим у нашій країні вже майже 20 років.

У цьому контексті показовим є вже просте порівняння кількісного складу декількох українських урядів. Так, у 2005-2006 році уряд нараховував 14 міністерств, троє віце-прем'єрів. А у постпомаранчевий період ситуація змінилась. Уряд М. Азарова складається із семи віце-прем'єрів та налічує 21 міністерський портфель.

Український науковець В. Холод вважає, що «в тлумаченні ідеологів теорія політичної модернізації нашоюхує на інституціональні кризи, кризи легітимності та кризи участі» [9]. В цьому випадку необхідна модифікація політичної системи, відмова від монополізації політичної влади в руках однієї чи декількох впливових груп.

Криза легітимності являє собою розбіжність у думках щодо функціонування політичного поля збоку влади та соціальних верств. Саме внаслідок незадоволення експектацій останніх минула влада втратила довіру більшості громадян.

Криза участі виникла через зростання кількості суб'єктів політики, що конкурували із політичними лідерами за владу – звідси з'явилося незадоволення плюралістичних інтересів соціальних верств. До управління

може прилучитися або маргінальна еліта, або може виникнути явище встановлення штучних перешкод на шляху до влади [9]. Політична модернізація, вважає М. Михальченко, можлива в Україні тільки після подолання політичної кризи, коли політична еліта отримає підтримку «знизу» та «ззовні» для кардинальних політичних реформ [5, с. 57].

На думку В. Горбатенка, кризові явища в українській політиці можуть виникати і внаслідок «постмодернізації», яка визначається як сучасна, досконаліша форма модернізації, передбачає перехід від традиційного суспільства до постсучасного. Різницю між постмодернізацією і модернізацією складає переорієнтація її завдань в контексті суспільно-політичної ситуації в сучасному світі. Потребу в такій переорієнтації зумовлюють наступні чинники: - зростання ролі симуляцій дійсності у засобах масової інформації; - велика кількість

політичних суб'єктів; - політизація економічної еліти України; - домінування тотального плюралізму, утвердження нігілізму й міфологізації дійсності в суспільно-політичній практиці; - зниження ступеня довіри суспільства до бюрократії; - криза політичної легітимності; - зниження значимості наукового авторитету; - виникнення груп населення (переважно молоді) із новими формами поведінки, які означають відхилення від усталених традиційних норм [3, с. 3].

Відповідно, змін зазнають й рефлексії щодо раціоналізації суспільних відносин — від опозиції «раціональне — ірраціональне» до плюралізації раціональності. Це означає, що ірраціональному протиставляється вже не всеохоплююча універсальна раціональність, а специфічні форми раціональності, що існують як смислові, регулярні взаємозв'язки в різних соціальних просторах: від державних інституцій до повсякденного життя [4].

В умовах модернізації загострюється конфлікт між індивідуальною та суспільною раціональністю. Індивід може раціонально діяти у своїх власних інтересах («має мотив до торгів»), але це не призводить до раціоналізації суспільства. У посткомуністичній реальності складається інша ситуація: відтворення соціальних практик, що стали нормою у радянському суспільстві, заважають становленню стратегічної взаємодії для реалізації суспільних інтересів.

Таким чином, особливість сучасної кризової ситуації полягає у тому, що саме дезорієнтація в ціннісних орієнтирах у посткомуністичному суспільстві звужує простір раціональності та не дозволяє говорити про ефективність управлінських рішень.

Список використаних джерел та літератури

1. Горбатенко В. Постмодерн і трансформація ціннісної основи людського буття [Текст] / Горбатенко В. // Політичний менеджмент. - 2005. - № 1 (10). - С. 3-13.

2. Михальченко Н. Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы? [Текст] / Н. Михальченко. – Киев, 2001. – С. 57-80.

3. Холод В. Політична модернізація. Згусток протиріч. [Електронний ресурс] / В. Холод // Політичний менеджмент. - №5(20). – 2006. – Режим доступу:

<http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=63&c=1400>. – Заголовок з екрану.

4. Яковлев Д.В. Політична взаємодія як комунікативний процес : медіатизація, демократизація, раціоналізація [Текст] / Д.В. Яковлев. – Одеса : Астропринт, 2009. – 288 с.

Сіменіхіна Марина Геннадіївна

студентка Одеського національного

університету імені І.І. Мечникова,

спеціальності “політологія”

**Політична опозиція в Україні: загроза чи
розвиток демократії?**

Аналізується сучасний стан трансформації політичної опозиційної діяльності в інституційну форму, обґрунтовується необхідність розвитку «тіньового уряду» як партійного органу опозиційної партії та механізму забезпечення депутатської відповідальності.

Ключові слова: політична опозиція, інституалізація, «тіньовий уряд», демократія

Питання діяльності політичної опозиції цікавить в нашій країні багатьох науковців, законотворців, журналістів та інших небайдужих громадян нашого суспільства. І кожен з них намагається розкрити її особливості та виробити найкращу та найраціональнішу модель її функціонування. В політичній науці багато праць присвячено цьому питанню в основному у зарубіжних вчених, вони виробили основні поняття, види та моделі прояву опозиційної діяльності. Класичними в цій сфері є праці Р.Даля, Дж.Сарторі, Р.Паннета. Проте вітчизняні науковці також намагаються своїми доробками доповнити науковий фонд та збагатити знання про цю сферу політики.

Актуальність даної теми можна процитувати словами відомого американського транзитолога Д. Растоу: «Довіра до демократії буде зростати

особливо динамічно, якщо в перші ж десятиріччя існування нового режиму в управлінні державними справами зможе брати участь широкий спектр політичних течій – або шляхом об'єднання у різного роду коаліцій, або по чергово змінюючись у ролі уряду та опозиції...» [4, с. 7-8]. Ми вже на другому десятиріччі незалежності, проте ми не можемо нормально проаналізувати стан нашої демократії в тому вигляді, в якому вона представлена, адже той безформений плюралізм, який демонструє наш політикум не підпадає під жодні правила, закони, вироблені для перехідних суспільств. Цей період нашої державності потребує активного нарощування потенціалу як країни в цілому. Це вдається за умови здорової конкурентності, і в першу чергу в політичній опозиційності. Проблемність і цього аспекту нашої політики завжди його актуалізує, особливо в постпомаранчевий період. Адже ми розуміємо, що хоч ніякої революції і не відбулось, проте наша політика змінила свій вигляд з часу

президентства Л.Кучми, який практично не знаходив місця для оцінок опозиції, а сама її діяльність ототожнювалась з руйнацією незалежної держави.

Дієва та виражена в інституційній формі політична опозиція – це дуже актуальна тема для нашого політичного поля, вирішення якої дозволить вступити на новий рівень політичних відносин, а також забезпечить функціонування механізму відповідальності, що є одним з ключових моментів як в діяльності політичної опозиції, так і в діяльності владних структур.

Метою статті є обґрунтування інституційної форми української опозиційної діяльності. Визначення перспектив існування такого інституту за наших політичних умов.

Вивчаючи теоретичні роботи західних вчених про опозицію та практичну діяльність політичної меншості (а саме таке визначення частіше можна зустріти в західних демократіях), ми маємо уяву про таку співпрацю між обраною більшістю та

легальною меншістю. Тому нам не потрібно видумувати щось особливо нове, проте бачиться можливим дослідити ті моделі, що вже існують та вибрати ті риси, які можливо реалізувати на теренах української політики. Задавалося б, що це не викликає труднощів, проте перепороною стає саме наша політична культура, яка не передбачає гри за правилами, а радше – гри з правилами. Теорія, що розробляється реально на практиці майже не втілюється. Можна сказати, що це не лише наша проблема, про неї писали вже давно. Як говорив Альбер Сорель, «це одвічна дискусія між тими, хто уявляє, що світ буде відповідати їх політиці, і тими, хто намагається, щоб їх політика відповідала реаліям світу».

Виходячи з практики, ми бачимо, що опозиція, виконуючи як її позитивні функції для становлення та впровадження демократії, може стати також і дестабілізуючим фактором для політичної системи, що вже не є її суттю. В цьому проявляється загроза

для демократії, коли втрачається пульс і опозиція не виконує контрольної функції за діяльністю влади, а стає конфліктогенним фактором, який в певний момент призводить до руйнації напрацьованого попередниками. Ми повинні розуміти, що опозиція, отримавши владу не може та не повинна змінювати систему в якій працювала попередня влада, тоді вона виявляється антисистемною чи структурною. Так називає її Даль [1]. Така опозиція не вирішує проблем влади, а змінює її у своєму вигляді. Питання структурних опозицій відчутно торкнулося країн пострадянського простору. Республіки просто одна за іншою стали підпадати під діяльність такої форми опозиції. Це зрозуміло, адже на всьому цьому просторі ніколи і не було сталих традицій опозиційності і незалежність провокує бурхливу реакцію на діяльність влади, що виливається у різного роду «революції». Україна не стала винятком серед них.

«Помаранчева революція» стала опозицією за виглядом структурною, проте за своєю суттю підвидом неструктурної опозиції, яку Паннет охарактеризував як поєднання кар'єристської та політично-зацікавленої опозиції [3]. Лідери політичних партій, що прийшли до влади не стали змінювати сталих владних відносин, проте вони стали поштовхом для демократизації політичного режиму.

Лояльність системі, яку проявила нова влада стала її вадою, адже вона стала неспроможною до введення фундаментальних змін. Тут постала проблема невідповідальної опозиції, яка вдалася до нереалістичних обіцянок та не змогла їх реалізувати, що дуже похитнуло суспільну прихильність до неї та виявилось негативним аспектом вже після приходу до влади. Проте велика кількість партій, які також не виконують своїх обіцянок вже стала нормою для нашого суспільства і не надто здивувало політологів. Це ще раз підтверджує думку Дж.Сарторі, що

відповідальна опозиція та збільшення кількості партій є обернено пропорційними [3, с. 54].

Повертаючись до питання змістовного навантаження політичної опозиції, можна навести цитату відомого німецького дослідника Г.Оберройтера щодо критерію системності опозиції: «Не всякий опір можна назвати сьогодні політичною опозицією, а тільки політичну протидію, де функціонують добре організовані суб'єкти з конкретними політичними вимогами або навіть програмами, що містять одночасно високий альтернативний і протестний потенціал, спрямований проти політики діючої влади. Таким чином, про цивілізовану опозицію можна вести мову тільки тоді, коли суперечності між більшістю та меншістю ґрунтуються на фундаментальній єдності по цей і другий бік альтернативи і не ставлять під загрозу основу конституційної, політичної та правової систем» [3, с. 134].

Тому правова сторона питання повинна відображати повну картину меж діяльності політичної опозиції. Система політичних інститутів в Україні формується не впродовж довгого історичного періоду, як це відбувалось в західних демократіях, але протягом короткого історичного проміжку, сповненого доволі непростих подій. Тож будують ці інститути на багато швидше, намагаючись враховувати і досвід, і помилки, і достоїнства інших систем. Формалізація процедур, що дозволять парламентській меншості отримувати доступ до урядової інформації, не бути відстороненою від консультацій під час кадрових призначень, до якоїсь міри контролювати бюджетні процеси тощо, в будь-якому вигляді буде корисною.

Позитивним зрушенням щодо можливої діяльності політичної опозиції стали законопроекти, які поступили на розгляд до Верховної Ради під час її п'ятого скликання. Вони представили різні варіанти функціонування опозиції, проте спіралися

на одну модель – вестмінстерську. Авторами проектів законів були представники Партії регіонів та члени Блоку Юлії Тимошенко. Протистояння цих партій відбувається в досить гострій конфронтаційній формі, нерідко взаємовиключаючого характеру, це достатньо заважає співпрацювати в парламентській діяльності. За характером терпимості до уряду, гадаю, що їх можна віднести до напівволяльних. Х.Лінц зазначає, що вона не має чітко вираженої позиції – від неприйняття існуючого режиму і прагнення змінити його до принципової згоди з основними стратегічними настановами режиму за наявності деяких розходжень тактичного характеру [2, с. 164].

Під інституалізацією парламентської опозиції ми розуміємо підвищення її ролі в організації та діяльності парламенту, яке ґрунтується на комплексіві нормативно-правових актів (процедурного характеру) та суто політичних

факторів. Перевага другого фактора в діяльності опозиції - безумовна та сильно впливає на характеристику її діяльності. Ми розуміємо, що коли в опозиції перебувають почергово Блок Юлії Тимошенко чи Партія Регіонів – це дві різні опозиції, які обирають різні методи своєї діяльності, які нерідко стають непередбачуваними, адже вага самої Юлії Тимошенко і її амбіцій в її Блоці дуже важлива, тоді як Партію Регіонів ми ідентифікуємо за великими бізнесовими колами та економічно вигідною собі політикою. Тому в молодих демократіях частіше акцентують увагу саме на інституалізацію опозиції в правовому аспекті, адже як впливає з практики українського парламенту відносини між основними внутрішньо парламентськими угрупованнями залишаються вкрай напруженими. І забезпечення саме правової сторони, тобто формального інституту гарантуватиме захист інтересів меншості. Погоджуючись з висловлюванням С.Рябова, що

інституційований статус парламентської опозиції є однією з гарантій урахування потреб усіх сегментів сьогоденного суспільства [5].

Проблема постає в тому, що маючи одну з найдемократичніших Конституцій в Європі, ми не притримуємось її та на усіх рівнях відбувається її порушення. Що ж стосується законопроектів, які регулярно подаються до Верховної Ради, то вони або мають рамковий характер та великого впливу на процес творення політичної парламентської опозиції не мають, або пропонують для членів опозиційної діяльності досить широкий спектр прав, майже ігноруючи обов'язки. Аналіз законодавчих актів дозволяє стверджувати, що права політичної меншості вже досить добре прописані в інших нормативних документах та дозволяють проводити конструктивну роботу як для опозиції, так і для депутатів владної партії. Тобто навіть питання самого окремого закону, який би закріплював права політичної меншості ставиться під питання, адже

навіщо нам дублювання вже існуючих положень? Опозиційного депутата ніхто не позбавляє гарантованих законом йому прав та обов'язків. Головним питанням стабільної та ефективної опозиції виступають повне інформаційне забезпечення, яке дозволить бути компетентною опозиції та вибудувати альтернативні програми, а також фінансування опозиційної діяльності, яке прописане в основному для альтернативного уряду, проте не досить чітко фіксує суть цього формування. Адже «тіньовий уряд» - це повинен бути лише консультативно-дорадчий орган та насамперед інструмент розвитку самої партійної політики, а не формальний секретаріат, який буде фінансуватись з бюджетних коштів.

«Тіньовий кабінет» є плідотною формою існування парламентської меншості, адже фракція отримує можливість перевірити спроможність того чи іншого політика та його відповідність майбутній посаді; отримує механізм стратегій та презентацій

власної позиції та спонукатиме уряд до її врахування, зміцнить внутрішньопартійну дисципліну, не втратить компетентності та кваліфікації за період не при владі, зможе виборцям ефективно доносити свої позицію, що буде позитивно відбиватися на стані самого політичного процесу в державі.

На перший погляд утвердження демократичних засад через почергову зміну опозиційних партій в нашому парламенті складає позитивне враження, проте цей процес проходить з великими ускладненнями. Низький рівень громадської свідомості та при нашій мультипартійності дуже малий відсоток членів політичних партій дозволяють керівництву країни легко впроваджувати свою політику без сильного опору з боку інших політичних партій, які в свою чергу не опираються на підтримку населення.

В нас немає часу еволюційним шляхом будувати інститути парламентаризму, тому що тоді ми, не

використовуючи набутки сучасних демократій, проте постійно з ними контактуючи з різних питань від політики до економіки, залишимося поза сучасним політичним процесом. Взаємопраця, а не ворожа конфронтація – це головне, що вимагається від сучасних політиків. Адже постає велике питання навпроти слова демократія в нашій країні, тому що ілюзорність, незібраність та невизначеність самої політичної опозиції не дозволяють говорити про демократизацію політичної сфери, що породжує ілюзії навколо всього процесу демократизації держави.

Останнім нововведенням, що безпосередньо стосується діяльності та відповідальності опозиції в нашій країні стало рішення Конституційного Суду України щодо формування коаліційної більшості і можливості входження до неї окремих депутатів від 6 квітня 2010 року. Таким чином, держава легітимізувала механізм депутатської невідповідальності, адже тоді не може йти мови ні

про яку окрему чітко виражену опозицію. Адже з кого ми будемо питати про впровадження політики держави (адже наша виборча система пропорційна)? Нівелюються всі напрацювання законопроектів щодо політичної опозиційної діяльності. Хоч наша республіка є парламентсько-президентською, проте фігура президента й досі залишається важливою та бажаною, тому що, аналізуючи наших президентів-попередників та нині діючого, ми спостерігаємо значний вплив президента на стан як зовнішньої, так і внутрішньої політики. Складається враження, що за президентства Віктора Януковича державі не потрібно сильної компетентної опозиції, адже «розмивання рамок», яке відбудеться в парламенті призведе тільки до цього.

Судова система, яка нерідко ставала в центрі усіх новин ще раз сильно вплинула на політику в державі та заявила про піддатливість політичній системі. Тому перспектива існування інституту парламентської опозиції в найближчому

майбутньому видається туманною, а з огляду на останні події і не передбачуваною.

Список використаних джерел та літератури:

1. Даль Р. Політичні опозиції у західних демократіях [Текст] / Р.Даль – Харків: Каравела, 2002. – 216с.

2. Матвеев С.А. Современный словарь по политологии [Текст] / С.А. Матвеев – Мн.: Книжный дом, 2004 – 384с.

3. Политология [Текст] / [хрестоматія; сост. проф. М.А. Василик]. – М.:Гардарики, 2000 – 843с.

4. Растоу Д.А. Переходы к демократии: попытка динамической модели/ Д.А.Растоу [Текст] // Полис.- 1996. - №5. – с.5-15

5. Рябов С. Опозиція як джерело альтернативної політики [Текст] / С. Рябов// Вибори та демократія. – 2005. - №4 (6). – с.8-18

Титова Владлена Сергіївна

*студентка Дніпропетровського національного
університету ім. О.Гончара,
спеціальності “політологія”*

**Трансформація політичного режиму в
Україні після президентських виборів 2010 року:**

“повернення до авторитаризму” – міф чи реальність?

Проблема подальшої трансформації політичного режиму України є універсальною для сучасної української політичної науки. Особливої актуальності ця проблема набула після перемоги В.Ф. Януковича на президентських виборах 2010 року та формування нової коаліції у Верховній Раді України, коли постало питання про можливість повернення політичного режиму в Україні до авторитаризму. Стаття присвячена розгляду можливостей встановлення в Україні авторитарного політичного режиму.

Ключові слова: авторитаризм, неопатримоніальна поліцентричність, президентська республіка, регіональний розподіл еліт.

Дослідження політичного режиму України та прогнозування його подальшого розвитку ведеться вітчизняними та закордонними науковцями з моменту отримання нашою державою незалежності. Тим більш цікавим є питання як трансформується політичний режим після обрання В.Ф. Януковича Президентом України. Це обумовлено тим, що можливість зміни політичного режиму в країні зазвичай виникає після певних важливих, межових подій, наприклад, таких як вибори Президента. Особливо прогнозуванню зміни політичного режиму в Україні посприяло те, що крісло глави держави зайняла людина, яка на минулих президентських виборах виступала як наступник Л.Д. Кучми, режим якого кваліфікують як близький до авторитарного, або як одну з форм авторитарного.

Слід зазначити, що існує дуже багато теорій, які по різному кваліфікували політичний режим України, який склався у 1994 – 2009 рр. : гібридний (Г. Шипунов, Ю. Мацієвський), олігархічний (Г.

Коржов), неопатримоніальний (О. Фісун, С. Шуляка). Кожна має свої особливості, але усі вони сходились в одному – в Україні існує загроза повернення до «кучмізму». Зараз відбуваються значні зміни в керівництві нашої держави, сформовано практично однопартійний уряд, тому знову набуває актуальності питання про загрозу переходу до авторитарного правління. Виходячи з цього, метою нашої роботи є детальний розгляд можливості трансформації політичного режиму України в напрямку авторитаризму після обрання нового Президента, перші кроки якого, на думку експертів, були спрямовані на посилення президентської влади.

Необхідно відзначити, що через невеликий строк, який пройшов з дня оголошення В.Ф. Януковича Президентом України, ця проблема мало представлена в науковому дискурсі. Серед нечисленних досліджень слід відмітити роботи Сергія Грабовського та Олександра Мотиля.

В своїй роботі ми будемо виходити з того, що в Україні зараз існує режим неопатримоніальної поліцентричності, який, на думку С. Шуляка, сформувався після «помаранчевої революції». Неопатримоніалізм можна визначити як специфічне поєднання формальних інститутів сучасної держави, що будуються на раціонально-легальних засадах, з традиційними (патримоніальними) формами персонального правління. Тобто держава управляється фактично як приватне володіння правлячих груп, які використовують її інститути як джерела власних прибутків.

Режим неопатримоніальної поліцентричності є перехідним від авторитаризму до демократії: існують формальні інститути останньої (розподіл на три гілки влади, всезагальні вибори та ін.), але фактичного втілення демократичних принципів на практиці не має. Всі три гілки влади знаходяться під контролем правлячої групи та ФПГ, що за нею стоять. Нещодавно ми мали змогу спостерігати

підтвердження цього тезису, коли Конституційний Суд України прийняв рішення, що визнає законним створення коаліції окремими депутатами, а не партіями. Це було зроблено для того, щоб надати змогу пропрезидентській партії створити коаліцію в Верховній Раді. Хоча, необхідно відмітити, що не дивлячись на рішення суду серед значної частини населення та владної еліти законність існування цієї коаліції стоїть під дуже великим питанням, тому вона не має карт-бланшу на суттєві реформи в країні. Але все ж таки зараз влада повністю зосереджена в руках одного елітного угруповання, політичним представником якого є Партія Регіонів. А це змушує деяких дослідників говорити про можливість встановлення в Україні авторитарного політичного режиму. Взагалі, режим неопатримоніалізму може або трансформуватися у демократію, або повернутись до авторитаризму, або ж існувати далі як національна модель політичного режиму в Україні.

Слід сказати, що сьогодні неопатримоніальні еліти України перебувають у стані пошуку моделі консолідації режиму. Причому цей пошук супроводжується процесом реструктуризації й консолідації патронажно-клієнтарних мереж на основі поліцентризму і відповідного перерозподілу ресурсів. Цей процес проявляється в переходах політиків з одного табору до іншого, «кадрових війнах» навколо ключових державних установ, створенні нових партійно-політичних проектів тощо. Все це має на меті забезпечення, з одного боку, політичного домінування, а з іншого – сприятливих позицій у боротьбі за ще не приватизовані частки державного майна (конфлікти навколо земельних аукціонів і приватизації потужних промислових підприємств). Підтвердженням неопатримоніального характеру цих процесів є зневаження провідними політичними акторами формальних правил гри (Конституції та законів), що призводить до блокування діяльності окремих державних

інститутів, до “тінізації” української політики. [5, с. 151-153]

Загроза встановлення авторитарного режиму напряму пов’язана з поверненням України до президентської республіки, що обумовлюється наступними факторами:

1. При цій моделі Президент постає як єдиний представник народу. Існує небезпека, що Президент розглядатиме свою політику як віддзеркалення народної волі, а політику своїх опонентів - як злі підступи, які спрямовані на захист вузьких інтересів. Звичайно, подібне ототожнення лідера і народу має деякий популістський відтінок і може навіть стати джерелом сили. Це також може призвести до відмови визнати обмеження свого мандата.

2. Саме Президент володіє найширшими повноваженнями в державі, а отже має змогу проводити в життя всі свої рішення та контролювати діяльність всіх гілок влади в державі.

3. Опозиція немає умов для повноцінного функціонування. Президент очолює абсолютно незалежний орган і говорить з членами парламенту, висуваючи при цьому свої власні умови. Опозиція не має ніяких умов для критики. У президентських режимах невизначеним є положення лідерів опозиції, які взагалі не можуть займати жодні державні пости і не мають ніякого статусу [3].

Все це в сукупності сприяє концентруванню всіх важелів влади в руках однієї політичної сили, представником якої є Президент.

На нашу думку, повернення до президентської моделі в Україні навряд чи відбудеться. Це обумовлено декількома чинниками.

По-перше, на заваді поверненню до авторитаризму стане регіональний характер розподілу еліти України. На українському владному Олімпі відбувається постійна конкурентна боротьба між регіональними групами за владні місця. У процесі цієї боротьби кожна з груп звертається до

свого виборця з критикою на адресу конкурента, що не дає змогу створити повністю закриту від суспільства еліту, яка б могла спокійно зловживати владою. А. Зоткін називає таку систему стримувань та противаг «регіонально-конкурентною» [2]. Одна з регіональних груп, що знаходиться в опозиції, постійно контролює та висвітлює в ЗМІ діяльність провладної регіональної групи. Не слід забувати і про існуючу в Україні конкуренцію олігархів. Така конкуренція може служити гарантом створення політичних альтернатив, принаймні у вигляді тієї ж опозиції. Адже бізнес-елітній стороні, яка програє, буде не вигідна повна узурпація влади, бо це створюватиме занадто великі ризики не тільки для політичного майбутнього окремих партій та їх лідерів, але й для бізнесу конкретних осіб [1]. Все це зумовлює неможливість формування єдиного центру, який зможе встановити авторитарну владу, навіть якщо у більшості населення існують авторитарні настрої. Для встановлення авторитаризму важлива

наявність єдиного політичного простору, який в Україні просто неможливо утворити.

По-друге, український народ та еліта вже відчули «смак свободи», що настала після «помаранчевої революції». Помаранчева революція та п'ятирічне президентство Віктора Ющенко дали українському населенню силу та впевненість у собі, яких йому не вистачало до 2004-го, зміцнили жваве громадянське суспільство з професіоналів, інтелектуалів, студентів і бізнесменів без страху перед владою. Демократичні інститути хоча й не сприймаються як щось цінне, але їх зникнення більшою частиною населення буде відчуватися як втрата. Та й взагалі, в Україні відсутні тривалі соціально-політичні практики «сильної руки». Український народ завжди ворожо ставився до будь-якої влади. Не слід також забувати й про особливості національного характеру українців, які можна визначити відомою приказкою: «Де два українця - там три гетьмани». Вірність цього виразу

підтверджується всією історією нашого народу, починаючи з Київської Русі.

По-третє, ускладнює появу авторитаризму і відсутність концептуальних ідей, які б змогли об'єднати усе населення держави. Однією з характерних ознак авторитаризму є наявність домінуючої ідеологічної платформи [4]. Україна впродовж своєї незалежності так і не виробила чіткої державної ідеології та чіткого визначення, що ж є українською національною ідеєю.

Регіонально поділеною є не тільки еліта, але й населення. Різні частини українського суспільства мають різний цивілізаційно-культурний шлях розвитку. Через це у Сходу та Заходу різні герої, різна історія, а точніше - різне сприйняття української історії. Населення поєднують лише спільні проблеми у різних сферах буденного життя. Буде дуже складно знайти цінності або ідеї, які б змогли консолідувати українське суспільство. А без цього не можливе встановлення авторитарної влади,

бо хто б не прийшов до влади, частина суспільства не визнаватиме його за свого, а отже, це міститиме, може й прихований, проте все-таки потенціал спротиву. Для того, щоб успішно реалізувати план авторитарного управління необхідно, щоб авторитарного лідера любив народ. Але в Україні це практично неможливо: того, кого будуть любити на Заході, того точно не будуть любити на Сході.

По-четверте, ані Заходу, ані Росії не вигідно встановлення в Україні авторитарного режиму. США та Європа зацікавлені в поширенні демократизації та ліберальних ідей на якомога більшу кількість країн світу. Особливо це стосується України, яка займає важливе геополітичне положення. Через встановлення демократичного режиму в Україні, Захід, а точніше – США, розраховує поширити демократичні тенденції на Російську Федерацію та закріпити своє домінування в Європі. Росія в свою чергу також зацікавлена в тому, щоб Україна продовжувала перехід до демократії, який невідомо

коли скінчиться. Нашому північному сусіду вигідно мати слабку, постійно перебуваючу у політичних кризах Україну. По-перше, це використовується в російській пропаганді, щоб виправдати жорсткий політичний режим РФ, показуючи на прикладі України всі «жахливі» наслідки демократизації. По-друге, слабкою українською владою легше маніпулювати, нав'язувати свої умови політичної гри. Отже, і західні держави, і Російська Федерація зацікавлені в збереженні в Україні демократичних тенденцій. А в умовах глобалізації, це є дуже вагомим чинником.

По-п'яте, завдяки цій же глобалізації, в Україні існує відкрите суспільство, що обумовлено поширенням Інтернету та відкритими кордонами. Якщо суспільство є відкритим, то дуже важко встановити жорсткий авторитарний режим. Опозиція режиму може спокійно виїжджати за кордон та повертатись в Україну, відкрито вести дискусії, спілкуватись через Інтернет, кордони

відкриті для представників різних міжнародних організацій, які зазвичай є прихильниками демократичних режимів. Закрити кордони та заборонити Інтернет в Україні сьогодні просто неможливо.

По-шосте, в державі відсутня сильна бюрократія та апарат примусу, без яких авторитарний режим не може існувати. Без цих двох інститутів неможливо забезпечити повний контроль у державі, який потрібен при авторитаризмі. Швидко розвинути та реформувати бюрократичний апарат та силові органи не вийде, на це необхідний час, і знову ж таки, єдиний політичний простір, консолідоване суспільство та еліта.

Отже, як ми бачимо, зараз в Україні існує ряд чинників, які стоять на заваді встановленню авторитарного політичного режиму в державі. Цікавим є те, що саме такі фактори як «поділ України на Захід та Схід» і відсутність державної ідеї, що зазвичай визначаються як негативні для

подальшого розвитку України, стоять на заваді встановленню авторитаризму. В майбутньому, на наш погляд, відбудеться поступове стабілізування відносин між різними регіональними елітами, що призведе до встановлення загальних для всіх правил «гри», яких повинні будуть дотримуватися представники регіональних груп при взаємодії один з одним. А це в свою чергу буде сприяти остаточному переходу України до демократичного режиму, коли навіть не будуть виникати питання про можливість повернення до авторитарного типу правління.

Список використаних джерел та літератури

1. Дуцик Д. Украина: демократия vs авторитаризм [Электронный ресурс] - Режим доступу: <http://ukrmedia.ru/ukraina-demokratiya-vs-avtoritarizm/> - Заголовок з екрана.
2. Зоткин А. Украинский феномен: патернализм без авторитаризма [Электронный

ресурс] // Диалог.УА. - Режим доступу:
<http://ukrmedia.ru/ukraina-demokratiya-vs-avtoritarizm/>
- Заголовок з екрана.

3. Линц Х. Опасности президентства//
Пределы власти. 1994. №2-3. [Электронный ресурс]
- Режим доступу:
http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Article/lin_opasn.php - Заголовок з екрана.

4. Цыганков А.П. Современные
политические режимы: структура, типология,
динамика: Учеб. пособие / Ин-т "Открытое о-во". -
М.: Интерпракс, 1995. - 295 с. [Электронный ресурс]
- Режим доступу:
http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Cigank/index.php - Заголовок з екрана.

5. Шуляк С. В. Політико-режимний
розвиток "постреволюційної" України крізь призму
теорії неопатримоніалізму [Текст] // Грані : Науково-
теоретичний і громадсько-політичний альманах /

Дніпропетровський нац. ун-т, Центр соц.-
політ.досліджень. – 2008. – 5. – С.150-154.

Троцюк Марія Миколаївна

*студентка Національного університету
“Острозька академія”,
спеціальності “політологія”*

**Стан національної безпеки України в
постпомаранчевий період**

У статті йдеться про рівень забезпечення стабільності і національної безпеки України, враховуючи внутрішньополітичну ситуацію в країні. Використовуючи метод порівняння, аналізу, прогнозування, у дослідницькій роботі стан безпеки проаналізовано у таких сферах: інформаційна, економічна, енергетична безпеки, безпека державного кордону, етнічна ситуація, гуманітарна безпека, а також дослідження охоплює вивчення такої важливої складової державної безпеки як армія. Кожна з досліджуваних сфер має важливе значення для розвитку і стабільності країни.

Ключові слова: національна безпека, економічна безпека, інформаційна війна, енергетична безпека, демілітаризація і демаркація кордонів, професійна армія.

Об'єктом дослідження виступає національна безпека України як сфера діяльності країни у реалізації національних інтересів. Предметом дослідження є стан забезпечення національної безпеки України. Актуальність дослідження зумовлена нагромадженням проблем внутрішнього і зовнішнього характеру, що впливають на безпеку, стабільність і рівновагу держави на міжнародній арені. Вони зачіпають інтереси багатьох держав і не залишають можливостей окремій країні сховатися за нейтральним статусом. Питання національної безпеки для кожної держави є одним з пріоритетних її національних інтересів. Проблема безпеки – актуальне питання як в минулому, так не менш

турбує світову спільноту і сьогодні. Війни, конфлікти, терористичні акції, миротворчі операції стають чи не найактуальнішими питаннями обговорення у міжнародних відносинах. Ці аспекти визначають нову розбудову міжнародної безпеки і розстановку в ній кожної з країн, в тому числі України. Особливо це питання важливе для України, як без'ядерної держави, що й надалі притримується політики нерозповсюдження ядерної та іншої зброї масового ураження. Проблемою забезпечення національної безпеки виступає адекватне реагування політичного керівництва держав на появу нових викликів та загроз у різних сферах життєдіяльності суспільства.

На сьогодні дана проблема представлена роботами такими дослідниками як С. Василенко, В. Алещенко, Єрмоленко, М. Дмитренко, І. Курас, Н. Пархоменко, А. Сухоруков, І. Темненко.

Сьогодні, в умовах становлення державності національна безпека набуває першорядного

значення. Україна як суверенна європейська держава спрямовує свою зовнішню політику на зміцнення миру та стабільності у світі через зміцнення національної безпеки, підтримці внутрішньої політики, захисту власних інтересів. Україна формує власну національну безпеку, адже могутність держави визначає її місце та авторитет у світовому співтоваристві. Національна безпека є основою для забезпечення виживання та стійкого розвитку держави.

Світові процеси глобалізації, впровадження новітніх інформаційних технологій, формування інформаційного суспільства посилюють важливість такої складової національної безпеки, як інформаційна безпека. Інформація сприяє розвитку громадянського суспільства, є необхідним підґрунтям для розвитку економіки, сприяє формуванню об'єктивного іміджу України у світі. Неєфективна система інформаційної безпеки є кроком повернення назад до авторитаризму, ізоляції

України на міжнародній арені. Сьогодні поряд з традиційними загрозами, які існують у сфері формування, зберігання і поширення інформаційних ресурсів, що підлягають охороні з боку держави, виникла і небезпека, пов'язана з такими новими явищами, як «інформаційна експансія», «інформаційна війна».

Використання таких методів може поширювати дезінформацію, інформаційний шантаж, що підриває внутрішню стабільність та послаблює зовнішню безпеку. Слабка інтегрованість України у світовий інформаційний простір, недостатня кваліфікованість і активність її інформаційних служб та використання ЗМІ окремими політичними силами дозволяє іноземним державам втручатися у внутрішньополітичну ситуацію в Україні, а уявлення про нашу державу у світі формуються не з власних національних джерел, а з уявлень, оцінок ЗМІ інших держав, виходячи з власних геополітичних, економічних, військових, політичних, національних

інтересів. Такі втручання підривають національну безпеку України.

Так, наприклад, російські ЗМІ, періодично висвітлюючи події в Україні, її зовнішню політику, посадових осіб, творять спотворене уявлення про ситуацію в Україні. Така ситуація була в 2004 р. у зв'язку з президентськими виборами, на початку 2009 р. у зв'язку з газовим інцидентом та всередині 2009 р. пряме інформаційне протистояння президентів України і Росії. Такі дії однозначно негативно впливають на формування соціокультурного та мовного простору регіонів, у яких особливо відчувається російська присутність. Посилення негативного зовнішнього впливу на інформаційний простір України розмиває суспільні цінності та національну ідентичність. Велика присутність російських ЗМІ в інформаційному просторі України значно впливає на формування громадської думки, свідомості українців.

Важливою складовою національної безпеки є економічна безпека. Економічна безпека – це такий стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольняти потреби особи, суспільства, держави. Головними критеріями оцінки стану економічної безпеки держави в її внутрішньому і зовнішньому контекстах є: економічна незалежність (можливість здійснення державного контролю над національними ресурсами, рівноправність участі у світовому ринку праці), відсутність тіньової економіки, стійкість і стабільність національної економіки (ефективний розвиток підприємницької діяльності, стабільність курсу національної валюти), проведення ефективної інвестиційної, податкової політики, стабілізація банківської системи.

Однак за неофіційними показниками рівень тіньової економіки охоплює від 40% до 60% ВВП. Це й послаблює інвестиційний клімат, функціонування кредитно-валютної системи. Значна

частина коштів, що надходять в українську економіку ідуть в офшорні зони. Рівень інфляції в Україні на травень 2008 р. через збільшення грошової маси на 51% досяг 31%, на 2009 цей показник становив 12,3%. Велика частка безробіття, дефіцит державного бюджету, надмірна імпортна залежність країни зупиняють розвиток власної економіки, зокрема у 2009 р. імпорт товарів перевищив експорт на 5732,7 млн. дол. [17]. До січня 2009 р. промислове виробництво впало на 34% порівняно із січнем 2008 р.

Україна, будучи учасником СОТ, повинна виходити на світові ринки торгівлі, не втрачаючи своїх позицій. Однак для цього необхідно, щоб був потужним і конкурентноспроможним внутрішній ринок держави. Сьогодні Україна втратила свою першість у виробництві багатьох торгівельних продуктів, в тому числі сільськогосподарської продукції. Існує ряд перешкод, що завдають труднощів взаємному товарообігу між країнами,

зокрема існує досить високе мито на певні українські товари та деякі інші обмеження. Росія навіть намагається витіснити Україну в реалізації певних товарів. Так, найбільш яскравим прикладом стала конкуренція на світових ринках українських та російських виробників рудних концентратів та металу. Саме якраз продаж металу відіграє значну роль для України, оскільки до 40% українського експорту припадає на металопродукцію. Не опосередковану роль відіграє і конкуренція між танкобудівниками та постачальниками озброєнь і військової техніки. Не існує рівноваги і в енергетичній сфері, що ставить під сумнів забезпечення енергетичної безпеки. Енергетична безпека становить важливий компонент безпеки не лише окремої держави, а й світу в цілому. Питання нафти і газу складають особливу вагу та інтерес для України, як держави-споживача і транспортера цих ресурсів.

Енергетична залежність від Росії стає перешкодою добросусідських відносин і змушує Україну шукати альтернативні види палива або проводити диверсифікацію джерел споживання чи будувати нові шляхи постачання енергоресурсів, зокрема перспективним є побудова нафтопроводу «Одеса – Броди – Гданськ – Полоцьк», що безпосередньо забезпечуватиме поставку ресурсів до Європи. Географічне положення України дозволяє задіяти різноманітні джерела постачання нафти незалежними шляхами з Азербайджану, Туркменістану, Казахстану, країн Близького і Середнього Сходу (Ірак, Іран, Саудівська Аравія), суттєво посиливши свою роль держави-транспортера між нафтовидобувними країнами і ринками збуту. Альтернатива постачання каспійської нафти є однією з найбільш оптимальних. Однак тут існують деякі проблеми щодо шляху транспортування, адже перекачування природних ресурсів через територію Росії зумовить ту ж

залежність від Росії, а також зумовить підвищення ціни за транспортування. Азербайджан не готовий до будівництва нафтопроводу «Одеса – Броди» через залежність від Росії та боячись отримати негативну реакцію Росії. Загрозою для України є й те, що Росія прагне будувати Північноєвропейський газопровід по дну Балтійського моря з Росії до Німеччини.

На сьогодні Україна потребує 36-40 млн. т нафти на рік. Покриття потреб нашої держави власними ресурсами складає 6-10% залежно від коливання виробничого і невиробничого попиту на продукти її переробки. При середньорічному видобутку в Україні 18-20 млрд. куб. на рік, потреба промисловості і населення коливається у межах 80-100 млрд. куб. на рік, тобто покриття потреб становить 20-25%. Росія перекачує до України понад 80% решти нафти і близько 75% газу [15].

Однак, за оцінками експертів, за запасами вуглеводневих паливно-енергетичних ресурсів Україна належить до відносно забезпечених країн

світу. Станом на 2007 р. доведені запаси природного газу в Україні склали 1,03 трлн. м. куб. [3]. За цим показником вона посідала третє місце в Європі. Розвідано значні запаси покладів нафти і газу, введення в дію яких дасть змогу збільшити власний видобуток природних ресурсів у 1,5-2 рази, а відтак значно скоротити споживання імпортової сировини. Так, перспективними родовищами нафти є Придніпровський та Прикарпатський регіони, Дніпровсько-Донецька западина, шельф Чорного і Азовського морів. Проте, головною перешкодою реалізації цього є недостатність коштів на освоєння цих родовищ, а залучення іноземного капіталу може загрожувати захисту стратегічних ресурсів національного значення.

Стратегічно важливим є на сьогодні питання атомної енергетики, адже, російська держкорпорація «Росатом» веде переговори з українською стороною про підписання короткострокових контрактів на

постачання ядерного палива на 2010-2011 рр. та довгострокових – до 2026-2030 рр.

Сьогодні на українських АЕС експлуатуються 15 ядерних енергоблоків російського дизайну, паливо для яких поставляє російський «ТВЕЛ». Український промисловий потенціал забезпечує виробництво природного урану в обсязі близько 30% від потреб вітчизняних АЕС. Головним стратегічним завданням Росії є монопольне постачання власної атомної енергетики до України, ставлячи Україну ще й в атомно-енергетичну залежність, або ж безпосереднє керівництво російською стороною атомною галуззю в Україні, що підриватиме національну безпеку нашої держави і ставитиме її в напружені ситуації. Від виконання цих завдань залежить обсяг подальшої присутності корпорації «Росатом» на українському і європейському ринках. Конкурентною компанією є Westinghouse, яка навесні 2008 року підписала контракт на поставку ядерного палива на три енергоблоки Південноукраїнської

АЕС з НАЕК «Енегроатом» на період з 2011 до 2016 року [13].

Фактично Росія програла з цим контрактом, і підписання якого 2 жовтня 2009 р. не відбулося між українським НАЕК «Енергоатом» і російським ВАТ «ТВЕЛ». Росія в свою чергу обвинувачує Україну в політизації питання забезпечення українських АЕС ядерним паливом. Зацікавленість Росії Україною у цій сфері можна пояснити значними економічними вигодами, які російська сторона може отримати від обслуговування усіх 15 енергоблоків радянського дизайну типу ВВЕР. Росія намагається стати лідером у цій галузі і до 2030 року прагне володіти 30% світового ринку ядерного палива. Для того, щоб досягнути цього їй необхідно збільшити кількість атомних енергоблоків, зокрема будівництво нових в Україні. Росія має й наміри, щоб Україна, обравши російські технології для вироблення ядерного палива, згодом будувала енергоблоки з використанням лише російських реакторів.

До сьогодні не є остаточно врегульованою і проблема державного кордону. Демаркація і делімітація українських кордонів не завершена, зокрема юридично не оформленими залишаються кордони з Росією, Молдовою, Білорусією, а донедавна існували й українсько-румунські дилеми. Лінія кордону проходить умовно в певних межах. Це й створює проблему нелегального перетину кордону, наприклад, із Білоруссю, жителями прикордонних населених пунктів. Двосторонній договір «Про державний кордон», підписаний 18 серпня 1999 року і ратифікований Верховною Радою України 6 квітня 2000 року, залишався нератифікованим парламентом Молдови. Кроком вперед стало підписання в січні 2010 року програми українським урядом з представниками молдовської влади про демаркацію кордону протяжністю 452 км. Це дає змогу в майбутньому вирішити проблеми з кордонами з сусідньою державою, сприятиме підвищення регіональної безпеки шляхом усунення ризиків і

загроз від неконтрольованості кордонів, відкриває можливість розпочати переговори між Україною і ЄС щодо безвізового режиму [18].

Однак, найбільш проблематичним залишається кордон між Україною та Російською Федерацією, який має загальну протяжність 2292,6 км [10, с. 5-6]. Різне бачення способів врегулювання заважає вирішенню цих питань, оскільки українська сторона наполягає на впорядкування кордону за існуючими у світі політико-правовими стандартами, тоді як Російська Федерація наполягає на не зовсім правовому способі оформлення державного кордону. Відтак, у союзних договорах між країнами відсутні статті, що детально регулюють кордони на місцевостях. Незабезпечення необхідного рівня безпеки державних кордонів несе загрозу національній безпеці, сприяє зростанню міжнародної злочинності, контрабанди, нелегальної еміграції.

Перш за все, необхідно врегулювати статус Азовського моря і Керченської протоки. Нині Азовське море і Керченська протока є внутрішніми водами України і Росії [5]. Українська сторона наполягає на тому, щоб Азовське море отримало статус територіального моря і для України, і для Росії з чітким розмежуванням його економічних зон. Тоді як росіяни наполягають закріпити володіння цих вод за двома країнами без будь-яких спеціальних позначань і розмежування з метою спільного використання ресурсів [10, с. 5-6]. Українські дипломати традиційно нарікали на позицію Росії, зазначаючи, що «у РФ виходять з того, що демаркація сьогодні не відповідає російським інтересам саме тому, що вона створить напругу як у міждержавних відносинах, так і в тих регіонах, населених пунктах, які існують на території двох держав». Однак, ніколи донині Україна офіційно не погоджувалась на відмову від демаркації кордону [16]. Відмова від демаркації українсько-російського

кордону є прямою загрозою національній безпеці України.

«Каменем спотикання» стало розташування воєнно-морських баз Чорноморського флоту у Севастополі – найчисленнішого контингенту Збройних Сил Росії за кордоном. Звідси триває потужний вплив Росії на розвиток ситуації в Чорноморському регіоні. Флот залишається інструментом здійснення воєнно-політичного контролю над Україною. Забезпечення військової присутності Росії може створити неабиякі проблеми для збереження державного суверенітету України і в подальшому може перешкодити інтеграції до євроатлантичних структур.

Етнічна ситуація в країні також відображається на внутрішньому стані безпеки України і є її визначальним чинником. Найбільшою загрозою виникнення етнічних конфліктів є регіони – Крим та Закарпаття, а також важливим є й взаємовідносини етнічних меншин з титульною нацією та їх взаємодія

між собою. Серед етнонаціональних проблем України кримськотатарська залишається найгострішою. Повернення кримських татар на свою історичну Батьківщину зумовило ряд проблем у внутрішній політиці України: облаштування репатрійованих кримських татар – капітального та житлового будівництва, забезпечення земельними ділянками, створення робочих місць для кримських татар, соціального захисту, відтворення та збереження національного та культурного середовища автохтонного етносу, надання статусу корінного народу, представництво їх у місцевих органах влади. Один з чинників загостреної уваги до кримськотатарської проблеми – ісламське віросповідання кримських татар, яке особливо виділяється на тлі або православної ідентичності, або атеїстичності більшості населення Криму. Крім цього, можлива загроза ісламізації населення, адже 9% населення сповідують іслам і отримують підтримку своєї релігії з боку Туреччини. Хоча

сьогодні мусульманський рух у Криму не становить загрози стабільності держави, її територіальної цілісності [8, с. 211].

Більші сепаратистські настрої щодо Криму виражає Росія, оскільки частка росіян складає 58,3% і робить їх домінуючою етнічною групою в даному регіоні. Більшість українців в Криму співвідносять себе з російським культурно-мовним середовищем. Процес русифікації триває й до сьогодні, незважаючи на проголошення незалежності і визнання української мови державною. Незадовільний стан справ з українським шкільництвом, а книгодрукування українською мовою взагалі відсутнє, на 200 російськомовних видань лише одна бюджетна україномовна тижнева газета «Кримська світлиця» мізерного тиражу, який не досягає навіть 10 тисяч примірників. Популяризація російського націоналізму на півдні України вносить деструктив і загрожує національній згоді в регіоні, а відтак підриває стабільність у

всій країні. Адже міжетнічний конфлікт в автономії може стати прецедентом для інших регіонів [12].

Наступним регіоном напруженої етнічної ситуації є Закарпаття. Учасники політичного русинства намагаються відокремити Закарпаття від України і штучно створити із закарпатських українців нового народу – русинів або радше прагнуть отримати статус самоврядної адміністративної території.

Питання з суто етнічного перетворилося на політичне. Русини, маючи власну субкультуру, мову та інші атрибути народності, не вважають себе частиною українського народу. Причинами виникнення ідеологічної течії поряд з історичними передумовами є й зовнішньополітична зацікавленість, зокрема Росії, відстоюючи політичні та економічні інтереси та з метою підриву державної стабільності України. Загострення відносин між національними меншинами можуть породити конфлікти, загострення міжнаціональних відносин.

Міжетнічні стосунки є найбільшим конфліктогенним чинником.

Останніми роками загострена ситуація і в гуманітарній сфері. Продовжується руйнування науково-технічного потенціалу України, зменшується фінансування науки, скорочення наукових кадрів, їх відпливу за кордон. В різних сферах суспільного життя домінує російська мова – наслідок русифікаторської політики Радянського Союзу.

Російськомовне населення, яке здебільшого мешкає на Сході України, принципово заперечує ідентифікацію себе як української нації, ігнорує державну мову, перевага надається російським ЗМІ, навчання на 98% ведеться російською [2]. Але крім російськомовних росіян, є також і російськомовні українці, що ускладнює ситуацію. За даними Всеукраїнського перепису населення в 2001 р. українська мова є рідною для 67,5% жителів країни: для 85% – українців, 4% – росіян, 11% – для

представників інших національних меншин. Для 29,6% жителів рідною є російська мова: в тому числі для 15% українців, 96% росіян та 31% представників інших національних меншин. За соціологічним дослідженням, яке проводилося у 2001 р. у південних і східних регіонах держави, перевагу радянській ідеології віддало 22,7% і 26% опитаних, які співставляють себе «радянським народом» [11, с. 62].

Фактор «російськомовності» роз'єднує єдину націю на два світи і є причиною відсутності громадянського суспільства, почуття національної єдності. Мовна біполярність – постійний фактор напруги в Україні, постійний чинник міжетнічних конфліктів.

Поряд з мовним чинником у сфері гуманітарної безпеки важливу роль відіграють міжконфесійні відносини. Адже існування багатьох конфесійних груп, а також відсутність єдиної Православної Церкви розділяє суспільство на окремі групи.

Релігійне середовище містить певний потенціал деструктивізму й конфліктогенності, а це становить реальну загрозу національній безпеці України. Найвищий рівень міжконфесійного напруження в зв'язку із суперечками за церковне майно і культові споруди спостерігається у західних областях та Києві між громадами УПЦ і УПЦ КП [4, с. 348]. Близько 10566 православних парафій знаходяться під керівництвом УПЦ МП (Московського Патріархату), а лише 3484 під управлінням УПЦ КП (Київського Патріархату). Це зумовлює вплив Росії на Україну не лише в релігійному плані, а й через політизацію релігії, тобто шляхом взяття участі у політичній діяльності служителів культу, функціонуванням політичних партій та рухів на релігійній основі, участю церкви у регулюванні політичних конфліктів, проводиться втручання і на політичний курс держави.

Забезпечення національної безпеки неможливе і без такої важливої складової як боєдатна,

професійна національна армія. Армія покликана виконувати роль стабілізаційного чинника, залишаючись реальною, найбільш організованою силою запобігання можливій збройній агресії, засобом збереження суспільства від руйнування, чинником, що сприяє соціальному співробітництву, забезпечує соціально-груповий компроміс.

За часів існування Радянського Союзу Воєнна організація держави була єдиною централізованою військовою структурою, яка координувалася і контролювалася єдиним керівництвом, системоутворюючими зв'язками, що дозволяло їй ефективно взаємоузгоджено функціонувати в межах, визначених політичним керівництвом держави. Крах СРСР вимагав від України швидкого створення власної армії, трансформувавши військові контингенти радянського зразка в Збройні Сили України. Водночас відсутність власного досвіду державницького будівництва та наявна тогочасна ситуація заважали створенню такої централізованої,

потужної армії. Відчувалась відсутність ієрархічності зв'язків, єдиної структури військової організації держави, всі військові структури підпорядковувалися різним відомствам, які могли суб'єктивно трактувати рівень наявних загроз у підконтрольній сфері, нарощувати чисельність і потенціал своїх військових структур [6, с. 54].

Відсутність чіткої взаємодії та взаємозалежності військових структурних елементів потребує реформування силових структур держави, в тому числі Збройних Сил України (ЗСУ). В результаті реформування Україна має створити наближені до європейської моделі професійні, багатофункціональні, належним чином озброєнні Збройні Сили, спроможні виконувати покладені на них завдання. Насамперед величезною проблемою є відсутність належного фінансування ЗСУ. Згідно із Законом України «Про оборону України» фінансування потреб оборонної сфери держави здійснюється винятково через Державний бюджет,

обсяги видатків якого мають відповідати реальним потребам оборони та становитиме не менше 3 % запланованого обсягу ВВП [7, с. 106]. Однак рівень фінансування складає половину гарантованих коштів, з яких понад 85 % використовується для утримання армії, що не залишає ресурсів для боєздатного реформування ЗСУ, відбудову інфраструктури. Так, у 2006-2007 рр. Міністерство оборони недоотримало в цілому 4,5 млрд. грн. (у 2006 р. – 2,3 млрд. грн., у 2007 р. – 2,2 млрд. грн.), а в Державному бюджеті на 2008 р. оборонному відомству передбачено було асигнування в розмірі 9,9 млрд. грн. (1,07 % ВВП), або 57,1 % потреби, яка становить 17,4 млрд. грн [1, с. 33]. В 2009 закладалося 12,806 млрд. грн., а отримано – 8, 341 млрд. грн.

По рівню оснащеності зброєю і технікою Україна знаходиться на рівні 1990-х років. «Якщо цикл зміни озброєння близько 20 років, наша

держава здійснила його десь на 10 %, нові зразки зброї у нас максимум за 1991 рік».

На порядку денному сьогодні стоїть і кадрове питання. Спрогнозуємо чисельність ЗСУ на 2010 рік в цілому та на наступний 2011 р. (таблиця 1).

Таблиця 1

Загальна чисельність Збройних Сил України
впродовж 2001-2011 років*

Рік	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Тис. осіб	405	390	355	285	245	222	200	183

*Дані міністерства оборони України [14, с. 54]

Припустимо, що така тенденція буде збережена і надалі.

$\Delta Y_{сер} = (Y_n - Y_1) / (n - 1)$, де $\Delta Y_{сер}$ – середній абсолютний приріст показника, Y_n – останній показник, Y_1 – початковий показник, n – кількість показників, Y^{*n+1} – майбутнє значення. Використовуючи статистичні показники – знайдемо

середній абсолютний приріст. Так, спрогнозуємо чисельність офіцерського складу:

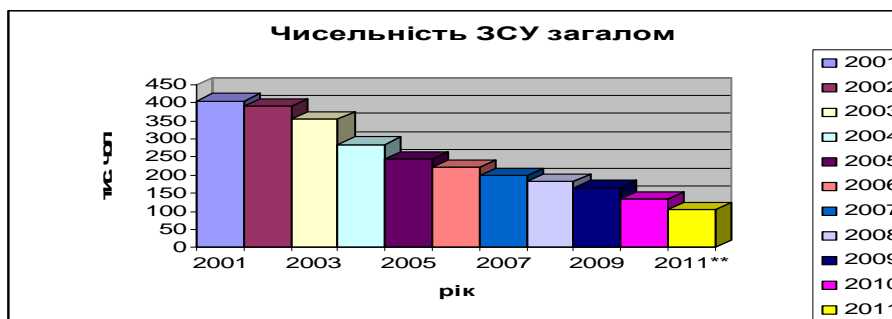
$\Delta Y_{сер} = (165-405)/(9-1) = -30$ (на скільки в середньому зменшиться показник на наступний рік). Тоді отримаємо майбутнє спостережене значення на 2010 р.: $Y^*_{n+1} = Y_n + \Delta Y_{сер} = 165 + (-30) = 135$ тис. чол. Аналогічно на 2011 р.: $\Delta Y_{сер} = (135-405)/(10-1) = -30$, тобто в загальному особовий склад ЗСУ у 2011 р. зменшиться на 30 тис. осіб. Отже, $Y^*_{n+1} = 135 + (-30) = 105$ тис. чол. – прогнозована чисельність.

Отже, прогнозується, що до 2011 року загальна чисельність зменшиться до 105 тис. чол. Тоді як в 2001 році налічувала 405 тис. чол. Така тенденція до зменшення може негативно впливати на національну безпеку країни. Однак досить часто не кількісний склад визначає могутність держави, а якісний. Тому державна політика країни має бути спрямована на реформування Збройних Сил України і переходу на контрактну службу (рис. 1).

Отже, ступінь забезпечення національної безпеки на практичному рівні є низьким, незважаючи і на деякі позитиви. Проблеми виникають у кожній сфері і підривають державну стабільність. Виникли нові загрози, які на сьогодні мають інший характер і масштаб.

Рис. 1

Загальна чисельність особового складу армії впродовж 2001- 2011 років

Нині воєнне зняття набуває другорядного значення. «Інформаційні війни» та «інформаційні атаки» набувають все більшої гостроти і загрози. Інформаційна сфера безпеки України значно

поступається провідним державам світу і зазнає негативного зовнішнього впливу. «Тінізація» економіки, низька забезпеченість конкурентоспроможності вітчизняної продукції, дефіцит бюджету, залежність від кредитів Міжнародного Валютного Фонду ставить під загрозу не лише економічну незалежність, а й енергетичну – несвоєчасні сплати за газ призводять до «газових війн», бензинових криз, що супроводжуються інформаційними атаками. Стратегічно важливими є питання атомної енергетики, адже іноземні держави зацікавлені у витісненні української держави з світового ринку, передусім Російська Федерація має наміри встановити монопольний контроль у цій сфері.

Неврегульованими залишаються і до сьогодні державні кордони України. Нездійснена демілітаризація і демаркація кордонів у певних регіонах залишає країну у підвищеній напрузі. Визначальним чинником у стабільності країни

відіграє етнополітична ситуація. Україна є поліетнічна держава: до її складу входять різні за походженням, традиціями та культурою етнічні спільноти. Тому політика регулювання взаємовідносин між етнічними меншинами, між титульною нацією і етнічними меншинами, враховуючи декілька серйозних різновекторних чинників дестабілізації: південь, захід, схід, має бути реактивна з боку держави.

Крім того, визначальну роль у забезпеченні національної безпеки здійснює гуманітарна безпека (мовна, релігійна ситуація). Загалом, аналізуючи ті чи інші сфери, українська безпека потребує політичної і суспільної злагоди, необхідна об'єднуюча національна ідея, яка має максимально враховувати інтереси усіх.

Список використаних джерел та літератури:

1. Алещенко В. Професіоналізація Збройних Сил України: від ідеї до втілення [Текст] //

Національна безпека і оборона. – 2008. – № 9 (103).
– С. 33.

2. Василенко С. Створення та розвиток системи національної безпеки в умовах проголошення незалежності України [Електронний ресурс]: Василенко С. – Режим доступу: <http://bibl.kma.mk.ua/pdf/pidruchnuku/21/27.pdf>. - Заголовок з екрану.

3. Газовий ринок в Україні: стан і проблеми [Електронний ресурс] // Центр Разумкова. Національна безпека і оборона. – № 8. – 2008. - Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/files/category_journal/NS_D102_ukr_2.pdf. - Заголовок з екрану.

4. Дмитренко М.А. Суспільні трансформації та політичні аспекти загроз національній безпеці України [Текст]: Монографія. – К.: Знання, 2006. – 348 с.

5. Договір між Україною і Російською Федерацією про співробітництво у використанні

Азовського моря і Керченської протоки від 24 грудня 2003 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=643_205. - Заголовок з екрану.

6. Єрмоленко А. Системні недоліки Збройних Сил України на сучасному етапі [Текст] // Політичний менеджмент. – 2006. – № 2 (17). – С. 54.

7. Закон України «Про оборону України» [Текст] // Відомості Верховної Ради України (ВРУ). – 1992. – № 9. – С. 106.

8. Курас І.Ф., Рибачук М.Ф., Кирюшко М.І., Фещенко П.І. Релігія і політика в сучасній Україні [Текст]. – К., 2000. – С. 211.

9. Пархоменко Н., Сушко О. Кордони України: символ незавершеного державотворення [Текст] // Дзеркало тижня. – 2001. – № 26 (350). – С. 5-6.

10. Пархоменко Н., Сушко О. Кордони України: символ незавершеного державотворення [Текст]. – 2001. – № 26 (350). – С. 5-6.

11. Прибиткова І. У пошуках нових ідентичностей: Україна в етнорегіональному вимірі [Текст] // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2001. – № 3. – С. 62.

12. Рафальський О. Етнополітична ситуація а Автономній Республіці Крим як чинник стабільності в Україні // Центр інформації та документації кримських татар [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.cidct.org.ua/uk/documents/>. - Заголовок з екрану.

13. «Росатом» спробує зірвати диверсифікацію поставок ядерного палива в Україну [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. – 2009. – № 38 (766). - Режим доступу: // <http://www.dt.ua/2000/2229/67447/>. - Заголовок з екрану.

14. Стратегічний оборонний бюлетень України на період до 2015 року: (Біла книга України) [Текст] . – К.: Аванпост-прім. – 2004. – С. 54.

15. Сухоруков А., Темненко І. Нафтогазоносний чинник економічної безпеки [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/book/panorama/sukhoruk.htm>. - Заголовок з екрану.

16. Сушко О. Відмова від демаркації українсько-російського кордону [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.brama.com/cgi-bin/rd.cgi?http://www.UkrainArt.com>. - Заголовок з екрану.

17. У 2009 році співвідношення експорт-імпорт в Україні покращало в 9,6 рази [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://tsn.ua/groshi/u-2009-rotsi-spivvidnoshennya-eksport-import-v-ukrayini-pokrashchalo-v-9-6-raza.html>. - Заголовок з екрану.

18. Україна і Молдова починають демаркацію кордонів [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/archive/news/latest/630/630.html>. - Заголовок з екрану.

Чириця Ірина Дмитрівна

*студентка Національного університету
“Острозька академія”,
спеціальності “політологія”*

**Особливості електоральної поведінки
громадян України
на президентських виборах у 2010 р.**

У статті розглядаються особливості електоральної поведінки українців на виборах Президента у 2010 р. Основна увага приділяється з'ясуванню того, під впливом яких чинників формувався вибір громадян та як це позначилося на

електоральних результатах кожного із кандидатів. Вагоме значення для дослідження має порівняння окремих аспектів голосування на виборах Президента України у 2004 та 2010 рр.

Ключові слова: електоральна поведінка, рівень електоральної підтримки, соціально-демографічні характеристики виборців.

Проблема дослідження полягає в тому, що Україна разом з іншими країнами пострадянського простору проходить етап політичної трансформації, що впливає не лише на функціонування політичних інститутів, а й на свідомість громадян, формуючи своєрідну систему орієнтацій, переконань та мотивів, яка поєднує в собі усталені стереотипи, успадковані від тоталітарної доби та нові демократичні цінності. Особливо це спостерігається у процесі волевиявлення, оскільки вибори стають центральною категорією, через яку реалізуються

очікування індивідів щодо майбутнього вектору розвитку країни та оцінюються можливості впливу на політичну систему. Відтак, дослідження електоральної поведінки громадян України, як однієї із перехідних держав, дозволяє оцінювати не лише кількісні, але й якісні зміни трансформаційних процесів у посткомуністичних країнах.

З початку 1990-х років спостерігається постійне зростання інтересу вітчизняних дослідників до вивчення електоральної поведінки. Водночас можна констатувати той факт, що ця тема недостатньо висвітлюється у роботах українських вчених, адже більшість із них звертають увагу лише на окремі аспекти, відходячи від цілісного контексту та глибини цієї галузі досліджень.

Оскільки вибори Президента України у 2010 р. – це хронологічно близька подія і результати аналізу її особливих характеристик та наслідків поки що залишаються невичерпаними, то ми пропонуємо

власний підхід до дослідження специфіки електоральної поведінки.

Таким чином, мета цієї статті полягає в тому, щоб визначити особливості голосування громадян України на виборах Президента у 2010 р. та з'ясувати, яка із моделей електоральної поведінки характеризує участь українців у волевиявленні на основі результатів опитування громадської думки.

Спочатку доцільно звернути увагу на теоретичну основу дослідження, оскільки саме навколо цього побудована емпірична частина дослідження. Так, науковці пропонують багато підходів до пояснення терміну «електоральна поведінка».

Українська дослідниця Бунь зазначає, що електоральну поведінку слід трактувати, насамперед, як політичні пріоритети виборців виражені ними в ході голосувань на виборах і референдумах. Водночас, на думку автора, електоральна поведінка є певним процесом, а не

закінченою дією. Поведінка виборця передбачає обов'язковість збору та накопичення інформації, а вже згодом прийняття рішення, акт вибору того чи іншого кандидата або пропозиції [2].

Російський науковець І. Охременко вважає, що електоральна поведінка – це одна із форм прояву політичної поведінки громадян, яка пов'язана з процесом делегування своїх повноважень. Її специфіка проявляється під час участі в акціях передвиборчої кампанії та безпосередньо у виборах та результатах голосування [7].

Проте, на нашу думку, запропоновані визначення не відображають сповна сутності цього явища. Саме тому ми пропонуємо власне визначення. Отже, електоральна поведінка – це один із різновидів політичної участі, що передбачає не просто акт голосування на виборах за того чи іншого кандидата або партію, а є логічним завершенням довготривалого процесу, який включає в себе отримання та засвоєння інформації про політичну

дійсність, структурування цінностей, переконань і стереотипів, визначення ставлення індивіда до інституту виборів та до своєї участі в них, вивчення різних пропозицій та альтернатив на політичному ринку і формування у свідомості виборця чітких орієнтацій на ту чи іншу лінію поведінки.

В основі більшості сучасних досліджень, які зорієнтовані на вивчення особливостей голосування виборців лежать три моделі електоральної поведінки: соціологічна (пояснює вибір громадян крізь призму ідентифікації з різними референтними групами), раціональна (базується на тому, що індивід робить свій політичний вибір, орієнтуючись на отримання максимальної вигоди з мінімальними витратами), соціально-психологічна (провідною ідеєю цієї моделі є теза про те, що головний фактор, який детермінує участь людини у виборах, це її партійна ідентифікація).

Наступна частина статті зорієнтована на вивчення особливих рис електоральної поведінки

українців, що проявилися у ході голосування на президентських виборах у 2010 р.

У першому турі явка виборців була зафіксована на рівні 66,7%., що майже на 9% менше, ніж у відповідний період електоральної кампанії 2004 р. Проте, не зважаючи на такий показник, на Півдні та Сході країни спостерігалася чітка тенденція до збільшення відсотку голосуючих. Експерти Інституту політики вважають, що така активність виборців у цих регіонах обумовлена наслідками економічної кризи та опозиційністю популярного тут кандидата В. Януковича.

Натомість мешканці Західної України голосували менш активно у порівнянні із попередніми виборчими кампаніями. Найвищий показник явки у Волинській області пояснюється тим, що жителі цього регіону традиційно досить одноставно підтримують одного із переможців першого туру – Ю. Тимошенко. Новою тенденцією є найбільше зниження показника явки по Україні в

цілому у Сумській області (на 14,5%). Причина такого зменшення активності виборців у регіоні очевидно пов'язана із розчаруванням громадян у діяльності свого земляка В. Ющенка [3].

У другому турі виборів Президента України кількість громадян, які взяли участь у голосуванні склала 69,15%. Цей показник є вищим від зафіксованого у попередньому турі на 2,35% і дає підстави для підтвердження тенденції, що свідчить про зростання явки у вирішальному для переможця останньому турі виборів. Проте, у порівнянні із другим туром 2004 р., рівень електоральної активності українців зменшився на 11,45%. Загалом, у цей період було зафіксовану найменшу кількість громадян, які прийшли на виборчі дільниці за всю історію повторних голосувань на президентських виборах в незалежній Україні.

Як і в першому турі президентських виборів, спостерігається зростання явки у Донецькій

області та Криму. Натомість на Львівщині та Волині виборці були менш активними. А в Тернопільській області зафіксовано найбільшу кількість виборців, які проголосували по Україні загалом (77,8%) [3].

Активність громадян на виборах значною мірою залежить від того, що спонукає їх брати участь у голосуванні. Апелюючи до результатів соціологічного дослідження, проведеного перед першим туром виборів Президента, звернемо увагу на те, що основними причинами, які змусили українців прийти на виборчі дільниці є: відчуття свого громадянського обов'язку; побоювання, що голосом може хтось скористатися та бажання підтримати когось із кандидатів. Таким чином, більшість громадян пояснюють свою участь у волевиявленні саме через бажання виконати свій громадянський обов'язок. Очевидно, така ситуація є продовженням практики активної електоральної участі ще із часів існування Радянського Союзу [9].

Отримані дані є надзвичайно важливими з кількох причин. По-перше, численні класифікації різних науковців дозволяють визначити, що українці керуються традиційними мотивами (обов'язок брати участь у виборах можна розглядати в контексті практики, засвоєної ще в період існування Радянського Союзу). По-друге, відповіді респондентів на це питання підтверджують те, що в українській виборчій практиці свій прояв знаходить соціально-психологічна модель електоральної поведінки. Як стверджує Д. Позняк основна її складова – це ставлення індивіда до участі у виборах крізь призму виконання свого громадянського обов'язку [8].

Поряд із тим, у ставленні індивідів до інституту виборів спостерігається і протилежна тенденція. Ще перед першим туром частина респондентів висловила готовність не брати участі у голосуванні. Свою позицію вони обґрунтовують такими аргументами: відсутність того кандидата, за якого

варто було б проголосувати; невіра в те, що вибори будуть проведені чесно; переконання у відсутності змін після приходу до влади нового глави держави, оскільки він насправді нічого не вирішує; байдужість до голосування загалом, бо від нього нічого не залежить [9].

Віддаючи свій голос на користь того чи іншого кандидата, індивід пов'язує з ним реалізацію своїх очікувань. Відтак, опитування громадської думки, які були спрямовані на з'ясування причини голосування громадян за певного кандидата, фіксують відносно вичерпний перелік таких мотивів. Найчастіше респонденти обирали такі варіанти відповіді: ідеї та пропозиції кандидата (36%); впевненість у тому, що майбутній Президент бачить реальні шляхи виходу із кризи і забезпечення економічного піднесення країни (25%); привабливість особистості політика (24%); переконаність, що кандидат має найкращу стратегію майбутнього розвитку країни (23%); впевненість у

професіоналізмі команди політика (20%); переконання у тому, що майбутній Президент дбатиме про своїх виборців (19%) [9].

Отже, головним фактором, який детермінує підтримку громадянами кандидатів на посаду Президента України, як і на виборах у 2004 р., є ідеї та пропозиції окремого політика. Економічна криза та її наслідки змусили виборців під час голосування оцінювати потенційні можливості претендента на найвищу державну посаду подолати негативний вплив такого явища. Окрім цього, впродовж кількох останніх виборчих кампаній одним із вагомих аргументів для підтримки того чи іншого політика залишається фактор особистої привабливості кандидата, за якого виборець готовий віддати свій голос.

Результати загальнонаціональних соціологічних досліджень дозволяють виявити, якими мотивами керувалися виборці кожного із кандидатів у Президенти, віддаючи за них свої голоси. Так, для

електорату В. Януковича та В. Ющенка найважливішими були їхні ідеї та пропозиції. Ю. Тимошенко насамперед приваблює своїх прихильників як особистість. Виборці С. Тігіпка та А. Яценюка вважають, що кожен із цих кандидатів бачить реальні шляхи подолання економічної кризи. Таким чином, вибір українських громадян формується під впливом багатьох факторів, що в свою чергу обумовлює різні електоральні результати політиків, які беруть участь у виборах [9].

Для того, аби з'ясувати, наскільки стійкими є переконання громадян голосувати за окремого кандидата, ми провели самостійне соціологічне дослідження на локальному рівні (воно проводилося методом анкетування напередодні першого туру виборів Президента України у с. м. т. Любар Житомирської області), включивши до анкети таке запитання: «Якби Вам запропонували матеріальну винагороду і попросили проголосувати за певного кандидата, щоб Ви зробили?». Співвідношення

відповідей респондентів було таким: взяли б винагороду і проголосували за цього кандидата (18%); взяли б винагороду і проголосували за іншого кандидата (38%); відмовилися б від пропозиції взагалі (26%); важко відповісти (18%).

Результати розподілених відповідей виборців доводять існування домінуючого впливу матеріальних потреб на поведінку громадян навіть у виборчому процесі. Таким чином, більшість людей готові давати обіцянки, але не дотримуватися їх. У випадку України ця теза підтверджує існування раціональної моделі електоральної поведінки, оскільки виборці прагнуть отримати вигоду від участі у голосуванні, але не бажають потенційно щось втратити. Таким чином, запропонована винагорода може стати своєрідною компенсацією у випадку перемоги на виборах небажаного кандидата.

Досвід кількох останніх виборчих кампаній свідчить про існування відмінностей у голосуванні жителів різних регіонів України. Президентські

вибори 2010 р. у цьому контексті не були виключенням. Так, електоральна база В. Януковича зосереджена переважно на Сході та Півдні країни. Ю. Тимошенко здобула більшість голосів у Західній, Північній та Центральній Україні. Прихильники С. Тігіпка мешкають у південних, а В. Ющенко – у західних областях. Електорат П. Симоненка помітно від інших кандидатів відрізняється тим, що значна частина тих, хто за нього голосує, живуть у Криму. А В. Литвина підтримують виборці Північної та Центральної України.

Якщо розгляди рівень підтримки переможців першого туру, то варто звернути увагу на те, що у західних та центральних областях нашої держави спостерігається тенденція до зростання кількості голосів, які виборці віддали за В. Януковича. На Західній Україні особливо значного успіху йому вдалося досягти на Тернопільщині. Натомість у Львівській, Івано-Франківській, Волинській, Чернівецькій, Закарпатській і Рівненській областях

позитивна динаміка опозиційного кандидата не є настільки помітною, але за кількістю голосів він перевищив тут свої показники у порівнянні із минулими виборами [4].

Ю. Тимошенко зазнала найбільших втрат на Львівщині і Тернопільщині. У порівнянні із парламентськими виборами 2007 р., у цих областях вона втратила кожен третій голос, а в Івано-Франківській – кожен четвертий. Натомість найкращі електоральні результати Ю. Тимошенко зафіксовані на Волині. У Центральній Україні популярність цього кандидата не знизилася так суттєво. У Чернігівській області, наприклад, зросла кількість голосів громадян, що проголосували за неї. На Південному Сході втрати потенційних виборців можна пояснити високим результатом С. Тігіпка (особливо це спостерігається у Дніпропетровській, Одеській та Харківській областях). Важливо також вказати, що мешканці Донецької, Луганської

областей і Криму не продемонстрували зростання рівня підтримки до Ю. Тимошенко [5].

Окрім цього, спостерігається різниця у волевиявленні громадян, що проживають у різних адміністративно-територіальних одиницях. Мешканців обласних центрів, у порівнянні з іншими виборцями, відрізняє голосування за С. Тігіпка та А. Гриценка. Жителі міст, що не є обласними центрами, підтримували переважно В. Януковича, П. Симоненка та В. Литвина, а сільські виборці в основному віддавали свої голоси за Ю. Тимошенко та В. Ющенка. При цьому такий розподіл виборчих переваг громадян України варто вивчати з огляду на регіональну специфіку кожного населеного пункту [11].

Аналізуючи рівень підтримки кандидатів серед представників різних гендерних груп, звернемо увагу на те, що у складі електорату Ю. Тимошенко жінок було значно більше, ніж представників протилежної статі. Натомість чоловіки частіше

голосували за В. Януковича, А. Яценюка, П. Симоненка та О. Тягнибока. [9].

Рівень освіти виборців також виявився одним із факторів, який вплинув на електоральну поведінку українців на виборах Президента 2010 р. За результатами опитування громадської думки, проведеного Українським інститутом соціальних досліджень ім. О. Яременка, у першому турі прослідковується тенденція до зростання підтримки серед осіб із вищою освітою Ю. Тимошенко, В. Ющенка, С. Тігіпка та А. Яценюка. Натомість виборців В. Януковича та П. Симоненка характеризує те, що це, як правило, особи, які мають незакінчену або повну середню освіту [11].

Соціологи також звертають увагу на те, що виборці, які вважають себе росіянами, традиційно підтримують П. Симоненка та В. Януковича (це, на нашу думку, обумовлено регіональною специфікою голосування, оскільки більшість етнічних росіян проживають саме на Півдні та Сході України і

демонструють свою лояльність до цих кандидатів). Окрім цього, ще одна особливість минулих президентських виборів полягає у зростанні числа симпатиків П. Симоненка зі збільшенням віку виборців [6].

Другий тур виборів Президента позначився найбільшою, порівняно із минулими періодами електоральної активності, кількістю голосів поданих проти обох кандидатів. Відповідно до офіційних результатів, оприлюднених Центральною виборчою комісією, 7 лютого 2010 р. графу в бюлетені «не підтримую жодного кандидата», обрали 4,36% виборців, які взяли участь у голосуванні (у першому турі таких громадян було 2,20%).

Цей показник обумовив перший в історії незалежної України випадок, коли Президентом став кандидат, який отримав менше 50% голосів громадян. У порівнянні із 2004 р. більшою мірою зросла кількість виборців, які не підтримали

жодного кандидата, на Заході та в Центрі України. При цьому найбільше проти обох політиків голосували жителі великих міст (наприклад, у Дніпропетровську це 8,74% громадян, а в Києві – 8,06%). Результати першого туру виборів та соціологічні опитування дають підстави стверджувати, що у другому турі не підтримали жодного кандидати ті, хто раніше голосували за С. Тігіпка, В. Ющенко та А. Яценюка.

Соціально-демографічні характеристики цього електорату теж мають свої особливості. Так, за даними Національного екзит-полу, найбільше тих, хто не бажав віддати свій голос одному із учасників виборчого процесу, зустрічається серед виборців віком до 29 р. При цьому, чим старшими є виборці, тим менше вони схильні обирати в бюлетені графу «не підтримую жодного кандидата». Варто також звернути увагу на те, що частіше проти обох політиків голосували чоловіки та особи із вищою і незакінченою вищою освітою [1].

Під час двох турів виборів Президента України зберігаються відмінності у голосуванні в межах нашої держави та закордонного виборчого округу. Результати голосування наведені у таблиці 1 [10]. На відміну від виборів у 2004 р., коли українці, що проживають за кордоном, демонстрували постійне зростання лояльності до одного з кандидатів, під час голосування в 2010 р. наші співвітчизники підтримували у двох турах різних політиків.

Таблиця 1

Кандидати	Отримані на виборах результати	
	по Україні	у закордонному виборчому окрузі
<i>Перший тур</i>		
Ю. Тимошенко	25,05%	23,24%
В. Янукович	35,32%	29,57%

<i>Другий тур</i>		
Ю. Тимошенко	45,47%	60,57%
В. Янукович	48,95%	33,96%

Так, у першому турі по закордонному виборчому окрузі, як і в Україні, більшість голосів отримує В. Янукович. Проте у другому турі проявляється абсолютно протилежна тенденція, оскільки тут переможцем стає Ю. Тимошенко, рейтинг якої зростає і перевищує електоральну підтримку її опонента майже на 26%. Відтак, останні вибори дають підстави стверджувати, що сприйняття політичної дійсності наших громадян в Україні та за кордоном формується під впливом різних мотивів та цінностей.

Отже, порівнюючи електоральну поведінку українських громадян під час виборів Президента у 2004 та 2010 рр. розглянемо деякі особливості. В першу чергу звернемо увагу, що важливим чинником впливу на голосування

українців у двох останніх виборчих кампаніях залишається регіональний фактор та пов'язана з ним національна самоідентифікація виборців, а також економічна ситуація в країні. Окрім цього, протягом вказаного електорального циклу громадяни визначають головним мотивом голосування за певного кандидата його ідеї та пропозиції. Ще одна характерна риса участі у виборах пов'язана із відмінностями у результатах волевиявлення між громадянами, які проживають в Україні та за кордоном. Проте, на виборах Президента у 2010 р. спостерігається декілька нових тенденцій. По-перше, це зниження показника явки громадян у двох турах, а по-друге, рекордно високий показник голосування проти обох кандидатів у другому турі.

Вдалося також з'ясувати, що найбільше на голосування індивідів впливають фактори, які належать до групи суб'єктивних чинників (вік, стать, рівень освіти та рід занять кожного окремого виборця). З однієї сторони, вони пояснюють, чому

людина голосує саме таким чином, а з іншої – дозволяють охарактеризувати електоральну базу кожного кандидата.

Окрім цього, результати опитування громадської думки свідчать про те, що електоральну поведінку українських громадян найкраще пояснює соціально-психологічна (більшість громадян переконані, що їх спонукає брати участь у виборах відчуття обов'язку) та раціональна модель (виборці готові взяти матеріальну винагороду в обмін на свою підтримку певного кандидата, але при цьому голосують за іншого політика). Варто звернути увагу на те, що у будь-якому суспільстві діють одночасно декілька моделей виборчої поведінки, а тому використати лише одну з них для пояснення того, чому українські виборці голосують саме такими чином, практично неможливо. З огляду на це, дослідження особливостей електоральної поведінки громадян нашої держави потребує постійного вивчення і зіставлення з новими тенденціями.

У такому разі, голосування українців може охарактеризувати запропонована Я. Маккалістером та Р. Роузом «модель електорату, що навчається». Її суть полягає в тому, що виборці з часом отримують нові знання про політику, вибори, свої права та обов'язки і на основі цього формуються їхні мотиви та переконання. Відтак, цей процес супроводжується постійними змінами політичних орієнтацій та цінностей.

Тому електоральна поведінка громадян перехідного суспільства – це нова і важлива галузь наукових досліджень, специфіка якої обумовлена особливостями проходження політичних трансформацій у цих країнах.

Список використаних джерел та літератури

1. Аналіз голосування проти обох кандидатів у другому турі виборів Президента України-2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

www.polityka.in.ua/info/362.htm. - Заголовок з екрану.

2. Бунь В. Вплив інституційних факторів на електоральну поведінку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.westukr.itgo.com/bun_cpd_conf2006-1.html. - Заголовок з екрану.

3. Вибори-2010: аналіз явки виборців у другому турі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.polityka.in.ua/info/349htm. - Заголовок з екрану.

4. Вибори-2010: результат Віктора Януковича у першому турі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.polityka.in.ua/info/349.htm. - Заголовок з екрану.

5. Вибори-2010: результат Юлії Тимошенко у першому турі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.polityka.in.ua/info/351.htm. - Заголовок з екрану.

6. Електорат Тимошенко – жінки, Яценюка – чоловіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.elections2010.ukrinform.ua/expert-rating/681. - Заголовок з екрану.

7. Охременко І.В. Електоральное поведіння: теорія питання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=76&c=1834. - Заголовок з екрану.

8. Позняк Д. Соціально-психологічні механізми політичної свідомості виборців [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=20&c=237. - Заголовок з екрану.

9. Президентські вибори-2010: останні рейтинги [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dif.org.ua/ua/press/mflwefk. - Заголовок з екрану.

10. Результати другого туру виборів президента України по закордонному виборчому окрузі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.cvk.gov.ua/pls/vp_2010/WP0011. - Заголовок з екрану.

11. Соціально-демографічні портрети електоратів основних кандидатів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.politiko.com.ua/blogpost18810. - Заголовок з екрану.

Штевіна Альона Ігорівна

*студентка Чорноморського державного
університету імені Петра Могили,*

Загрози інформаційній безпеці держави у перехідний період

Стаття присвячена вивченню потенційних та реальних загроз, з якими стикається інформаційна безпека у перехідний період розвитку української держави. Розглядаються також можливі засоби захисту інформації та варіанти протидії означеним загрозам.

Ключові слова: інформаційний простір, державна інформаційна політика, інформаційна безпека, загрози, протидія, перехідне суспільство.

Перебуваючи на перехідному етапі свого розвитку, Україна намагається долучитися до світового інформаційного простору, проводячи власну інформаційну політику. Проте, виходячи з

того, що трансформації системи можуть по-різному впливати на стан інформаційного суспільства, формування відповідної інформаційної безпеки стикається з певними загрозами. У зв'язку з цим, актуальність даної теми полягає у необхідності вивчення реальних та потенційних небезпек у інформаційному суспільстві та виробленні заходів для протидії ним.

Проблематика становлення інформаційної безпеки вже отримала певне висвітлення у вітчизняній науковій літературі. Так, В. Ярочкін у своїй праці «Інформаційна безпека», розглядаючи інформацію як головний ресурс будь-якої діяльності, наголошує на її захисті та цілісності. Він пропонує засоби збереження та способи захисту інформації як такої [11]. У статті М. Галамби «Інформаційна безпека України: поняття, сутність та загрози» розглядається політика національної безпеки у контексті становлення державної політики інформатизації [2]. Проте, розглядаючи проблеми

захисту інформації від внутрішніх та зовнішніх загроз, автори не торкаються аспектів розвитку даного явища у перехідний період розвитку України.

Серед досліджень, в яких тією чи іншою мірою йдеться про інформаційну безпеку, можна розглядати публікацію Я. Жаркова «Небезпеки особистості в інформаційному просторі», що містить аналіз інформаційних загроз та видів інформаційних впливів, таких як інформаційна зброя та інформаційне протиборство, але поза увагою залишаються механізми протидії означеним видам небезпек [3].

Актуальним питанням визначення загроз інформаційному суспільству у період трансформацій присвячена стаття О. Морозова «Інформаційна безпека в умовах сучасного стану і перспектив розвитку державності». Аналізуються теоретико-методологічні основи явища інформаційної безпеки держави в перехідних умовах і перспективи

розвитку української державності, а також результати історичного розвитку суспільства [8].

Варто зазначити, що проблеми інформаційної політики та інформаційної безпеки мають певну законодавчу базу, що надає дефініції даним поняттям, позначає взаємозв'язки між ними та регламентує порядок діяльності у зазначених сферах. До таких документів відносимо Закон України «Про інформацію», Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства України на 2007 – 2015 роки», Указ Президента України «Про Доктрину інформаційної безпеки України» та ін. [4, 5, 10].

Таким чином, аналіз наукової літератури свідчить, що проблематика інформаційної безпеки є частково розробленою, але феномен загроз на перехідному етапі потребує більш детального вивчення, що і лежить в основі мети дослідження. Разом з тим, уявляється можливим не лише виявити

потенційні та реальні загрози інформаційній безпеці, а виробити підходи адекватного реагування на них.

Перш за все, доцільно звернутися до дефініцій базових понять. На думку автора, доцільно сформулювати поняття безпека так – це стан, у якому передбачено максимальну адаптованість системи, що намагається продовжити своє існування, до змін у зовнішньому чи внутрішньому середовищі. Звідси, інформаційна безпека, за Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства України на 2007 – 2015 роки», – є станом захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через порушення заходів з отримання, використання, розповсюдження інформації, порушення її цілісності, конфіденційності та доступності [6].

У глобальному світі інформація стає головним чинником управління сучасним інформаційним суспільством, основним ресурсом та інструментом

влади [7, с. 25]. Саме тому добре розвинута інформаційна інфраструктура є підґрунтям для розвитку будь-якої держави, адже дає змогу суттєво скорочувати час на донесення інформації, її обговорення та прийняття відповідних рішень. В свою чергу, маючи змогу здійснювати інформаційний вплив, владна еліта, звільняючи людей від тягара відповідальності, робить їх поведінку більш прогнозованою та керованою [1, с. 167].

Побудова концепцій стосовно інформаційної політики та її захисту починається зі здобуттям Україною незалежності, проте створення Доктрини інформаційної безпеки припало на постпомаранчевий період. Міркується, що це, частково, було пов'язано з необхідністю вироблення не лише системи офіційно позначених поглядів стосовно інформаційних питань, а і керівництва до дій у зовнішній та внутрішній політиці держави, які б регламентувалися доктринальними положеннями

[8]. Адже саме після подій 2004 року, коли інформаційні технології почали використовуватися у повному обсязі, необхідність захисту інформаційних ресурсів посилилася.

У сучасних умовах розвитку держави інформаційний простір є головним місцем боротьби різнопланових національних інтересів. В свою чергу, наявність розвинутих інформаційних технологій дає змогу досягти реалізації власних інтересів більш цивілізованим шляхом, без застосування сили; проте, лише за умов усвідомлення державою потенційних загроз та створення механізму протидії ним.

Є підстави вважати, що необхідний рівень інформаційної безпеки забезпечується сукупністю політичних, економічних, організаційних заходів, спрямованих на попередження, виявлення й нейтралізацію тих обставин, факторів і дій, які можуть вчинити збиток чи зашкодити реалізації

інформаційних прав, потреб та інтересів країни і її громадян [2].

Протягом трансформаційних періодів важко гарантувати інформаційну безпеку в країні. Так як процес інформатизації може бути стихійним, удосконалення існуючої законодавчої бази є необхідним. Вважається, що створенню ефективно діючого інформаційного суспільства в державі має передувати становлення відповідної державної інформаційної політики. Відповідно до Закону України «Про інформацію», стаття 6, державна інформаційна політика визначається як сукупність напрямів і способів діяльності держави по одержанню, використанню, поширенню та зберіганню інформації [4].

Поряд із активним впровадженням інформаційної політики в Україні, одним з головних завдань постає формування інформаційної безпеки. Адже трансформаційні течії у державі зазвичай характеризуються нестійкими процесами у

політичній системі. Таким чином, можна вважати, що перед верхівкою влади, або тими, хто має ширший доступ до різноманітних джерел інформації, може виникнути спокуса використання цього ресурсу у власних цілях. Навіть, якщо ці цілі йтимуть у розріз з державною безпекою.

Так як інформаційна безпека є складним, системним, багаторівневим явищем, на стан і перспективи її розвитку мають безпосередній вплив зовнішні і внутрішні чинники, найважливішими з яких є:

- політична обстановка у світі;
 - наявність потенційних зовнішніх і внутрішніх загроз;
 - стан і рівень інформаційно-комунікаційного розвитку країни;
 - внутрішньополітична обстановка в державі
- [8].

Уявляється доцільним звернути увагу на наявність перешкод в інформаційній безпеці на

перехідному етапі. Адже, інформаційну небезпеку створюють інформаційні загрози, що поширюються в інформаційному просторі. Їх можна визначити як сукупність умов і факторів, що створюють небезпеку життєво важливим інтересам особистості, суспільства, держави в інформаційній сфері [3].

Джерелами загроз інформаційного простору є розбіжності (суперечності) відповідних інтересів, системи цінностей, цілей між особистістю та суспільством, державою або наявністю в однієї зі сторін стосовно іншої домагань, претензій або інших спонукувань до конфлікту. Найбільш небезпечним джерелом загроз цим інтересам вважається суттєве розширення можливостей маніпулювання свідомістю людини за рахунок створення навколо неї індивідуального віртуального інформаційного простору, а також можливість використання технологій впливу на її психічну діяльність [3].

Виходячи з особливостей розвитку держави доцільно виокремити реальні та потенційні загрози

інформаційній безпеці. Так, варто зазначити, що дані загрози можуть бути прихованими у всіх сферах суспільства. Наприклад, відповідно до Указу Президента України про Доктрину інформаційної безпеки України від 08 липня 2009 року, у зовнішньополітичній сфері до таких загроз відносять появу комп'ютерного тероризму та комп'ютерної злочинності; маніпулювання громадською свідомістю за рахунок поширення негативних впливів через мережу Інтернет; поширення інформації, що завдає шкоди національним інтересам України [10].

У сфері державної безпеки головними загрозами є деструктивні інформаційні впливи, що підривають конституційний лад, територіальну цілісність України; прояви сепаратизму в ЗМІ; несанкціонований доступ до інформаційних ресурсів органів державної влади; розголошення інформації, яка становить державну таємницю, а також іншу конфіденційну інформацію [10].

Потенційні та реальні загрози інформаційній безпеці містяться і у війсьній сфері. Серед них доцільно виділити порушення встановленого регламенту збору, зберігання і передачі інформації з обмеженим доступом в органах військового управління; несанкціонований доступ до інформаційних ресурсів; перехоплення інформації в телекомунікаційних мережах; інформаційно-психологічний вплив на населення України. Можна розглядати наявність загроз і у внутрішньополітичній, економічній, соціально-гуманітарній та інших сферах українського суспільства [10].

Таким чином, розглянувши можливі варіанти загроз інформаційній безпеці, уявляється доцільним запропонувати засоби із запобігання та/або зменшення цих загроз:

- удосконалення нормативно-правового законодавства, що б включало відповідні механізми протидії інформаційним загрозам;

- розвиток вітчизняної інформаційної інфраструктури, систем захисту інформаційних ресурсів, а також забезпечення дієвого функціонування даних ресурсів як в органах державної влади, так і в інших сферах життєдіяльності суспільства;
- вироблення методів, заходів із захисту національних інформаційних ресурсів країни від несанкціонованого доступу, а також безпеки зберігання та поширення інформації;
- створення захищеної інформаційно-телекомунікаційної системи, що здатна протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам.

Отже, констатуємо, що інформаційна безпека передбачає можливість безперешкодної реалізації суспільством і окремими його членами своїх конституційних прав, пов'язаних з можливістю вільного одержання, й розповсюдження інформації. Поняття інформаційної безпеки держави слід також розглядати у контексті створення безпечних умов

існування інформаційних технологій, які включають питання захисту інформації як такої, інформаційної інфраструктури держави, інформаційного ринку та створення безпечних умов існування і розвитку інформаційних процесів [2].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що на перехідному етапі розвитку українського суспільства існує велика кількість реальних, потенційних і прихованих загроз для цілісності інформаційного простору. Тому головним завданням у цьому напрямку має бути зменшення шкоди, що виникла/може виникнути через несвоєчасність, недостовірність інформації, її неповноту, несанкціоноване поширення чи через шкідливий інформаційний вплив. А інформаційна безпека, в свою чергу, передбачає наявність державних інститутів, що її впроваджуватимуть та модернізацію законодавчої бази, яка регламентуватиме відносини у даній сфері.

Список використаних джерел та літератури

1. Артюхина Е. Информационное воздействие как основа властных отношений [Текст] / Артюхина Е. // Вестник МУ. Серия 18. Социология и политология. - №1. - 2008. - С. 166 - 168.

2. Галамба М. Інформаційна безпека України: поняття, сутність та загрози [Електронний ресурс] / Галамба М. // Юридичний журнал. - 2006. - №11. - Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2463>. - Заголовок з екрану.

3. Жарков Я. Небезпеки особистості в інформаційному просторі [Електронний ресурс] / Жарков Я. // Юридичний журнал. - 2007. - №2. - Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2554>. - Заголовок з екрану.

4. Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року, із змінами від 06.04.2000 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України -

Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=2657-12>. - Заголовок з екрану.

5. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства України на 2007 – 2015 роки» від 9 січня 2007 року N 537-V [Електронний ресурс] / Верховна Рада України – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=537-16>. - Заголовок з екрану.

6. Информационная политика: Учебник [Текст] / Под общ. ред. В.Д. Попова. – М.: Изд-во РАГС, 2003. – 436 с.

7. Марутян Р. Інформаційні ресурси влади як глобальний чинник управління сучасним суспільством [Текст] / Марутян Р. // Віче. – 2007. - №19. – С. 24 – 26.

8. Морозов О. Л. Інформаційна безпека в умовах сучасного стану і перспектив розвитку державності [Електронний ресурс] : журнал «Віче» - Режим доступу до журналу:

<http://www.viche.info/journal/598/>. - Заголовок з екрану.

9. Почепцов Г. Інформаційна політика: навчальний посібник [Текст] / Почепцов Г., Чукут С. – К.: Знання, 2006. – 663 с.

10. Указ Президента України «Про Доктрину інформаційної безпеки України» від 8 липня 2009 року N 514/2009 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=514%2F2009>. - Заголовок з екрану.

11. Ярочкин В. И. Информационная безопасность (учебник для вузов) [Текст] / В. И. Ярочкин. – М.: Фонд «Мир» и Изд-во «Академический проспект». – 2003.